

Zonder diploma

Aanleiding, Kansen en Toekomstintenties

ROA-R-2009/1

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, februari 2009

ISBN 978-90-5321-471-8

Inhoudsopgave

Voorwoord	I
1 Management Summary	1
2 Wat weten we over voortijdige en ongediplomeerde schoolverlaters?	9
2.1 Introductie	9
2.2 Nederlandse situatie	10
2.3 De Nederlandse situatie in vergelijking met andere landen	14
2.4 Literatuuroverzicht	17
3 Wie zijn de respondenten?	23
3.1 Introductie	23
3.2 Achtergrond en doel onderzoek	23
3.3 Steekproeven, respons en representativiteit	25
3.4 Nomenclatuur	26
3.5 Achtergrondkenmerken van de respondenten	30
3.5.1 Voortgezet onderwijs	30
3.5.1.1 VMBO	31
3.5.1.2 AVO	35
3.5.2 Middelbaar Beroepsonderwijs	37
4 Waarom zijn ze gestopt?	45
4.1 Introductie	45
4.2 Belangrijkste reden om te stoppen	46
4.3 Typologie van leerlingen en redenen	48
4.3.1 Risicoleerling versus opstapper	48
4.3.2 Beïnvloedbaar versus niet-beïnvloedbaar	49
4.4 Reden naar laatst gevolgde opleiding	51
4.5 Geslacht en etniciteit	56
4.6 Typologie van ongediplomeerde schoolverlaters	58
4.6.1 Opleidingswisselaar versus opleidingsstaker	58
4.6.2 Scholier versus opleidingsuitvaller	59
4.7 Voortijdige schoolverlaters: een nadere analyse	64
4.7.1 Gevolgde opleiding	65
4.7.2 Etniciteit en geslacht	68
4.8 Conclusie	70
5 Opleidingswisselaars en opleidingsstakers	73
5.1 Introductie	73
5.2 Situatie direct na het verlaten van de opleiding	73
5.3 De opleidingswisselaar	78

5.3.1	Allocatie	79
5.3.2	Rendement	80
5.4	Opleidingsstaker	84
5.4.1	Voortijdige schoolverlaters	87
5.5	Conclusies	91
6	Kansen op de arbeidsmarkt	95
6.1	Introductie	95
6.2	Data en werkwijze	96
6.3	Aanbieden op de arbeidsmarkt	97
6.4	Kansen op de arbeidsmarkt	99
6.4.1	De kans op werk	99
6.4.2	Waar werken de schoolverlaters?	102
6.4.3	Welk opleidingsniveau wordt er vereist van de schoolverlaters?	104
6.4.4	Werkzekerheid	107
6.5	Rendement, tevredenheid en het volgen van cursussen	109
6.6	Arbeidsmarktsucces op langere termijn	114
6.7	Conclusies	116
7	Spijt, toekomstplannen en comeback in het onderwijs	119
7.1	Introductie	119
7.2	Spijt	120
7.3	Comeback in het onderwijs?	123
7.4	Heeft de comeback al plaatsgevonden	127
7.5	Conclusies	128
	Bijlage I en II: Voortijdige schoolverlaters, aantallen	131
	Bijlage III: Aanbieden op de arbeidsmarkt	132
	Bijlage IV: Intredewerkloosheid	133
	Bijlage V: Werkloosheid	134
	Bijlage VI: Werken op basisonderwijsniveau	135
	Bijlage VII: Vaste aanstelling	136
	Bijlage VIII: Voltijdbaan	138
	Bijlage IX: Bruto uurloon	140
	Bijlage X: Baantevredenheid	142
	Bijlage XI: Carrièreperspectieven	144
	Bijlage XII: Werkzaam in 2005	146
	Bijlage XIII: Salaris in 2005	147
	Bijlage XIV: Spijt	148
	Bijlage XV: Intentie om terug te keren in het onderwijs	149
	Literatuur	151

Voorwoord

Waarom verlaten jongeren voortijdig een opleiding? Wat gaan de jongeren doen direct nadat ze met de opleiding gestopt zijn? Hoe vergaat het de studiewisselaars in de nieuwe opleiding? Als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel vinden ze werk? Hoe tevreden zijn voortijdige schoolverlaters met hun functie en hoe schatten zij hun carrièreperspectieven in? Hebben ze spijt van de (vrijwillige) keuze om voortijdig met de opleiding te stoppen? Denken ze aan een comeback in het onderwijs en indien ja, wat belemmert hen om met een opleiding te starten?

Jaarlijks verlaten tienduizenden jongeren zonder diploma hun opleiding. Het voortijdig stoppen met een opleiding wordt algemeen als één van de grootste problemen in Nederland beschouwd, en gaat gepaard met zowel (hoge) private, als ook maatschappelijke kosten. Jongeren die massaal voortijdig stoppen met hun schoolcarrière kunnen op macroniveau ernstige problemen veroorzaken. Het gevaar bestaat namelijk dat deze jongeren in een sociaal isolement terechtkomen en zich van de maatschappij buitengesloten voelen met alle consequenties van dien. Natuurlijk is dit een heel pessimistisch beeld dat onrecht doet aan de grote meerderheid van jongeren, die vanwege diverse redenen met hun opleiding stopt. Stoppen met de opleiding veroorzaakt echter ook een onderbenutting van de capaciteiten die aanwezig zijn in Nederland. In een dynamische globale kenniseconomie, waar Nederland concurreert met andere landen, is onderbenutting uit economisch gezichtspunt schadelijk. Het voorkomen van voortijdig stoppen met een opleiding of zelfs het beëindigen van de gehele schoolcarrière, is daarom terecht op een centraal punt in de beleidsagenda van de afgelopen jaren geplaatst.

Hoe groot de maatschappelijke kosten ook zijn, voor jongeren die op het punt staan om met hun opleiding te stoppen zijn ze zeker niet van belang. Zelfs de eventuele private kosten die met het beëindigen van de opleiding gepaard gaan, een kleinere kans op een succesvolle arbeidsmarktcarrière, met als consequentie een verhoogde kans op minder werkzekerheid, hogere werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid en zelfs armoede, kunnen hen niet van de beslissing afbrengen. Welke oorzaken en redenen brengen jongeren er dan toe om te stoppen met de opleiding, en welke instrumenten zijn inzetbaar om het doel “de jaarlijkse nieuwe uitval tussen 2002 en 2012 met 50% terug te dringen” te bereiken. Deze en andere vragen staan centraal in de voorliggende rapportage.

Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Universiteit Maastricht voert reeds sinds het begin van de jaren negentig in vrijwel alle sectoren van het Nederlandse onderwijsstelsel onderzoek onder gediplomeerde schoolverlaters uit. Sinds 1996 is dit schoolverlatersonderzoek in belangrijke mate op elkaar afgestemd en bestaat uit een aantal monitoren: de VO-Monitor die op de uitstroom uit het voorgezet onderwijs gericht is, de BVE-Monitor die op de uitstroom uit de BVE-sector gericht is, de HBO-Monitor die onder bachelors van het HBO wordt gehouden en de WO-Monitor die gericht is op de uitstroom van bachelors en masters van de universiteiten. De gediplomeerde schoolverlaters worden daarbij ongeveer 1,5 jaar na het behalen van het diploma benaderd. Dit biedt de kans om ervaringen van de schoolverlaters direct na het behalen van het diploma als ook de huidige situatie in kaart te brengen. De verzamelde gegevens vormen samen het door het ROA ontwikkelde SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS).

Om naast de situatie van de gediplomeerde schoolverlaters ook de ervaringen van ongediplomeerde schoolverlaters in kaart te brengen, is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) met ingang van 2007 begonnen met de opbouw van een bestand met gegevens van ongediplomeerde schoolverlaters en een koppeling hiervan aan het bestand van gediplomeerde schoolverlaters. Hiervoor is in het najaar van 2007 voor het eerst een uitgebreid onderzoek uitgevoerd onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO), het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en het algemeen voorbereidend onderwijs (HAVO en VWO) van het schooljaar 2005/2006. In totaal zijn 5.700 jongeren die in het schooljaar 2005/2006 hun opleiding zonder diploma hebben verlaten benaderd. De totale respons bedroeg 28%. Naast de voorliggende rapportage, die de resultaten van de eerste meting onder de ongediplomeerde jongeren presenteert, zijn in 2008 nog een aantal afzonderlijke rapporten over de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt van jongeren verschenen. In eerste instantie is dit de publicatie *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2007*. In deze rapportage wordt uitgebreid stilgestaan bij de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en een vervolgopleiding dan wel de arbeidsmarkt voor de groep jongeren die in het schooljaar 2005/2006 een opleiding in het Nederlandse onderwijsstelsel met diploma heeft afgerond. Daarnaast verwijzen we graag naar de publicatie *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-Monitor 2007*, die is uitgegeven door de HBO-raad. Hoewel de belangrijkste informatie van de afgestudeerde van het HBO ook in de rapportage *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2007* is opgenomen, wordt in de HBO-Monitor meer gedetailleerde informatie voor het HBO gepresenteerd.

De projectleiding van *Zonder diploma: Aanleiding, Kansen en Toekomstintenties* berust bij Dr. C.M. Meng die tevens met drs. J.B. Coenen, drs. C. Büchner en drs. G.W.M. Ramaekers de voorliggende rapportage heeft geschreven. Aan het *SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS)* waarop dit rapport is gebaseerd, werken verder mee dr. J.P. Allen, P.J.E.G. van der Kolk, drs. T.G. Huijgen, E.M.H.P. Soudant en Prof. Dr. R.K.W. van der Velden (allen werkzaam bij het ROA), alsmede drs. M.C.M.Th. van Alphen, drs. J.M.R. van Dongen en drs. B.M. Kinket (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions). Een speciaal dankwoord is gericht aan ing. P. Dijkstra, N. Nijdam en drs. J.D. de Vries (allen werkzaam bij de Informatie Beheer Groep te Groningen) voor de medewerking bij het uitzetten van de steekproeven onder zowel de gediplomeerde als de ongediplomeerde schoolverlaters van het VMBO, het MBO en het AVO.

Een speciaal woord van dank wordt gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die in de klankbordgroep zitting hebben: drs. J.H. Donk en drs. R. Jongsma (beiden werkzaam bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid), ir. J.M.H.M. van Geffen en drs. U. Teunis (beiden werkzaam bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit), drs. M. Hesseling, J.A. de Hoog, drs. P.M.C. Thoolen, drs. R.H.A. Tjoa, dr. L.H.J. van de Venne, drs. M. Warmerdam, drs. C.F.J. de Jong en drs. K.G.M. Weekenborg (allen werkzaam bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap).

Maastricht, februari 2009

Prof. dr. T.A. Dohmen
directeur

Het voorliggende rapport presenteert de resultaten van het onderzoek dat eind 2007/begin 2008 heeft plaatsgevonden onder jongeren die een opleiding zonder diploma hebben verlaten. In totaal zijn 5.700 ongediplomeerde jongeren van het schooljaar 2005/2006¹ benaderd. De totale respons bedroeg 28%. De resultaten hebben daarbij betrekking op jongeren die een opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO volgden en deze zonder diploma hebben verlaten. Navolgend presenteren we per hoofdstuk een korte samenvatting met daarin een aantal van de kernresultaten en de daarop gebaseerde aanbevelingen opgenomen. Tot slot staan we stil bij een tekortkoming van het onderzoek. De bespreking hiervan dient om toekomstig onderzoek te verbeteren.

Hoewel nomenclatuur niet van belang is indien iedereen het eens is over de precieze definitie van de gebruikte term, is de vraag 'what is in a word' onmisbaar in een discussie over jongeren die voortijdig met hun opleiding stoppen. Niet alle jongeren die een opleiding zonder diploma verlaten gaan immers verloren voor het onderwijs: een deel van hen stapt over naar een andere opleiding. Zij zullen in de rapportage dan ook aangeduid worden als opleidingswisselaars. Daarnaast kent vooral het MBO een relatief hoog aantal jongeren die hun opleiding zonder diploma verlaten, maar ouder zijn dan 22 jaar en daarmee buiten de definitie van voortijdige schoolverlaters vallen (de vroege maar niet voortijdige schoolverlaters). Tenzij anders vermeld, wordt de term voortijdige schoolverlaters in deze rapportage dan ook alleen voor jongeren gebruikt die het onderwijs zonder een startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger) hebben verlaten en die op moment van enquête jonger dan 23 jaar oud zijn.²

We kunnen de totale groep respondenten onderverdelen op basis van de situatie op het moment van enquête: 37% is weer met een opleiding begonnen en dus scholier. Van de respondenten die niet met een nieuwe opleiding begonnen zijn is 40% voortijdige schoolverlater, 13% is wel reeds in het bezit van een startkwalificatie en 10% ten slotte, is niet in het bezit van een startkwalificatie, maar is ouder dan 22 en valt daarmee buiten de definitie van voortijdig schoolverlaters (Vroeg maar niet voortijdig).

1. Meer in detail, de populatie omvat scholieren en leerlingen die tussen 01-09-2005 en 31-07-2006 door hun school bij de Informatie Beheer Groep als uitstromers van een opleiding zonder diploma gemeld zijn.
2. Dit is de definitie van voortijdig schoolverlaters die door OCW gehanteerd wordt.

Wie stopt voortijdig met een opleiding? (Hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3)

In **hoofdstuk 2** bespreken we de huidige stand van zaken betreffende ongediplomeerde uitstroom uit een opleiding (en vooral voortijdig verlaten van het onderwijs) in Nederland. Ook vergelijken we de Nederlandse situatie met de problematiek ten aanzien van voortijdige schoolverlaters in andere Europese landen. Vervolgens staan we stil bij eerder uitgevoerd onderzoek naar voortijdig schoolverlaten en de achterliggende oorzaken hiervan. Het verhaal, dat in dit rapport gepresenteerd wordt, betreft uiteraard voornamelijk de jongeren die aan het onderzoek hebben deelgenomen. Dat gezegd hebbende, staan we in hoofdstuk 3 uitgebreid stil bij de vraag ‘wie zijn de respondenten?’. We bespreken de getrokken steekproeven, de manier van benadering van de respondenten, de respons en de representativiteit van de uiteindelijke data. Daaropvolgend bespreken we een aantal achtergrondkenmerken van de ongediplomeerde schoolverlaters. **Hoofdstuk 3** biedt hiermee een basis om de latere resultaten in de juiste context te plaatsen en eventuele verschillen met resultaten uit ander onderzoek te verklaren.

Vanaf het schooljaar 2004/2005 vindt in Nederland de registratie van het aantal voortijdige schoolverlaters via het nieuw ingevoerde onderwijsnummer plaats. In 2004/2005 kwam het aantal voortijdige schoolverlaters neer op 60.500. Dit daalde in de twee daarop volgende schooljaren tot 52.700 in 2006/2007. Er kan dus geconcludeerd worden dat het wel gelukt is om het aantal nieuwe voortijdige schoolverlaters te laten dalen in de afgelopen jaren, maar dat dit waarschijnlijk niet snel genoeg daalt om in 2012 op het streefaantal van 35.000 voortijdige schoolverlaters per jaar uit te komen.

Het gros van de voortijdige schoolverlaters komt uit het middelbaar beroepsonderwijs en vooral uit de beroepsopleidende leerwegen (MBO-BOL) van niveau 2 en 4. Ongediplomeerde uitstroom uit het MBO is verder het vaakst een probleem in de sectoren Techniek en Economie en het minst vaak in de sectoren Zorg en Welzijn en Landbouw. Hoewel het gros van de voortijdige schoolverlaters daarmee niet uit het laagste MBO niveau afkomstig is, vertrekken relatief gezien veruit de meeste leerlingen voortijdig uit niveau 1 opleidingen van het MBO. Rond 40% van de leerlingen die aan een MBO niveau 1 opleiding beginnen, maakt deze niet af. Hierbij vormt de drempelloze instroom die geldt voor MBO niveau 1 een belangrijke oorzaak.

Verreweg het grootste deel van de voortijdige schoolverlaters die afkomstig zijn van het voortgezet onderwijs komt uit het derde of het vierde leerjaar van het VMBO. Relatief gezien gaat het daarbij hoofdzakelijk om jongeren van de basisberoepsgerichte leerweg. Zo valt van de kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO tot en met het VWO 0,5 tot 1,5% van de leerlingen voortijdig uit, terwijl van de basisberoepsgerichte leerweg ruim 3,5% van de leerlingen de opleiding voortijdig verlaat.

Voortijdig schoolverlaten kent verder zowel een duidelijke geslachts- als ook een etniciteitscomponent. Zo stoppen jongens relatief vaker voortijdig met een opleiding dan meisjes en geldt hetzelfde voor allochtone jongeren in vergelijking met autochtone jongeren. Tot slot laten hoofdstuk 2 en 3 zien dat jongeren die een opleiding voortijdig afbreken vaak al eerder problemen in het onderwijs kenden. Zo heeft een aanzienlijk deel van hen eerder al vertra-

ging opgelopen door bijvoorbeeld zittenblijven of heeft tijdens het VMBO leerwegondersteuning nodig gehad.

Waarom stoppen jongeren voortijdig met een opleiding? (Hoofdstuk 4)

Stoppen met de opleiding is zelden een beslissing die van de ene op de andere dag genomen wordt. Onderzoek heeft keer op keer aangetoond dat een combinatie van factoren er over tijd toe kan leiden dat scholieren gedwongen worden om te stoppen of dat ze zelf in hun afweging tot de conclusie komen dat stoppen met de opleiding de beste keuze is. Ondanks het individuele karakter van de combinatie van factoren is het voor beleidsmatige interventies noodzakelijk om op zoek te gaan naar individuoerschrijdende factoren. In **hoofdstuk 4** staat daarom de vraag naar de belangrijkste redenen voor het niet afmaken van de opleiding centraal.

Studiekeuze

Een omvangrijk deel van zowel de ongediplomeerde uitstroom uit een opleiding in het algemeen als het voortijdig verlaten van het onderwijs in het bijzonder lijkt beïnvloedbaar door een goede begeleiding van scholieren bij hun studiekeuze. Zo'n 25% van de respondenten stopte immers met de opleiding omdat zij een andere opleiding wilden gaan volgen. Niet verrassend staat deze reden bij jongeren die van opleiding wisselen met stip op de eerste plaats in de ranglijst van redenen om met de initiële opleiding te stoppen. Opvallend is wel dat ook van de voortijdige schoolverlaters 10% oorspronkelijk stopte om met een andere opleiding te starten, maar dit uiteindelijk niet deed. Van zowel de jongeren die van opleiding zijn gewisseld als de jongeren die het onderwijs voortijdig hebben verlaten, is daarnaast een op de tien oorspronkelijk gestopt omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed. Zowel ex-ante ondersteuning bij het kiezen van de juiste opleiding (zeker op het moment van de overgang van VMBO naar MBO) als ex-post (dat wil zeggen op moment dat een foute studiekeuze al gemaakt is) ondersteuning bij de overstap naar een andere, beter geschikte opleiding, kunnen hiermee als potentieel succesvolle interventie maatregelen gezien worden.

De verdere resultaten in hoofdstuk 4 laten zien dat maatregelen om het ongediplomeerd verlaten van de opleiding dan wel voortijdig verlaten van het onderwijs terug te dringen, rekening dienen te houden met het feit dat het voortijdig stoppen met de opleiding deels een duidelijke geslachts- en/of etniciteitscomponent kent.

Groenpluk

Groenpluk, in de zin dat aan scholieren een functie op de arbeidsmarkt aangeboden wordt en deze werken leuker vinden, heeft bijvoorbeeld een duidelijke geslachts- en/of etniciteitscomponent. Zo is 27% van de autochtone jongens die als voortijdige schoolverlaters aangemerkt kunnen worden, gestopt met de opleiding omdat ze werken leuker vinden, Onder de autochtone meisjes en de allochtone jongens is slechts zo'n 10% en onder de allochtone meisjes zelfs minder dan 5% om deze reden met de opleiding gestopt. Hier tegenover staat dat allochtone jongeren relatief vaker met de opleiding stoppen omdat ze financiële problemen kennen, en aangeven genoodzaakt te zijn om te gaan werken. Terwijl informatie betreffende de relatief

slechte kansen van voortijdige schoolverlaters op de arbeidsmarkt misschien een afschrikkende werking kan hebben onder autochtone jongeren, zal deze maatregel de allochtone jongeren die zich genoodzaakt zien om op zoek naar werk te gaan niet per definitie in hun keuze beïnvloeden. In totaal stopte 10% van alle respondenten met de opleiding, omdat zij werken leuker vonden.

Gezondheid en familie

Gezondheidsklachten kennen een duidelijke geslachtscomponent. De opvang bij gezondheidsklachten dient vooral op de problemen van meisjes toegespitst te worden. Niet verrassend geldt dit natuurlijk ook voor de problemen die de combinatie van opleiding met zorg voor familie/kinderen, dan wel zwangerschap met zich meebrengen. Wel komt er in dit geval ook nog een sterke etniciteitscomponent bij. Hoewel het geboortecijfer onder allochtone tienermeisjes de laatste jaren sterk naar dat van autochtone meisjes is toegegroeid, stoppen namelijk relatief gezien aanzienlijk meer allochtone meisjes wegens de zorg voor familie/kinderen, dan wel wegens zwangerschap voortijdig met het onderwijs. Maatregelen die meisjes met deze problemen beogen op te vangen, dienen daarom rekening te houden met eventuele culturele verschillen in de consequenties van zwangerschap en/of familierelaties. In totaal stopte 6% van de respondenten met hun opleiding vanwege gezondheidsproblemen. 3% stopte vanwege het moeten zorgen voor familie, kinderen of vanwege zwangerschap.

Wat gaan jongeren doen nadat ze met de opleiding zijn gestopt? (Hoofdstuk 5)

Stoppen met de opleiding is de eerste keuze. Beginnen met een andere activiteit is de tweede keuze. Voor veel scholieren die met de opleiding stoppen, bepaalt de aanleiding voor de eerste keuze nog niet de uitkomst van de tweede keuze. Zelfs bij de jongeren die de intentie hebben om van opleiding te wisselen is de uitkomst verre van zeker. Zo start slechts drie van de vier jongeren die deze intentie hebben ook daadwerkelijk in hetzelfde, dan wel het eerstvolgende schooljaar met een andere opleiding. De reden hiervoor is vaak een gedwongen tussenpauze, omdat er tijdens het lopende schooljaar niet van opleiding kan worden gewisseld. De groep potentiële opleidingswisselaars dient daarom een goede begeleiding vanuit de oude school te ontvangen bij de overstap naar een nieuwe opleiding. Hiermee kan voorkomen worden dat in een kort tijdsbestek de potentiële opleidingswisselaar tot opleidingsstaker wordt.

Van de totale groep respondenten valt 35% als opleidingswisselaar te karakteriseren. 65% is opleidingsstaker en verlaat dus (tijdelijk) het onderwijs.

Opleidingswisselaars

Opleidingswisselaars, dat wil zeggen jongeren die met de ene opleiding vroegtijdig stoppen om met een andere opleiding te beginnen, kennen een relatief hoog rendement in de nieuwe opleiding. Zo is 72% van hen op het moment van de enquête (ongeveer 1 á 1,5 jaar na het stoppen met de opleiding) nog bezig met de nieuwe opleiding, en heeft 16% al het diploma behaald. Wel is het zo dat de reden waarom men de initiële opleiding heeft verlaten een duidelijke voorspeller is van het rendement in de nieuwe opleiding. Opleidingswisselaars die niet de intentie hadden om van opleiding te veranderen, kennen een veel lager rendement

dan opleidingswisselaars die wel deze intentie hadden. Bij opleidingswisselaars die wegens een probleem in de onderwijsomgeving (bijvoorbeeld problemen met leraren, schoolleiding, andere leerlingen) van de oude opleiding deze voortijdig hebben verlaten, is 32% alweer gestopt met de nieuwe opleiding. Een intakegesprek in de nieuwe opleiding dat ingaat op de problemen in de oude opleiding kan een belangrijk hulpmiddel zijn. Op basis hiervan kan de groep opleidingswisselaars met hoog risico op vervolgitval speciale aandacht ontvangen tijdens het volgen van de nieuwe opleiding.

Bijzonder relevant is de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het VMBO die dankzij de mogelijkheid van een drempelloze instroom in het MBO met een opleiding op niveau 1 of 2 begint. Vergeleken met de doorstroom van gediplomeerde VMBO'ers naar een opleiding in het MBO niveau 1 of 2 kent de ongediplomeerde doorstroom van het VMBO bij de groepen scholieren afkomstig uit de theoretische/gemengde dan wel de kaderberoepsgerichte leerweg een duidelijk hogere uitval in het MBO. Deze vervolgitval is zorgwekkend aangezien deze jongeren op het moment dat zij met de MBO opleiding voortijdig stoppen geen enkel diploma boven het eventueel aanwezige basisonderwijsdiploma bezitten.

Opleidingsstakers

Opleidingsstakers zijn jongeren die niet alleen ongediplomeerd de opleiding, maar ten minste tijdelijk ook het onderwijs in zijn geheel hebben verlaten. De resultaten betreffende deze groep laten duidelijk zien dat door studie-informatie en ondersteuning bij het vinden van een passende opleiding veel winst te halen is. Een op de vijf opleidingsstakers geeft immers te kennen dat zij niet voor een andere opleiding hebben gekozen, omdat zij niet wisten welke opleiding zij wilden gaan volgen of, omdat zij geen leerplaats konden vinden.

Naast de ongediplomeerde opleidingsstakers, zijn de jongeren die na het behalen van het VMBO diploma of het MBO niveau 1 diploma niet voor een vervolgopleiding kiezen een tweede kwetsbare groep. Ook deze groep jongeren lijkt vooral informatie betreffende mogelijke vervolgopleidingen te missen. Zo geeft 30% van de gediplomeerde VMBO schoolverlaters die niet doorstromen naar een vervolgopleiding te kennen dat zij niet wisten welke opleiding zij wilden gaan volgen. Daarnaast geeft nog eens 11% aan dat zij geen geschikte school/leerplaats konden vinden. Studie-informatie en ondersteuning bij de overgang van VMBO naar MBO komt daarmee wederom als een van de topprioriteiten naar voren onder de maatregelen om het voortijdig verlaten van het onderwijs tegen te gaan.

Hoewel veel van de opleidingsstakers, ten minste in goede economische tijden, relatief makkelijk toegang tot betaald werk hebben, laten de resultaten in hoofdstuk 5 zien dat een aantal groepen jongeren als bijzonder kwetsbaar aangemerkt dient te worden. Zo vinden we jongeren die wegens 'zorg voor familie/kinderen of zwangerschap', 'gezondheidsklachten', 'privéproblemen', 'problemen op het werk/stage' dan wel 'gedragsproblemen' met de opleiding stoppen relatief vaak direct daarna noch in het onderwijs noch op de arbeidsmarkt terug. Deze 'initiële' inactiviteit verlaagt vaak ook de succeskansen op langere termijn. Het begeleiden van deze groep jongeren dient daarmee hoge prioriteit te hebben. Indien daarbij het voortijdig stoppen met de opleiding niet voorkomen kan worden, dient deze groep verder gevolgd en ondersteund te worden bij a) een mogelijke terugkeer in het onderwijs of b) een mogelijke start op de arbeidsmarkt.

Wat zijn de kansen op de arbeidsmarkt? (Hoofdstuk 6)

De Nederlandse overheid streeft ernaar dat iedereen het onderwijs verlaat met ten minste een MBO-diploma op niveau 2 of een HAVO-, dan wel een VWO-diploma. Deze 'startkwalificatie' wordt gezien als het minimale onderwijsniveau dat nodig is om kans te maken op een duurzame arbeidsmarktpositie. Hiermee wordt gesuggereerd dat de grens van opleidingen die een goede opbrengst genereren op de arbeidsmarkt te allen tijde ligt bij MBO niveau 2 van de kwalificatiestructuur. Is dit inderdaad het geval? In **hoofdstuk 6** gaan we dan ook uitgebreid in op deze vraag.

Het eerste opvallende resultaat is dat jongeren zonder startkwalificatie die de beslissing nemen om hun carrière niet in het onderwijs voort te zetten, zich minder vaak ook daadwerkelijk op de arbeidsmarkt aanbieden dan jongeren met een startkwalificatie. De aanzienlijke groep niet-aanbieders zonder startkwalificatie dient erkend te worden en aan hen dient een handvat gereikt te worden om a) de weg terug in het onderwijs te vinden of b) een succesvolle start op de arbeidsmarkt te maken. Des te langer deze groep noch in het onderwijs, noch op de arbeidsmarkt actief is, des te hoger is het risico dat zij de aansluiting met het onderwijs en de arbeidsmarkt verliezen. Tijdelijke inactiviteit in deze zin dreigt dan permanente inactiviteit te worden.

Een van de redenen om zich niet op de arbeidsmarkt aan te bieden kan eventueel zijn dat de werkloosheid onder voortijdige schoolverlaters relatief hoog is. Hoewel het in het algemeen klopt dat voortijdige schoolverlaters vaker werkloos zijn, laten de analyses in hoofdstuk 6 toch een meer genuanceerd beeld zien. Een aanzienlijk verminderde kans op werk kennen vooral de jongeren die het VMBO (17% is werkloos) dan wel een MBO opleiding op niveau 1 (23% is werkloos) zonder diploma afbreken. Jongeren die na het behalen van het VMBO diploma dan wel een MBO diploma op niveau 1 het onderwijs verlaten, kennen al een duidelijk lagere werkloosheid. Maar ook van hen is nog rond de 10% werkloos, terwijl van de jongeren met een diploma op MBO niveau 2 slechts 6% werkloos is. Als kanttekening dient hierbij opgemerkt te worden dat op het moment van de enquête (najaar 2007) Nederland economisch gezien in een sterke positie verkeerde. Nadere analyses laten immers zien dat de waarde van een startkwalificatie wat betreft de werkloosheid sterk conjunctuurgevoelig is. Vooral aan het begin van een periode waarin de economie minder goed draait, profiteren jongeren met een startkwalificatie van hun diploma in vergelijking met jongeren zonder startkwalificatie.

Voortijdige schoolverlaters hebben niet alleen vaker moeite om een baan te vinden, maar als ze een baan vinden is dit vaak een baan waarvoor maximaal basisonderwijsniveau vereist is. Zo is ruim de helft van de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters uit het VMBO, en maar liefst tweederde van de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters van het MBO niveau 1 werkzaam in ongeschoolde banen. Daarnaast biedt hun baan vaak ook minder werkzekerheid. Voortijdige schoolverlaters hebben vaak geen vaste aanstelling of werken zelfs als uitzendkrachten.

De waarde van een startkwalificatie komt ook in het salaris naar voren. In de eerste jaren op de arbeidsmarkt verdienen jongeren met een diploma op MBO niveau 2 aanzienlijk meer dan jongeren zonder een MBO niveau 2 diploma. Overigens blijkt uit verdere analyses dat met toenemende werkervaring het belang van een diploma op MBO niveau 2 afneemt.

Tot slot laat hoofdstuk 6 zien dat er weinig verschil is tussen voortijdige schoolverlaters en jongeren met een diploma op MBO niveau 2 voor wat betreft de 'baantevredenheid' en de 'carrièreperspectieven'. Daar moet wel aan toegevoegd worden dat dit subjectieve baankenmerken zijn, die door de respondent zelf worden ervaren. Dit in tegenstelling tot baankenmerken die door de werkgever worden bepaald, zoals het salaris en de zekerheid van de baan.

Spijt, intentie om terug te keren in het onderwijs en comeback in het onderwijs (Hoofdstuk 7)

Een deel van de jongeren die de opleiding zonder diploma verlaat, wisselt succesvol van opleiding of maakt een succesvolle start op de arbeidsmarkt. Er is echter ook een aanzienlijk deel dat het moeilijk heeft; zij het in de nieuwe opleiding, zij het bij het vinden van een baan. De vraag dringt zich dan ook op of jongeren spijt hebben van de beslissing om de initiële opleiding vroegtijdig te verlaten. Dit is dan ook de eerste vraag die in **hoofdstuk 7** centraal staat.

De resultaten laten zien dat de vraag of jongeren spijt hebben van het voortijdig stoppen met de opleiding sterk samenhangt met hun maatschappelijke positie op het enquêtémoment (ongeveer 1 tot 1,5 jaar na dato). Jongeren die ondertussen succesvol weer een opleiding volgen en jongeren die werkzaam zijn, hebben weinig spijt. Zij blikken terug naar het schooljaar 2005/2006 zonder echt problemen vast te stellen. Hier tegenover staan de jongeren die hun wens van een succesvolle arbeidsmarktintrede niet verwezenlijkt zien. Zij hebben in grote mate spijt.

Op het moment van de enquête is een groot deel van de respondenten al meer dan een jaar weg uit het onderwijs. Hebben zij plannen om terug te keren in het onderwijs, en welke factoren staan een dergelijke terugkeer mogelijk in de weg. Dit is de tweede vraag die in **hoofdstuk 7** aan de orde komt.

Een groot deel van de voortijdige schoolverlaters zou graag een comeback in het onderwijs maken. Voortijdige schoolverlaters zijn daarmee zeker niet per definitie een verloren groep jongeren. De grootste belemmering om terug te keren in het onderwijs is simpelweg de onwetendheid van de jongeren betreffende de opleiding die zij willen volgen. Een op de twee voortijdige schoolverlaters wil op het moment van de enquête terug naar het onderwijs, maar weet niet welke opleiding te gaan volgen. Ondersteuning bij de studiekeuze en het vinden van een passende opleiding dient daarom nog eens aangemerkt te worden als een echte topprioriteit onder de maatregelen voor het terugdringen van het aantal voortijdige schoolverlaters. Aangezien voortijdige schoolverlaters snel hun binding met het onderwijsveld verliezen, dient naast het directe onderwijsveld ook bijvoorbeeld hun werkomgeving aangespoord te worden om steun te bieden bij het vinden van een passende opleiding.

Lessen voor toekomstig onderzoek onder ongediplomeerde schoolverlaters

De opzet van het onderzoek, het benaderen van jongeren die voortijdig met een opleiding stoppen via een anonieme enquête, was bedoeld om deze groep jongeren de kans te geven te antwoorden zonder het gevaar dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden gaven. Hiermee kan een anonieme enquête als toegevoegde waarde gezien worden naast bijvoor-

beeld de verslagen van exitgesprekken die door scholen afgenomen worden. Aspecten zoals de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt, problemen op school, familiale problemen, maar ook problemen met alcohol, drugs of criminaliteit kunnen in een anonieme context gemakkelijker aan de orde komen.

De vragenlijst die is gebruikt voorzag daarbij in de behoefte om tot een classificatie van individuenoverschrijdende redenen voor het stoppen met de opleiding te komen. Specifiek is daarbij aan de ongediplomeerde schoolverlaters gevraagd om aan te geven wat de belangrijkste reden voor het niet afmaken van de opleiding was. Ondanks het feit dat deze opzet van de vragenlijst het hiermee toelaat om een duidelijk antwoord te krijgen op de vraag naar de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen, schiet de gebruikte vraagstelling op één belangrijk aspect tekort. Zoals we in deze rapportage bespreken, is het vaak een combinatie van redenen die tot de, al dan niet gedwongen, keuze leidt om met de opleiding te stoppen. Naast de vraag naar de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen, zal toekomstig onderzoek ook de mogelijkheid moeten bieden om een combinatie van redenen aan te geven.

De vragenlijst bood de respondenten in eerste instantie de mogelijkheid uit een aantal voorgewezen redenen te kiezen. Indien zij van mening waren dat geen van deze categorieën van toepassing was, konden zij voor de optie 'anders' kiezen en werd de mogelijkheid geboden om de belangrijkste reden in eigen bewoordingen in te vullen. Ondanks deze optie heeft een aanzienlijke deel van de respondenten (17%) daar geen gebruik van gemaakt. Met andere woorden, deze jongeren hebben de optie 'anders' aangevinkt, maar hieraan geen verder invulling gegeven. Dit komt spijtig genoeg relatief vaker voor bij de meest kwetsbare jongeren, namelijk degenen die op het moment van de enquête als voortijdige schoolverlaters dienen te worden aangemerkt. Toekomstig onderzoek dient naar opties te zoeken die voorkomen dat het antwoord op de vraag waarom men met de opleiding gestopt is opengelaten.

2

Wat weten we over voortijdige en ongediplomeerde schoolverlaters?

2.1 Introductie

“Was ik maar niet van school gegaan dat is wat ik nu denk aangezien ik heel moeilijk aan werk kom omdat ik geen enkel diploma heb.”

(19 jaar, stopte met VMBO-opleiding in schooljaar 2005/2006).

Jaarlijks verlaten tienduizenden jongeren zonder diploma hun opleiding. Het voortijdig stoppen met een opleiding wordt algemeen als één van de grootste problemen in Nederland beschouwd, en gaat gepaard met zowel (hoge) private, als ook maatschappelijke kosten. Jongeren die massaal voortijdig stoppen met hun schoolcarrière kunnen op macroniveau ernstige problemen veroorzaken. Het gevaar bestaat namelijk dat deze jongeren in een sociaal isolement terechtkomen en zich van de maatschappij buitengesloten voelen met alle consequenties van dien. Natuurlijk is dit een heel pessimistisch beeld dat onrecht doet aan de grote meerderheid van jongeren, die vanwege diverse redenen met hun opleiding stopt. Stoppen met de opleiding veroorzaakt echter ook een onderbenutting van de capaciteiten die aanwezig zijn in Nederland. In een dynamische globale kenniseconomie, waar Nederland concurreert met andere landen, is onderbenutting uit economisch gezichtspunt schadelijk. Het voorkomen van voortijdig stoppen met een opleiding of zelfs het beëindigen van de gehele schoolcarrière, is daarom volkomen terecht op een centraal punt in de beleidsagenda van de afgelopen jaren geplaatst.

Hoe groot de maatschappelijke kosten ook zijn, voor jongeren die op het punt staan om met hun opleiding te stoppen zijn ze zeker niet van belang. Zelfs de eventuele private kosten die met het beëindigen van de opleiding gepaard gaan, een kleinere kans op een succesvolle arbeidsmarktcarrière, met als consequentie een verhoogde kans op minder werkzekerheid, werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid en zelfs armoede, kunnen hen niet van hun beslissing afbrengen. Welke oorzaken en redenen brengen jongeren er dan toe om te stoppen met de opleiding, en welke instrumenten zijn inzetbaar om het doel “de jaarlijkse nieuwe uitval tussen 2002 en 2012 met 50% terug te dringen” te bereiken. Deze en andere vragen staan centraal in de voorliggende rapportage.

In dit inleidende hoofdstuk bespreken we de huidige stand van zaken betreffende voortijdig schoolverlaters in Nederland. Wat is de actuele situatie in Nederland? Welke ontwikkelingen hebben er in de afgelopen jaren plaatsgevonden? Ook vergelijken we de Nederlandse situatie met de problematiek ten aanzien van voortijdig schoolverlaters in andere Europese landen.

Vervolgens staan we stil bij belangrijk eerder uitgevoerd onderzoek naar voortijdig schoolverlaten en de achterliggende oorzaken hiervan.

2.2 Nederlandse situatie

Ontwikkelingen en actuele situatie

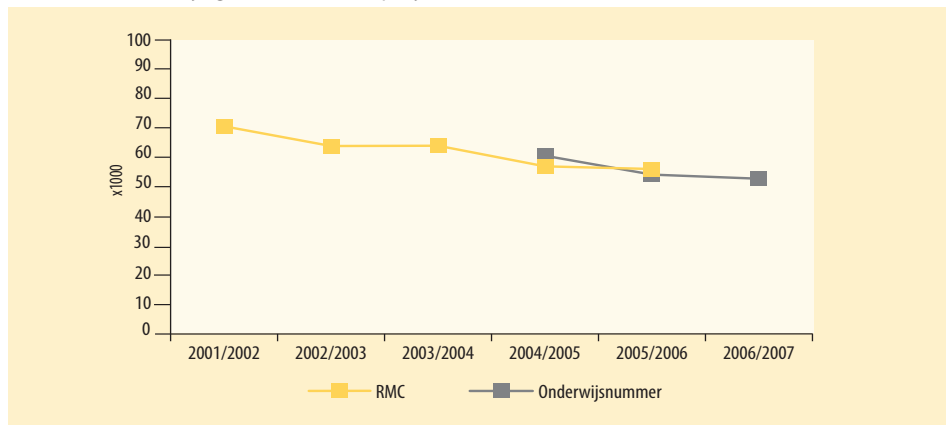
Al decennia staat het bestrijden van voortijdig schoolverlaten op de agenda van de overheid. Tot het begin van de jaren negentig werd vooral de hoge jeugdwerkloosheid het belangrijkste probleem als gevolg van voortijdig schoolverlaten gezien. Er wordt gevreesd voor een verloren generatie jongeren, die als voortijdig schoolverlater langdurige werkloosheid zou staan te wachten. Een betere scholing van jongeren zou de kansen op werkloosheid moeten verminderen. Bovendien zouden jongeren door langere scholing pas later de arbeidsmarkt betreden. In de jaren negentig veranderde de maatschappelijke context: Men maakte zich niet langer zorgen om werkloosheid, maar juist om grote tekorten op de arbeidsmarkt. In dit kader moesten voldoende gekwalificeerde jongeren de arbeidsmarkt betreden, anders zou de economische ontwikkeling stagneren. Om dit te bereiken werd er naast de leerplicht ook de kwalificatieplicht van jongeren vereist. Dat wil zeggen dat de leerplicht voor jongeren zonder startkwalificatie verlengd is tot 18 jaar. In de laatste jaren is sociale cohesie de maatschappelijke context geworden, waarbij voortijdig schoolverlaten niet langer alleen economische problemen met zich meebrengt. Er zou een nieuw spanningsveld bestaan tussen individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid, waar aan de ene kant het individu centraal staat: hierbij gaat het om individuele keuzevrijheid, ontplooiing en verantwoordelijkheid ten opzichte van de studie, het leerproces, eigen employability en zelfredzaamheid in de maatschappij. Aan de andere kant ontstaat er de roep om nieuwe normen en waarden, veiligheid en sociale cohesie. Onderwijs moet naast een diploma en een kwalificatie ook tot sociale inburgering leiden (Eimers & Roelofs, 2005).

Het Nederlands beleid ten aanzien van voortijdig schoolverlaten wordt sinds het begin van de jaren negentig gekenmerkt door een sterke nadruk op preventie, maatwerk en verantwoordelijkheid voor lokale partijen, de scholen in het bijzonder (Eimers & Bekhuis, 2005). Onder invloed van de Lissabon-doelstellingen uit 2000 kreeg het beleid om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan een extra impuls. De EU-landen spraken onderling af dat zij het aantal voortijdig schoolverlaters fors probeerden te verminderen. De Nederlandse overheid nam zich in dit kader voor om het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters per jaar te halveren. Ook werd er besloten om de Nederlandse score op twee internationale indicatoren over voortijdig schoolverlaten te verbeteren. Zo moet het aandeel voortijdig schoolverlaters op de totale bevolking van 18-24 jarigen in 2010 gehalveerd worden van ruim 15% tot 8%. Een tweede indicator is het aandeel jongvolwassenen (20-24 jarigen) met een startkwalificatie. Dit aandeel moet volgens de Lissabon-doelstellingen omhoog tot 85%. Met het aantreden van het kabinet Balkenende IV is de termijn verschoven van 2010 naar 2012. Met de aanval tegen de uitval heeft OCW tussen december 2007 en juli 2008 met alle 39 RMC-regio's convenanten afgesloten met onderwijsinstellingen in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs om het totaal aantal voortijdig schoolverlaters met 20.000 te verminderen. In deze convenanten worden resultaatafspraken gemaakt over het verminderen van het aantal voortijdig schoolverlaters per school. Per elke schoolverlater minder heeft OCW een bijdrage

van € 2.000. Ongeveer 90% van alle onderwijsinstellingen in het voortgezet onderwijs en het MBO heeft hun handtekening gezet om deze ambitie te realiseren. Eind oktober 2008 werd bekend dat de scholen in 2009 in totaal € 17 miljoen voorschot ontvangen over deze prestatiesubsidie.

In figuur 2.1 wordt de ontwikkeling van het aantal voortijdig schoolverlaters per jaar weergegeven. Aanvankelijk waren deze cijfers alleen beschikbaar door middel van de RMC-registraties, vanaf 2004-2005 betrouwbaarder beschikbaar met dank aan de invoering van het onderwijsnummer, waarmee iedere individuele leerling kan worden gevolgd gedurende zijn/haar onderwijsloopbaan.

Figuur 2.1
Aantal nieuwe voortijdige schoolverlaters per jaar, 1997/1998 - 2006/2007

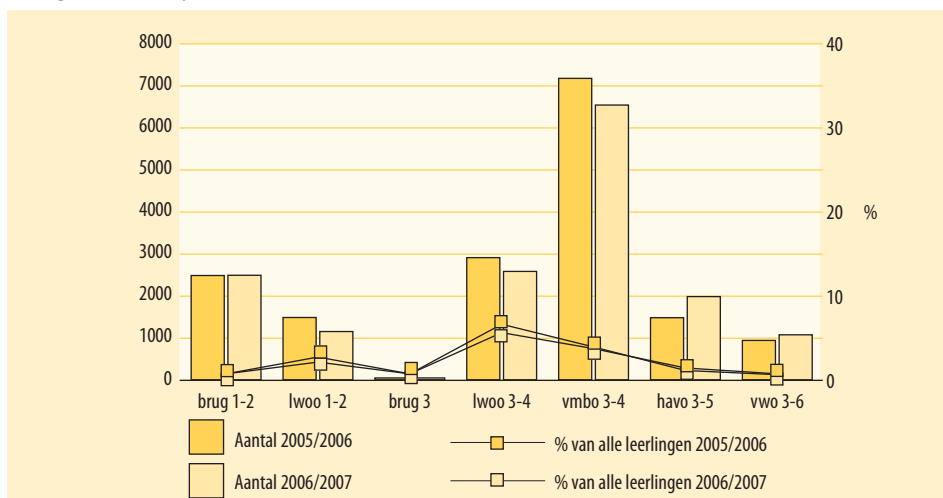
Bron: OCW

Tussen 1997/1998 en 1999/2000 bleef het aantal voortijdig schoolverlaters volgens de RMC-registratie redelijk constant op 40.000 per jaar. In 2000/2001 was er al sprake van een behoorlijke stijging tot 47.000, waarna dit aantal in 2001/2002 fors steeg tot ruim 70.000 voortijdig schoolverlaters per jaar. Deze grote stijging is volgens de RMC-analyse van 2002 toe te schrijven aan de verbeterde registratie die vooral in de grote steden veel verschil zou uitmaken. Volgens de RMC-registratie ging dit aantal vervolgens schommelend omlaag tot ongeveer 57.000 in 2004/2005. Vanaf dit schooljaar werd er ook data via het nieuw ingevoerde onderwijsnummer beschikbaar gesteld, waarin het aantal voortijdig schoolverlaters met 60.500 iets hoger uitviel. In de afgelopen twee schooljaren daalde het aantal voortijdig schoolverlaters verder tot 52.700 in 2006/2007. Er kan dus worden geconcludeerd dat het wel gelukt is om het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters te laten dalen in de afgelopen jaren, maar dat dit waarschijnlijk niet snel genoeg daalt om in 2012 op het streefaantal van 35.000 schoolverlaters per jaar uit te komen. Uit deze ontwikkeling blijkt wel dat het aantal voortijdig schoolverlaters niet altijd even goed te meten was. De stijging aan het begin van deze eeuw en het verschil tussen de cijfers die uit de RMC-registratie en het onderwijsnummer afkomstig zijn laten wel zien dat het vaak niet meeviel om het aantal voortijdig schoolverlaters precies in kaart te brengen. Dat gezegd hebbende is het maar de vraag of de doelstelling van 35.000 nieuwe voortijdig schoolverlaters per jaar wel een halvering ten opzichte van het aantal in 2000 is.

Hoe is de verdeling van het aantal voortijdig schoolverlaters tussen het Voortgezet onderwijs en het MBO? En in welke fase van het onderwijs vallen de meeste leerlingen uit? In figuur 2.2 wordt het aantal voortijdig schoolverlaters per niveau en het percentage van het totaal aantal leerlingen in deze groepen weergegeven.

Figuur 2.2

Aantal voortijdig schoolverlaters (linkeras) en aandeel van totaal aantal leerlingen (rechteras) per niveau, voortgezet onderwijs, 2006 en 2007³

Bron: OCW

Het totaal aantal voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs was in het schooljaar 2005/2006 16.478 en in 2006/2007 15.822. In de bovenstaande figuur zien we dat verreweg het grootste deel van de voortijdig schoolverlaters van het voortgezet onderwijs afkomstig is uit het derde of het vierde leerjaar van het VMBO. Herweijer (2008) laat zien dat het hier grotendeels gaat om leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg. Van de kaderberoepsgerichte leerweg tot en met het VWO valt zo'n 0,5 tot 1,5% van de leerlingen voortijdig uit, terwijl van de basisberoepsgerichte leerweg ruim 3,5% van de leerlingen de opleiding voortijdig verlaat. Bij aanvang van het vierde leerjaar is ruim 7% van de in de brugklas gestarte leerlingen in het VMBO voortijdig uitgevallen. Voor leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg is dit 17%. Met de leerlingen met leerwegondersteuning (LWOO) erbij waren in 2005/2006 en 2006/2007 respectievelijk ongeveer 10.000 en 9.000 leerlingen afkomstig uit de laatste twee leerjaren van het VMBO. Vooral de leerlingen uit het VMBO met LWOO verlaten de opleiding relatief vaak: 2 a 3% in de eerste twee leerjaren en 5,5 a 6,5% in de laatste twee leerjaren. In de brugjaren valt met zo'n 2500 leerlingen per jaar 0,7% van alle leerlingen uit. Uit de leerjaren 3-5 van HAVO zijn er nog 1.500 (1,1%) a 2.000 (1,4%) leerlingen per jaar uitgevallen. In het VWO vielen er in de laatste vier leerjaren ongeveer 1.000 leerlingen voortijdig uit, wat neerkomt op 0,7% van alle leerlingen uit deze leerjaren van het VWO.

Leerlingen die hun VMBO-diploma behalen, maar vervolgens hun onderwijsloopbaan niet voortzetten in een MBO- of Havo-opleiding worden ook gezien als voortijdig schoolverla-

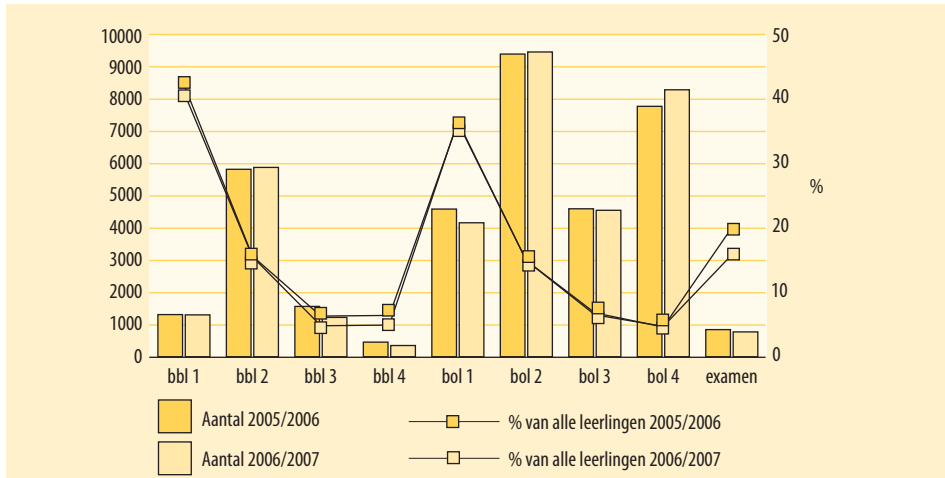
3. In de bijlage in tabel B.I zijn de aantallen en percentages exact weergegeven

ters. Hun VMBO-diploma is geen startkwalificatie. In 2005/2006 stroomden er 6.149 gediplomeerden, oftewel 6,1% van alle VMBO-gediplomeerden niet door naar vervolgonderwijs. In 2006/2007 zijn dit er 5.585, oftewel 5,5% van alle VMBO-gediplomeerden. Blijkbaar is de weglek van VMBO naar MBO (of HAVO) minder groot dan vaak wordt aangenomen.

In figuur 2.3 wordt het aantal en aandeel voortijdig schoolverlaters uit het MBO weergegeven. Hierbij maken we onderscheid tussen BOL en BBL en tussen de vier niveaus.

Figuur 2.3

Aantal voortijdig schoolverlaters (linkeras) en aandeel van totaal aantal leerlingen (rechteras) per niveau, middelbaar beroepsopleiding, 2006 en 2007⁴

Bron: OCW

In het totaal zijn er in 2005/2006 36.274 voortijdig schoolverlaters uit het MBO. In 2006/2007 is dit aantal 35.913. In absolute aantallen zijn er de meeste voortijdig schoolverlaters in de beroepsopleidende leerweg (BOL): Bijna 9.500 leerlingen verlieten voortijdig hun BOL niveau 2 opleiding, terwijl ongeveer 8.000 leerlingen zonder diploma hun BOL niveau 4 opleiding verlaten hebben. Bij elkaar vormen de voortijdig schoolverlaters van BOL niveau 2 en niveau 4 opleidingen daarmee al de helft van alle voortijdig schoolverlaters uit het MBO. Relatief gezien vertrekken uit BOL en BBL niveau 1 opleidingen veruit de meeste leerlingen voortijdig: Maar liefst 41 a 42% van de BBL niveau 1 leerlingen maakt hun opleiding niet af. Ditzelfde geldt voor 36% van de leerlingen van BOL niveau 1. Een oorzaak hiervan is volgens Herweijer (2008) de drempelloze instroom die geldt voor MBO niveau 1 en 2 opleidingen. Leerlingen zonder VMBO-diploma mogen deze opleidingen ook volgen, maar het blijkt dat leerlingen die eerder al in het VMBO uitvielen, in het MBO een hoger risico lopen de opleiding wederom voortijdig verlaten. Hoe hoger het niveau wordt in het MBO, des te lager wordt het aandeel voortijdig schoolverlaters. Zo maakt op niveau 4 nog maar zo'n 5% de opleiding niet af. Er zijn echter verschillende jaren waarin een leerling voortijdig kan uitvallen. Uiteindelijk valt ongeveer 15% van een instroomlichting van niveau 4 voortijdig uit. Ook bij de andere niveaus is het uiteindelijke uitvalpercentage een stuk hoger dan het uitvalpercentage per jaar (Herweijer, 2008).

4. In de bijlage in tabel B.II zijn de aantallen en percentages exact weergegeven

Voortijdig schoolverlaten is het vaakst een probleem in de sectoren Techniek en Economie en het minst vaak in de sectoren Zorg en Welzijn en Landbouw. In de afgelopen twee schooljaren (2005/2006 en 2006/2007) verliet ongeveer 11% van de leerlingen van technische MBO-opleidingen hun opleiding voortijdig. Ditzelfde gold voor 10% van de leerlingen van economische MBO-opleidingen. Uit de Zorg en Welzijn en Landbouwopleidingen verliet ongeveer 7% van de leerlingen hun opleiding voortijdig.

Overigens is er ook in het Hoger onderwijs sprake van voortijdige uitval. Deze studie-opstappers zijn echter geen voortijdig schoolverlaters, aangezien ze in ieder geval al een HAVO- of VWO-diploma bezitten en daarmee dus ook een startkwalificatie. In het HBO is twee jaar na aanvang van een opleiding bijna een kwart van de studenten gestopt. In het WO geldt dit voor een op de vijf studenten (Inspectie van het onderwijs, 2008). De meeste van deze studenten gaan vervolgens een andere opleiding in het hoger onderwijs volgen.

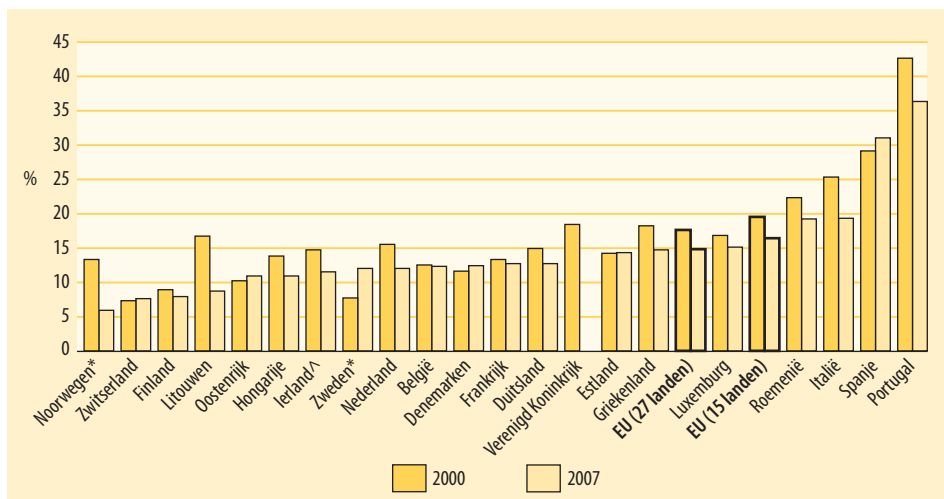
2.3 De Nederlandse situatie in vergelijking met andere landen

Hoe goed doet Nederland het in vergelijking met de andere landen

Hoe staat het inmiddels met de Lissabon-doelstellingen met betrekking tot het terugdringen van voortijdig schoolverlaten? Hoe doet het Nederland het ten opzichte van andere Europese landen? In figuur 2.4 wordt voor 21 Europese landen het aandeel voortijdig schoolverlaters onder jongvolwassenen (18-24 jarigen) in 2000 en 2007 weergegeven. Europees wordt voor voortijdig schoolverlaters de volgende definitie aangehouden: Het percentage van de bevolking van 18-24 jarigen dat maximaal lager secundair onderwijs heeft voltooid en geen onderwijs meer volgt.

Figuur 2.4

Aandeel voortijdig schoolverlaters onder alle 18-24 jarigen uit de bevolking, 2000 en 2007

Bron: Eurostat

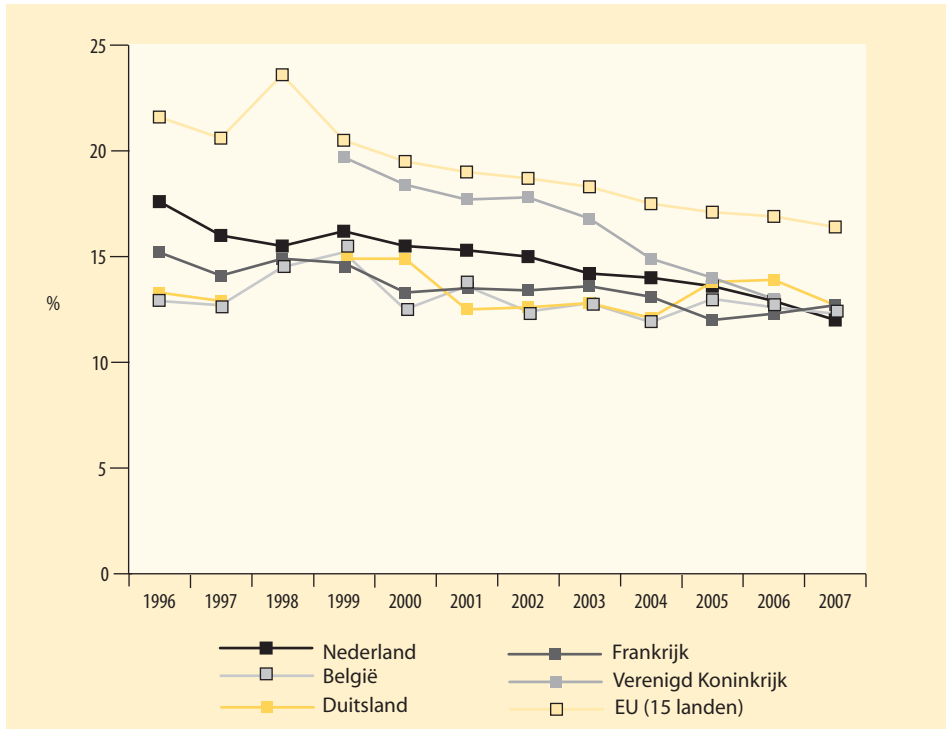
^ = Geen cijfer voor 2000 (of 1999 of 2001), daarom cijfer van 2002 gebruikt

* = (Nog) Geen cijfer voor 2007, daarom cijfer van 2006 gebruikt

Nederland doet het in vergelijking met veel andere Europese landen niet slecht op de indicator aandeel voortijdig schoolverlaters onder jongvolwassenen. In 2000 was het aandeel voortijdig schoolverlaters op de totale bevolking van 18-24 jarigen nog 15,5%, inmiddels is dit aandeel gedaald tot 12%. Met 3,5 procentpunt in zeven jaar gaat de afname bovendien relatief snel in vergelijking met de andere landen. Zo heeft Nederland in de afgelopen zeven jaar Duitsland, Estland, Frankrijk, België, en Denemarken ingehaald, terwijl alleen Litouwen Nederland heeft ingehaald. Het streefcijfer volgens de Lissabon-doelstellingen is echter 8%. Als de huidige daling zou doorzetten dan zou Nederland pas in 2015 dit streefcijfer van 8% bereiken. Het gemiddeld aandeel voortijdig schoolverlaters van de EU-15 is tussen 2000 en 2007 gedaald van 19,5% naar 16,4%; het gemiddelde van de EU-27 daalde in diezelfde periode van 17,6% naar 14,8%. Beide Europese gemiddelden laten zien dat het bereiken van het streefcijfer van 8% voortijdig schoolverlaters onder de jongvolwassenen door de meeste landen waarschijnlijk niet gehaald zal worden. Deze gemiddelden worden overigens wel sterk beïnvloed door de zeer hoge percentages voortijdig schoolverlaters in Portugal, Spanje en in mindere mate Italië en Roemenië. Bovendien behoren de best scorende landen Noorwegen en Zwitserland niet tot de EU. Op dit moment bevinden zich alleen Noorwegen, Zwitserland en Finland onder of op het streefcijfer van 8% voortijdig schoolverlaters onder alle jongvolwassenen in de bevolking.

Figuur 2.5

Ontwikkeling aandeel voortijdig schoolverlaters onder de bevolking van jongvolwassenen (18-24 jarigen) in Nederland, België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk

Bron: Eurostat

In figuur 2.5 wordt de ontwikkeling van het aandeel voortijdig schoolverlaters weergegeven tussen 1996 en 2007 weergegeven voor Nederland, enkele omringende landen en het EU-15 gemiddelde.

In 1996 was het aandeel voortijdige schoolverlaters onder jongvolwassenen nog 17,6%. Een jaar later was dit al gedaald tot 16%, waarna dit aandeel tot 2000 min of meer constant bleef met 15,5%. Vervolgens daalde het aandeel langzaam maar gestaag tot 13,6% in 2005. In de afgelopen twee jaren ten slotte daalde het aandeel voortijdig schoolverlaters weer sterker tot 12% in 2007. Het gemiddelde van de EU-15 landen daalde ongeveer even sterk: Van 21,6% in 1996 tot 16,4% in 2007. Deze daling vond, met uitzondering van een uitschieter in 1998, redelijk gestaag plaats. In het Verenigd Koninkrijk daalde het aandeel voortijdig schoolverlaters het sterkst: van 19,7% in 1999⁵ tot 13% in 2006. In Frankrijk vond er tussen 1996 en 2007 nog wel een lichte daling van 2,5 procentpunt plaats, maar in zowel België als Duitsland schoot men weinig op in deze periode: Beide landen hadden in 2007 een percentage voortijdig schoolverlaters dat slechts 0,6 procentpunt lager lag dan in 1996.

De tweede Europese indicator met betrekking tot het terugdringen van voortijdig schoolverlaten is het aandeel jongvolwassenen (18-24 jarigen) in de bevolking met een startkwalificatie. Dit wil zeggen: het percentage jongvolwassenen dat minimaal een diploma van hoger secundair onderwijs (vergelijkbaar met HAVO of de hogere niveaus van MBO) heeft. Dit meet overigens niet precies het omgekeerde van het aandeel jongvolwassenen dat voortijdig schoolverlater is: Heel wat jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 24 zijn nog met een opleiding bezig en kunnen dus nog altijd een startkwalificatie halen in de komende jaren. Het streefcijfer voor deze indicator dat in de Lissabon-doelstellingen is vastgelegd is dat in 2010 minimaal 85% van de jongvolwassenen een startkwalificatie bezit. Hoe staat het nu met het bereiken van deze doelstelling? In figuur 2.6 wordt het aandeel jongvolwassenen met een startkwalificatie weergegeven.

Nederland staat er bij deze indicator in vergelijking met de andere Europese landen een stuk minder goed voor. In 2000 had 71,9% van de Nederlandse jongvolwassenen een startkwalificatie. In 2007 is dit toegenomen tot 76,2%. Slechts in Portugal, Italië en Bulgarije steeg het aandeel jongvolwassenen met een startkwalificatie sneller in deze periode. Toch zijn er maar weinig Europese landen met een lager aandeel jongvolwassenen met een startkwalificatie dan Nederland. Naast het eerder genoemde Portugal zijn dit Spanje, Denemarken, Luxemburg en Duitsland. Het Nederlandse cijfer zit nog net boven het gemiddelde van de EU-15, maar dat is vooral te danken aan de lage cijfers van Spanje en Portugal. Nederland blijft flink achter ten opzichte van het Europese gemiddelde over alle huidige EU-lidstaten.

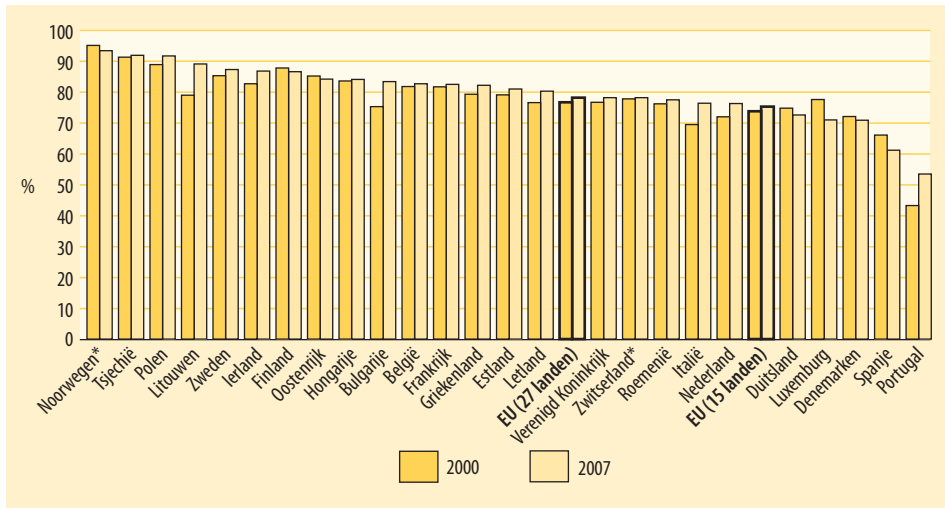
In enkele landen is het streefcijfer van minimaal 85% in 2010 reeds bereikt. Zo hebben meer dan 90% van de Noorse, Tsjechische en Litouwse jongvolwassenen een startkwalificatie en bevinden ook Zweden, Ierland en Finland zich in de voorhoede. Een flink aantal andere landen komt ook al in de buurt van de 85%. Zo lijkt het er bij deze indicator op dat een groot aantal landen het streefcijfer van 85% van de jongvolwassenen zal bereiken. In Nederland lijkt dit echter niet op tijd haalbaar. Dit wordt deels veroorzaakt door het feit dat in Nederland relatief veel jongvolwassenen nog aan een opleiding bezig zijn en dus nog niet meegeteld

5. Voor het Verenigd Koninkrijk is er alleen data van 1999 tot en met 2006 beschikbaar.

worden bij de indicator, maar nog zeker niet afgeschreven zijn om een startkwalificatie te behalen. Zo laat Herweijer (2008) zien dat het aandeel Nederlanders van 25 tot 34 jaar met een startkwalificatie behoorlijk gegroeid is ten opzichte van dit aandeel onder 18 tot 24 jarigen. Zo had in 2005 81% van de Nederlanders van 25 tot 34 jaar een startkwalificatie. Hiermee schuift Nederland in de Europese rangorde op tot een middenpositie en komt het streefcijfer van 85% een stuk dichterbij.

Figuur 2.6

Aandeel jongvolwassenen (18-24 jarigen) uit de bevolking met een startkwalificatie, 2000 en 2007

Bron: Eurostat

De landen in Europa hebben verschillende onderwijssystemen. Nederland en o.a. ook België, Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland hebben een gestratificeerd systeem, waarbij leerlingen bij de overgang van primair onderwijs naar secundair onderwijs al in verschillende niveaus worden verdeeld. Andere landen, zoals Engeland, Frankrijk, Italië en Spanje hebben een geïntegreerd systeem, waarbij leerlingen van alle niveaus gedurende de eerste fase van het secundair onderwijs bij elkaar blijven. In de Scandinavische landen en Portugal bestaat er zelfs geen overgang tussen primair en secundair onderwijs. Leerlingen van alle niveaus blijven van hun zevende tot hun zestiende bij elkaar binnen dezelfde school: In deze landen hanteert men dus een geïntegreerd primair en (eerste fase van) secundair onderwijs. Herweijer (2008) vindt geen eenduidige verschillen wat betreft de invloed van verschillende onderwijsystemen op voortijdig schoolverlaten. Wel zijn er grotere verschillen in leerprestaties en grotere ongelijkheid tussen leerlingen in landen met een gestratificeerd systeem. Er blijken echter geen systematische verschillen te bestaan tussen het aandeel voortijdig schoolverlaters in landen met een gestratificeerd systeem ten opzichte van landen met een geïntegreerd systeem.

2.4 Literatuuroverzicht

Voortijdig schoolverlaten is een groot maatschappelijk probleem in Nederland. Ongediplomeerde schoolverlaters hebben een kleinere kans op het vinden van betaald

werk, zij hebben minder vaak een vaste aanstelling, een lager bruto uurloon, en minder vaak een voltijd baan in vergelijking met gediplomeerde schoolverlaters. Ook het aantal jaren scholing dat vereist wordt voor hun huidige functie ligt lager dan bij gediplomeerde schoolverlaters (ROA, 2001). ROA (2006) onderzocht de gevolgen van het ongediplomeerd uitstromen uit de beroepsopleidende leerweg van het MBO. Hieruit blijkt een algemene verslechtering van de arbeidsmarkt relatief gezien een sterker negatieve invloed te hebben op ongediplomeerde schoolverlaters dan op gediplomeerde schoolverlaters. Verder hebben ongediplomeerde schoolverlaters minder vaak een vaste aanstelling, vereist hun functie vaker een lager opleidingsniveau en vinden zij minder vaak een baan die aansluit bij de richting van de (gedeeltelijk) gevolgde opleiding. Ongediplomeerde schoolverlaters hebben zelfs een duidelijk verhoogde kans een baan te moeten accepteren waarvoor de werkgever niet meer dan basisonderwijs vereist. Dit geldt niet alleen voor ongediplomeerde schoolverlaters van de BOL niveau 1 en 2 maar ook voor ongediplomeerde schoolverlaters van de hogere BOL niveaus. Ook zijn ongediplomeerden minder vaak tevreden over hun huidige baan en hun carrièremogelijkheden in deze baan (ROA, 2006).

Ook in andere ontwikkelde landen wordt voortijdig schoolverlaten als voorspeller van slechte arbeidsmarkttuitkomsten gezien. Zo stelt Marks (2007) dat voortijdig schoolverlaters in Australië vaker werkloos worden, langer werkloos blijven, minder verdienen en gedurende hun loopbaan minder welvaart vergaren (Marks, Headey, & Wooden, 2005; McCaul, Donaldson, Coladarsi, & Davis, 1992; Rumberger & Lamb, 2003; in Marks, 2007). Daardoor dragen voortijdig schoolverlaters bij aan het tussen generaties overdragen van sociaal-economische ongelijkheid, vanwege de samenhang met achterstandsgroepen in de samenleving (Marks, 2007). Rumberger (1987) stelt verder dat er mogelijk een samenhang is tussen voortijdig schoolverlaten enerzijds, en minder goede fysieke en geestelijke gezondheid anderzijds. Daarnaast leidt voortijdig schoolverlaten tot forse maatschappelijke (en individuele) kosten. Investerings in de onderwijsloopbaan van een voortijdig schoolverlater zijn grotendeels verspilde kosten. Ook leidt voortijdig schoolverlaten tot een stijging van maatschappelijke kosten in de vorm van uitkeringen en gedorven belastingen (Business Council of Australia, 2003; Rumberger, 1987). Bovendien dreigen sommige voortijdig schoolverlaters in de gehele maatschappij buiten de boot te vallen. Deze maatschappelijke drop-outs zullen zich zelden een goede positie op de arbeidsmarkt kunnen verwerven en een verhoogde kans maken om in de criminaliteit te belanden.

Uit eerder onderzoek zijn er vele factoren achterhaald, die de kans op voortijdig schoolverlaten vergroten. Een deel van deze risicofactoren bevindt zich bij de leerling en diens sociale omgeving zelf. Onder diens sociale omgeving worden o.a. de sociaal-economische status van de ouders, leeftijdsgenoten, intelligentie en leervermogen verstaan. Voortijdig schoolverlaters zijn minder intelligent en presteren slechter in toetsen dan leerlingen die niet voortijdig uitvallen. Ook zijn voortijdig schoolverlaters vaker minder gemotiveerd en zijn ze vaker minder gelukkig in hun schoolomgeving (Audas & Willms, 2001; Alexander, Entwisle & Kabbani, 2001; Ensminger & Slusarcick, 1992; Cairns, Cairns & Neckerman, 1989; Alexander, Entwisle & Horsey 1997; Hofman, 1993; in Traag & Van der Velden, 2008). Zo vallen jongens vaker voortijdig uit dan meisjes en vallen allochtone leerlingen eerder uit dan autochtone leerlingen (Marks & Fleming, 1999; De Wit & Dekkers, 1997; Rumberger, 1995; in Traag & Van der Velden, 2008). Overigens vonden Traag & Van der Velden (2008) gecorrigeerd voor sociaal-economische kenmerken van ouders geen hoger risico van voor-

tijdig schoolverlaten onder allochtone leerlingen. Ook vallen jongeren uit lagere inkomensgroepen, laagopgeleide ouders, grote gezinnen en eenoudergezinnen eveneens vaker uit. Het opleidingsniveau van ouders speelt ook op een andere manier een rol bij mogelijk voortijdig schoolverlaten van hun kinderen. Hoger opgeleide ouders zijn beter in staat hun kinderen bij problemen met bijvoorbeeld huiswerk te helpen. Ook hebben hoger opgeleide ouders vaker meer kennis over het onderwijssysteem en zijn ze vaker van mening dat hun kinderen naar het hoger onderwijs zouden moeten gaan in de toekomst (Lamb 1994; Rumberger 1983; in Traag & Van der Velden, 2008). Bovendien leidt een verstedelijkt leefmilieu eveneens vaker tot voortijdige schooluitval (Herweijer, 2008). Marks (2007) vindt in zijn onderzoek leerprestaties in het voorafgaand gevolgd onderwijs de sterkste voorspeller van het al dan niet voortijdig uitvallen. Deze invloed van leerprestaties staat los van de sociaal-economische achtergrond van leerlingen.

Een ander deel van de risicofactoren zijn onderwijsgerelateerd: het schoolklimaat, de veiligheid op een school, de houding van docenten en de onderwijsvorm. Er zijn forse verschillen tussen scholen in het voortgezet onderwijs wat betreft het aandeel van hun leerlingen dat de school voortijdig verlaat. Gemiddeld vertrok 1,6% van de leerlingen op middelbare scholen, maar bij 1/8e van alle scholen vertrekt ieder jaar meer dan 3% van de leerlingen voortijdig, terwijl bij 5% van de scholen zelfs meer dan 5% van de leerlingen voortijdig afhaakt. Dit heeft voor een deel te maken met het aangeboden niveau van onderwijs in de scholen. Scholen met hogere uitval bieden vaker lage niveaus aan. In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt leidt schaalvergroting van scholen niet tot hogere uitval. Sterker nog: leerlingen op kleine scholen blijken vaker uit te vallen dan leerlingen op grote scholen (Herweijer, 2008).

Ook de kwaliteit van het gegeven onderwijs op scholen in het voortgezet onderwijs heeft invloed op voortijdig schoolverlaten. Zo stelt de Inspectie van het Onderwijs (2008) dat op scholen waar veel leerlingen voortijdig vertrekken, het leerstofaanbod vaker dan elders niet aan de vereisten voldoet en kwaliteitszorg er weinig is ontwikkeld. Ook is het onderwijs niet voldoende op verschillen tussen leerlingen afgestemd en is het schoolklimaat niet optimaal. Marks (2007) stelt dat scholen (in Australië) op zichzelf geen sterke invloed op voortijdig schoolverlaten hebben als er voor kenmerken van het individu en zijn omgeving is gecorrigeerd.

Geen van deze bekende factoren kan een groot deel van het risico op voortijdig schoolverlaten voorspellen. Ook binnen risicodoelgroepen haalt veruit het grootste deel een startkwalificatie. Door het denken in risicofactoren zijn er categorale aanpakken gekomen, die zich richten op specifieke doelgroepen met risicofactoren. Kritiek op deze aanpak is o.a. dat het niet efficiënt is, dat binnen de doelgroep zwakkeren minder profiteren dan sterkeren en dat er een sterk stigmatiserende werking voor de hele doelgroep uitgaat (Eimers & Bekhuis, 2006).

Eimers & Bekhuis (2006) onderscheiden twee categorieën voortijdige schoolverlaters. (1) De klassieke risicoleerling: Dit zijn jongeren die te maken hebben met condities die het voor hen zeer moeilijk maken om onderwijs te kunnen volgen. Die condities kunnen in de individuele mogelijkheden, of in omgevingsfactoren liggen. Deze categorie is volgens Eimers & Bekhuis goed te typeren met behulp van risicofactoren en stressful events. (2) de opstapper: deze jongeren stappen zonder een probleemgeschiedenis uit het onderwijs. Zij zouden normaal gesproken in staat moeten zijn om een startkwalificatie te kunnen halen, maar een combi-

natie van push- en pullfactoren leidt hen ertoe het onderwijs te verlaten. Deze categorie valt niet goed te beschrijven met het risicofactorenmodel, omdat zij niet per se de kenmerken van een potentiële uitvaller hebben. In het eerste geval gaat het om jongeren die zowel binnen als buiten onderwijs, problemen hebben. De bron van hun problemen ligt (vaak) niet in het onderwijs, maar heeft vaak wel verstrekkende gevolgen binnen en buiten het onderwijs. In het tweede geval ligt de oorzaak van voortijdig schoolverlaten meestal wel binnen het onderwijs. De keuze voor school of niet-school valt negatief uit voor de school.

Binnen de categorie risicoleerlingen zijn er twee, deels overlappende groepen te onderscheiden: (1) de groep niet-kunners die niet in staat zijn om een startkwalificatie te behalen en het meest gebaat zijn bij een beperkte toerusting om zichzelf toch een plaats op de arbeidsmarkt te kunnen verwerven. Bij hen gaat het meestal niet om gedragsproblemen of problemen in de omgeving, maar om leerproblemen. Dit zijn leerlingen afkomstig van het Praktijkonderwijs, een deel van het VMBO (LWOO en/of Basisberoepsgerichte leerweg) en MBO niveau 1. (2) de groep verhinderden, die wel de leercapaciteiten bezitten om een startkwalificatie te behalen, maar door bepaalde problemen verhinderd worden om school af te maken. Bij beide groepen zijn er factoren, deels binnen hen zelf, deels daarbuiten, die het bemoeilijken of onmogelijk maken om op een normale manier onderwijs te volgen en een startkwalificatie te behalen. Deze factoren zorgen ervoor dat zij het moeilijk hebben in het onderwijs, maar kunnen ook buiten het onderwijs hun maatschappelijke leven bemoeilijken (Eimers & Bekhuis, 2006).

Het is moeilijk om op basis van de huidig beschikbare informatie een nauwkeurige typering en omvang van deze twee categorieën leerlingen te maken. Eimers en Bekhuis (2006) schatten dat er jaarlijks ongeveer 25.000 leerlingen zijn te typeren als klassieke risicoleerlingen. 20.000 hiervan worden ook daadwerkelijk voortijdig schoolverlater. Deze groep is voor een groot deel te lokaliseren in het (LWOO van het) VMBO en in het Speciaal-, dan wel Praktijkonderwijs. Een deel is ook terug te vinden in buiten het onderwijs gelegen voorzieningen, zoals van de jeugdzorg. Naast deze 20.000 klassieke risicoleerlingen zijn er jaarlijks naar schatting 35.000 opstappers, die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Het grootste deel van deze leerlingen verlaat voortijdig een MBO-opleiding. Ongeveer 2/3e van alle voortijdig schoolverlaters zijn opstappers. Volgens Eimers & Bekhuis is het aannemelijk dat het aantal klassieke risicoleerlingen in de tijd redelijk stabiel blijft, terwijl het aantal opstappers conjunctuurgevoelig is; hoe beter de economie, des te meer mogelijkheden er op de arbeidsmarkt zijn voor potentiële opstappers.

Tot slot van dit hoofdstuk presenteren we een overzicht van risicofactoren. Oberon (2008) heeft hiervoor acht verschillende risicosituaties, die de kans op voortijdig schoolverlaten vergroten geformuleerd:

Risicosituaties	Omschrijving van de jongere
1. Probleemsituatie thuis	De jongere heeft een onrustig, onprettig of onveilig thuisklimaat
2. Schoolklimaat/ pesten/ruzies	De jongere voelt zich niet thuis in het schoolklimaat. Hij wordt wellicht gepest en heeft ruzies met leerkrachten en/of leerlingen.
3. Schoolprestaties/verkeerde schoolkeuze	De jongere heeft een opleiding gekozen die niet aansluit bij zijn capaciteiten of interesses. Hij ervaart problemen als tegenvallende prestaties, zittenblijven en/of zakken voor het examen.
4. Arbeidsmarktgeoriënteerd	De jongere heeft een duidelijke en sterke beroepswens en wil zo snel mogelijk aan het werk of hij wil zo snel mogelijk geld gaan verdienen.

Risicosituaties	Omschrijving van de jongere
5. Niet-weters	De jongere weet niet wat welke opleiding te gaan volgen.
6. Zorgverplichting	De jongere heeft (of ervaart) een zorgverplichting. Bijv. jonge moeders, zorg voor partner of mantelzorg.
7. Primair ongemotiveerd	De jongere heeft geen motivatie en ambities op het vlak van het onderwijs. Hij is bijvoorbeeld gericht op louter plezier maken.
8. Strafrechtelijke achtergrond	De jongere heeft een licht criminele en/of strafrechtelijke achtergrond (bijvoorbeeld een Halt-straf).

Bron: Oberon (2008)

3

Wie zijn de respondenten?

3.1 Introductie

In hoofdstuk 2 hebben we uitgebreid stilgestaan bij wat we uit eerder onderzoek weten over ongediplomeerde en vooral voortijdige schoolverlaters in Nederland. Het verhaal in dit rapport, is het verhaal van de respondenten die aan het onderzoek hebben deelgenomen. Voordat we in de volgende hoofdstukken stilstaan bij de redenen waarom zij gestopt zijn en hun ervaring na het stoppen in kaart brengen, is het daarom van belang om eerst stil te staan bij de vraag wie de respondenten zijn. Dit biedt een basis om de latere resultaten in een goede context te plaatsen en eventuele verschillen met resultaten uit ander onderzoek te verklaren. We doen dit in dit hoofdstuk in twee delen. In het eerste gedeelte (paragraaf 3.2 tot en met 3.4) staan we kort stil bij de achtergrond en de opzet van het uitgevoerde onderzoek. We bespreken de getrokken steekproeven, de manier van benadering van de respondenten, de respons op de vragenlijst en de representativiteit van de uiteindelijke gegevens. Tot slot presenteren we een typologie van de respondenten die ons door de volgende hoofdstukken zal begeleiden. In het tweede gedeelte (paragraaf 3.5) bespreken we een aantal achtergrondkenmerken van de ongediplomeerde schoolverlaters. We doen dit achtereenvolgens voor de respondenten van het VMBO, de respondenten van het AVO en de respondenten van het MBO. Per onderscheiden onderwijstype bespreken we persoonlijke kenmerken (bijvoorbeeld geslacht, etniciteit, leeftijd, het zelfstandig wonen of het hebben van kinderen) en kenmerken van de gevolgte opleiding (bijvoorbeeld het schooljaar waarin men met de opleiding is gestopt, of de gevolgte sector).

3.2 Achtergrond en doel onderzoek

Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Universiteit Maastricht voert reeds sinds het begin van de jaren negentig in vrijwel alle sectoren van het Nederlandse onderwijsstelsel onderzoek onder gediplomeerde schoolverlaters uit. Sinds 1996 is dit schoolverlatersonderzoek in belangrijke mate op elkaar afgestemd en bestaat uit een aantal monitoren: de **VO-Monitor** die op de uitstroom uit het voorgezet onderwijs gericht is, de **BVE-Monitor** die op de uitstroom uit de BVE-sector gericht is, de **HBO-Monitor** die onder bachelors van het HBO wordt gehouden en de **WO-Monitor** die gericht is op de uitstroom van bachelors en masters van de universiteiten. De gediplomeerde schoolverlaters worden daarbij ongeveer 1,5 jaar na het behalen van het diploma benaderd. Dit biedt de kans om ervaringen van de schoolverlaters direct na het behalen van het diploma als ook de huidige situatie in kaart te brengen.

Om naast de situatie van de gediplomeerde schoolverlaters ook de ervaringen van ongediplomeerde schoolverlaters in kaart te brengen, is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) met ingang van 2007 begonnen met de opbouw van een bestand met gegevens van ongediplomeerde schoolverlaters en een koppeling hiervan aan het bestand van gediplomeerde schoolverlaters. Hiervoor is in het najaar van 2007 voor het eerst een uitgebreid onderzoek uitgevoerd onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO), het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en het algemeen voorbereidend onderwijs (HAVO en VWO) van het schooljaar 2005/2006. De ongediplomeerde schoolverlaters zijn daarbij, net zoals de gediplomeerde schoolverlaters ongeveer 1,5 jaar nadat zij de opleiding zonder diploma hebben verlaten, benaderd. Middels een brief en maximaal twee rappelbrieven is aan de ongediplomeerde schoolverlaters gevraagd een vragenlijst in te vullen. Naast de mogelijkheid om de vragenlijst via internet in te vullen, is in de tweede rappelbrief ook de mogelijkheid geboden om een schriftelijke vragenlijst in te vullen. De opzet van de vragenlijst beoogde hierbij op de volgende punten inzicht te verschaffen:

Op de eerste plaats worden de redenen voor het voortijdig verlaten van de opleiding achterhaald. Het anoniem en via een vragenlijst benaderen van ongediplomeerde schoolverlaters geeft deze groep de kans te antwoorden zonder het gevaar dat de respondent een sociaal wenselijk antwoord geeft. Hierbij kan aan aspecten zoals de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt, problemen op school, familiale problemen maar ook problemen met alcohol, drugs of criminaliteit gedacht worden.

Ten tweede wordt in de vragenlijst op de situatie direct na het stoppen met de opleiding en de huidige situatie van de ongediplomeerde ingegaan. Voor de groep die met de opleiding stopte om een andere opleiding te gaan volgen, wordt hierbij informatie verzameld met betrekking tot het type vervolgonderwijs en het succes in het vervolgonderwijs. Voor de groep die ten minste tijdelijk het onderwijs verlaat, wordt informatie verzameld met betrekking tot de maatschappelijke situatie (werkend, werkzoekend, overig), type arbeidscontract (tijdelijk, vast, parttime, fulltime, arbeidsduur) en salaris. Omdat het overigens niet zo is dat het met ongediplomeerde schoolverlaters per definitie slecht afloopt, is het verder van belang om informatie in te winnen wat betreft de carrièreperspectieven in de huidige werksituatie.

Ten derde wordt in de vragenlijst ingegaan op alternatieve vormen van competentieverwerving. Het feit dat men het onderwijs verlaten heeft, wil namelijk nog niet zeggen dat men niets meer leert. De huidige registraties omvatten immers alleen gegevens over het door de ministeries bekostigde onderwijs. Maar het is goed mogelijk dat men daarbuiten nog onderwijs volgt, bijv. in het buitenland, via bedrijfsopleidingen of via het particuliere onderwijs. Het is van belang om dit in kaart te brengen.

Ten vierde wordt in de vragenlijst ingegaan op de toekomstplannen van de ongediplomeerde schoolverlaters. Zijn er plannen om terug te keren in het onderwijs, en welke factoren zouden een dergelijke terugkeer mogelijk in de weg staan? Het in kaart brengen van deze factoren kan belangrijke aanvullende informatie aan beleidsmedewerkers leveren. Het in kaart brengen van de condities waaronder ongediplomeerde schoolverlaters al dan niet willen terugkeren naar

het formele onderwijs geeft immers ook een aanwijzing hoe het initiële voortijdig schoolverlaten teruggedrongen kan worden.

3.3 Steekproeven, respons en representativiteit

In het najaar van 2007 zijn in samenwerking met de Informatie Beheer Groep (IB-groep) te Groningen een vijftal steekproeven (VMBO, MBO-BOL, MBO-BBL, HAVO en VWO) onder ongediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 getrokken. De populatie van deze steekproeven bestond daarbij uit alle scholieren die in het schooljaar 2005/2006⁶ met een opleiding gestopt zijn en daarvan niet het diploma hebben behaald. Tabel 3.1 geeft een overzicht van de genomen steekproeven en de respons. Daarnaast geeft de tabel ook inzicht in een tweetal kenmerken (geslacht en etniciteit) van de respondenten.

In totaal zijn 5.700 ongediplomeerde schoolverlaters benaderd en hebben 1.581 van hen de vragenlijst via internet (1.234 respondenten) of schriftelijk (347 respondenten) ingevuld. Dit komt neer op een respons van 27,7%. Het hoge aantal respondenten dat voor de schriftelijke enquête heeft gekozen, bevestigt het belang van het bieden van deze optie.

De individuele omvang van de steekproeven omvatte 1.800 VMBO schoolverlaters, 2.500 MBO-BOL schoolverlaters, 1.000 MBO-BBL schoolverlaters, 200 HAVO schoolverlaters en 200 VWO schoolverlaters. Tabel 3.1 laat zien dat de respons varieert tussen de 23% in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BBL en 38% in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het HAVO.

Tabel 3.1
Steekproef en Respons

	MBO-BOL	MBO-BBL	VMBO	HAVO	VWO	Totaal
Genomen steekproef	2.500	1.000	1.800	200	200	5.700
Aantal respondenten	654	225	570	75	57	1.581
% van steekproef	26	23	32	38	29	28
% mannen	51	56	55	49	67	54
% allochtonen	30	17	34	16	18	29

96 respondenten hebben aangegeven dat zij niet gestopt zijn met de opleiding, maar dat zij in dit schooljaar hun diploma hebben ontvangen. 13 respondenten volgden de opleiding met het doel om een deeltentificaat te behalen dat door hun werkgever gevraagd werd. Tot slot zijn 13 respondenten slechts van school gewisseld maar niet van opleiding. Deze drie groepen worden in de volgende analyses buiten beschouwing gelaten omdat zij niet tot de doelgroep behoren. Alle hierna gepresenteerde resultaten zijn daarmee gebaseerd op de antwoorden van 1.472 respondenten.

Tabel 3.1 laat tot slot zien dat 54% van de respondenten man en 29% van de respondenten van allochtone afkomst is. Het percentage mannen varieert tussen de 49% (HAVO) en 67%

6. Meer in detail, de populatie omvat scholieren en leerlingen die tussen 01-09-2005 en 31-07-2006 door hun school bij de IB-groep als uitstromers van een opleiding zonder diploma gemeld zijn.

(VWO) en het percentage van allochtone afkomst tussen de 16% (HAVO) en 34% (VMBO). Een vergelijking van deze cijfers met de gegevens van de totale populatie “ongediplomeerde schoolverlaters 2005/2006” geeft inzicht in de representativiteit van de resultaten die in deze rapportage gepresenteerd worden. In de totale populatie “ongediplomeerde schoolverlaters 2005/2006” is 58% man terwijl dit in de groep respondenten 54% is. Het verschil zit in een marginaal verschil in de respons onder jongens en meisjes. Wanneer we naar de onderscheiden onderwijstypen kijken, valt op dat het verschil in onze data in vergelijking tot de oorspronkelijke data het hoogst is onder de groep MBO-BBL schoolverlaters. Is volgens de gegevens van de Informatie Beheer Groep 65% van deze groep man, in de ons beschikbare data is dit ‘slechts’ 56%. Met andere woorden, jongens zijn in de groep respondenten en dan vooral in de groep MBO-BBL respondenten ondervertegenwoordigd in vergelijking met de totale populatie. Hiermee dient bij de interpretatie van de gegevens rekening gehouden te worden. We doen dit door de belangrijkste resultaten altijd ook apart voor de groep jongens en de groep meisjes te bespreken.

Een tweede test is de vergelijking van het percentage allochtonen onder de groep respondenten met het percentage allochtone schoolverlaters in de totale populatie “ongediplomeerde schoolverlaters 2005/2006”. In de totale populatie “ongediplomeerde schoolverlaters 2005/2006” is 31% van allochtone afkomst. Onder de respondenten is dit 29%. De respons onder de groep allochtone jongeren is daarmee sterk in lijn met de respons onder de groep autochtone jongeren. Nadere analyse laat zien dat deze lichte ondervertegenwoordiging van allochtone jongeren in de respons in alle onderscheiden onderwijstypen te vinden is. Ook met dit feit zullen we bij de bespreking van de resultaten rekening houden.

3.4 Nomenclatuur

Hoewel nomenclatuur niet van belang is indien iedereen het eens is over de precieze definitie van de gebruikte term, is de vraag ‘what is in a word’ onmisbaar in een discussie over jongeren die voortijdig met hun opleiding stoppen. Daarnaast helpt een duidelijke typering de leesbaarheid van dit rapport te verbeteren.

In deze rapportage zullen in eerste instantie de volgende twee hoofdgroepen schoolverlaters de revue passeren:

A) Ongediplomeerde schoolverlaters

Onder een ongediplomeerde schoolverlater verstaan we in deze rapportage ‘een schoolverlater die zonder volledig diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten’.

B) Gediplomeerde schoolverlater

Onder een gediplomeerde schoolverlater verstaan wij in deze rapportage ‘een schoolverlater die met diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten’.

In de groep ongediplomeerde schoolverlaters onderscheiden we verder een aantal subgroepen. We doen dit aan de hand van een aantal vragen die in de enquête aan de respondent gesteld

zijn. In eerste instantie gaat het (terugblikkend) om de vraag wat de eerste activiteit was na het verlaten van de opleiding. Dit eerste moment (direct na het stoppen met de opleiding) omvat daarbij zowel het schooljaar (2005/2006) waarin men met de opleiding is gestopt als het eerstvolgende schooljaar (2006/2007). In tweede instantie gaat het om de activiteit op moment van enquête (schooljaar 2007/2008). Op beide momenten, namelijk **direct na het stoppen met de opleiding en op het moment van enquête**, is de cruciale vraag daarbij of de respondent een opleiding volgt of niet.

Op het moment van stoppen onderscheiden we in de groep ongediplomeerde schoolverlaters de **opleidingswisselaar** en de **opleidingsstaker**.

A1) Opleidingswisselaar

Onder een ongediplomeerde opleidingswisselaar verstaan we in deze rapportage 'een schoolverlater die zonder volledig diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten en nog in hetzelfde of in het eerstvolgende schooljaar met een andere opleiding is gestart'.

A2) Opleidingsstaker

Onder een ongediplomeerde opleidingsstaker verstaan we in deze rapportage 'een schoolverlater die zonder volledig diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten en niet direct (d.w.z. in hetzelfde of in het eerstvolgende schooljaar) met een andere opleiding is gestart'.

Op het moment van de enquête onderscheiden we in de groep ongediplomeerde schoolverlaters in eerste instantie de **scholier** en de **opleidingsuitvaller**.

A3) Scholier

Onder een scholier verstaan we in deze rapportage 'een schoolverlater die zonder volledig diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten en op het moment van de enquête met een opleiding bezig is'.

A4) Opleidingsuitvaller

Onder een ongediplomeerde opleidingsuitvaller verstaan we in deze rapportage 'een schoolverlater die zonder volledig diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten en op het moment van de enquête niet met een opleiding bezig is'.

Daarnaast kunnen we de groep **opleidingsuitvaller** op basis van verdergaande antwoorden van de respondent onderverdelen in de **voortijdige schoolverlater**, de **houder van een startkwalificatie** en de **vroege maar niet voortijdige schoolverlater**.

A4.1) De ongediplomeerde voortijdige schoolverlater

De ongediplomeerde voortijdige schoolverlater is de ongediplomeerde opleidingsuitvaller die op het moment van de enquête jonger dan 23 jaar oud is een geen startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger) bezit.

A4.2) De houder van een startkwalificatie

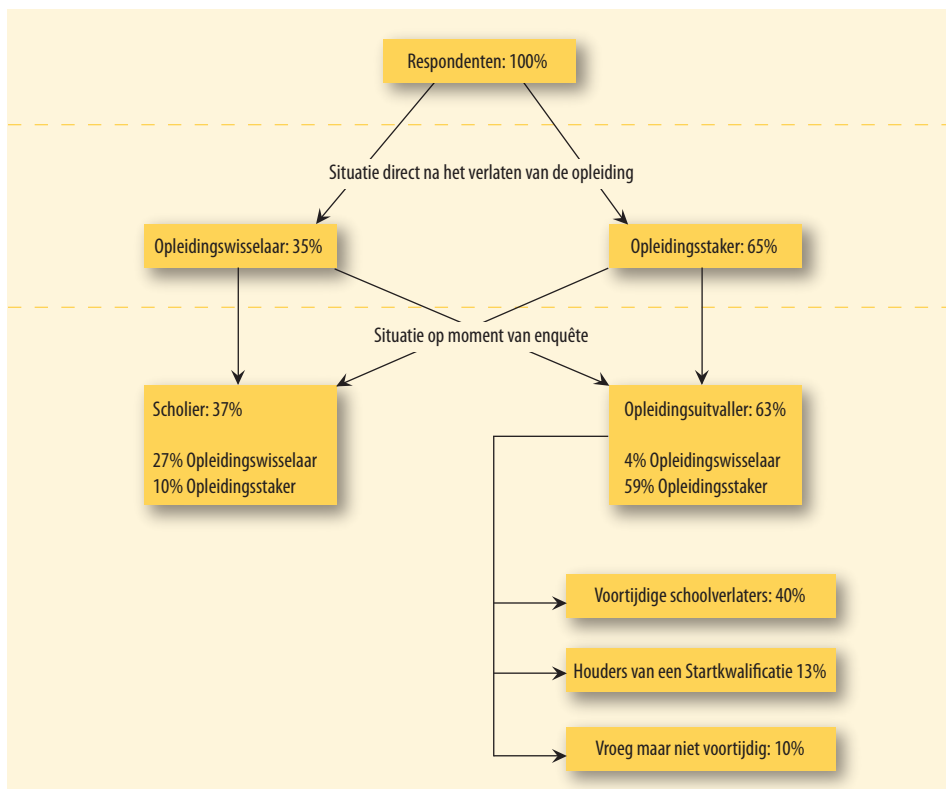
De houder van een startkwalificatie is de ongediplomeerde opleidingsuitvaller die op het moment van de enquête in het bezit is van een startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger).

A4.3) De vroege maar niet voortijdige schoolverlater

De vroege maar niet voortijdige schoolverlater is de ongediplomeerde opleidingsuitvaller die op het moment van de enquête niet in het bezit is van een startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger), maar in verband met zijn leeftijd (23 jaar of ouder) buiten de groep voortijdige schoolverlaters valt.

Schema 3.1

Typologie van de ongediplomeerde respondenten

Bron: SIS, 2007

Schema 3.1 geeft een illustratie van de onderscheiden groepen ongediplomeerde schoolverlaters. Van alle respondenten is 35% direct of in het eerstvolgende schooljaar met een nieuwe opleiding gestart (**opleidingswisselaars**). 65% is ten minste tijdelijk gestopt met onderwijs (**opleidingsstakers**). Kijken we op het moment van de enquête is 37% van alle respondenten (weer) bezig met een opleiding (**scholier**) en 63% niet (**opleidingsuitvaller**). Het verschil met de situatie direct na het verlaten van de opleiding ontstaat daarbij door jongeren die bijvoor-

beeld eerst het onderwijs tijdelijk verlaten en in het schooljaar 2007/2008 weer terugkeren of door jongeren die in eerste instantie van opleiding zijn gewisseld en de nieuwe opleiding (zij het met of zonder diploma) alweer hebben beëindigd. Zo was van de scholieren 27%-punt eerder al opleidingswisselaar en was 10%-punt opleidingsstaker. Van de opleidingsuitvallers was 59%-punt al eerder opleidingsstaker en was slechts 4%-punt in eerste instantie opleidingswisselaar. Schema 3.1 laat hiermee alvast een belangrijke conclusie zien: de eerste activiteit na het stoppen van de opleiding is een goede voorspeller van de situatie van de respondent ongeveer 1,5 jaar later. Zo lijkt het dat slechts een klein deel van de jongeren die het onderwijs in eerste instantie verlaten binnen een kort tijdsbestek weer terugkeren. Tot slot zien we dat de 63% **opleidingsuitvallers bestaat** uit 40%-punt **voortijdige schoolverlaters**, 13%-punt **houders van een startkwalificatie** en 10%-punt **vroege maar niet voortijdige schoolverlaters**.

Tabel 3.2 geeft voor de groepen ongediplomeerde schoolverlaters die op moment van enquête onderscheiden worden een aantal achtergrondkenmerken weer.

Tabel 3.2

Achtergrondkenmerken van ongediplomeerde schoolverlaters op moment van enquête (%)

	Scholier	Voortijdige schoolverlater	Houders van startkwalificatie	Vroege maar niet voortijdige schoolverlaters
Laatst gevolgde onderwijs				
VMBO	15	8	1	0
AVO	8	2	1	0
MBO-BOL	62	61	50	46
MBO-BBL	15	31	48	54
% man	53	54	52	41
% allochtoon	23	26	26	35

Bron: SIS 2007

In eerste instantie laat Tabel 3.2 zien welke type opleiding de respondent in het schooljaar 2005/2006 zonder diploma, dat wil zeggen vroegtijdig, heeft verlaten. Niet verrassend zien we direct dat de groep respondenten die we op moment van enquête als *vroege maar niet voortijdige schoolverlaters* aanmerken allemaal afkomstig zijn uit het MBO. De gemiddeld iets hogere leeftijd van leerlingen in het MBO-BBL in vergelijking met het MBO-BOL leidt daarbij tot het resultaat dat een meerderheid van de respondenten in deze groep een opleiding in het MBO-BBL heeft gevolgd. Een sterk vergelijkbaar beeld zien we bij de groep *houders van een startkwalificatie*. Ook zij zijn, op een enkele uitzondering na, afkomstig van het MBO. Hiermee dient er in het vervolg rekening gehouden te worden bij de bespreking van de resultaten voor deze groepen jongeren. Bij de groep jongeren die in het schooljaar 2005/2006 de opleiding zonder diploma hebben verlaten en op moment van enquête aange merkt worden als *voortijdige schoolverlaters*, vinden we dat zo'n 10% van de respondenten afkomstig is uit het voortgezet onderwijs en 90% uit het MBO. Tot slot zien we dat in de groep die ondertussen weer op school zit, relatief gezien het vaakst jongeren afkomstig van het VMBO en het AVO te vinden zijn.

In tweede instantie geeft Tabel 3.2 ook informatie betreffende het geslacht en de etniciteit van de respondenten. Met uitzondering van de groep *vroege maar niet voortijdige schoolverlaters*

zien we dat jongens in alle groepen een kleine meerderheid vormen. Het percentage allochtone respondenten varieert tot slot niet groot tussen de eerste drie groepen maar is aanzienlijk groter in de laatste groep, de groep *vroeger maar niet voortijdige schoolverlaters*.

Gezien de groepen nogal sterk verschillen betreffende bijvoorbeeld de laatste gevolgde opleiding, is het in het vervolg van de rapportage dan ook van belang om, waar noodzakelijk, hierop terug te keren. We zullen dit doen door bijvoorbeeld binnen de groep *voortijdige schoolverlaters* resultaten ook afzonderlijk voor de respondenten afkomstig van een bepaald opleidingstype te presenteren.

Naast de ongediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 spelen ook de verhalen van een aantal groepen gediplomeerde schoolverlaters van hetzelfde schooljaar een belangrijke rol. Om verwarring te voorkomen, zullen deze groepen altijd met het woord 'gediplomeerde' aangeduid worden.

B1) Gediplomeerde opleidingswisselaars

Onder een gediplomeerde opleidingswisselaar verstaan wij in deze rapportage 'een schoolverlater die met diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO, het MBO, het HAVO of het VWO in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten' en een andere opleiding is gaan volgen.

B2) Gediplomeerde voortijdige schoolverlater

Onder een gediplomeerde voortijdige schoolverlater verstaan wij in deze rapportage 'een schoolverlater die met diploma op zak zijn of haar opleiding in het VMBO of het MBO niveau 1 in het schooljaar 2005-2006 heeft verlaten', en hiermee niet in het bezit is van een startkwalificatie, die op het moment van de enquête jonger dan 23 jaar is en die momenteel geen opleiding volgt.

B3) Gediplomeerde houders van een startkwalificatie

De gediplomeerde houder van een startkwalificatie is de gediplomeerde schoolverlater van het schooljaar 2005/2006 die op het moment van de enquête in het bezit is van een startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma).

3.5 Achtergrondkenmerken van de respondenten

Wie zijn de respondenten? Hoe oud zijn ze? Welke opleiding hebben ze gevolgd? In wat volgt gaan we in op deze en andere vragen omtrent de achtergrond van de respondenten. We doen dit achtereenvolgens voor het VMBO, het AVO en tot slot het MBO.

3.5.1 Voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs in Nederland omvat het onderwijs dat direct aansluit op het basisonderwijs: het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO), het hoger algemeen voortgezet onderwijs (HAVO) en het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (VWO). Alle respondenten (zowel de ongediplomeerde als de gediplomeerde) die in deze rapportage als schoolverlater van het voortgezet onderwijs worden aangemerkt, hebben een van deze drie onderwijstypes op een reguliere en door de overheid bekostigde school gevolgd. In wat volgt,

staan we kort stil bij een aantal kenmerken van deze scholieren. We bespreken hierbij eerst de respondenten van het VMBO en daarna de respondenten van het AVO (HAVO en VWO).

3.5.1.1 VMBO

Vanaf 1998 hebben de vernieuwingen in het voortgezet onderwijs als algemeen doel de aansluiting op het vervolgonderwijs te verbeteren. In dat kader zijn, met ingang van het schooljaar 1999/2000, scholen met VBO en MAVO in het eerste leerjaar gestart met de invoering van het VMBO. Al onze respondenten zijn na het schooljaar 1999/2000 ingestroomd. De resultaten hebben daarom alleen betrekking op ongediplomeerde uitstromers uit het VMBO. Scholieren beginnen normaliter op een leeftijd van 12 jaar in het VMBO en behalen het diploma op 16 jarige leeftijd. In de eerste jaren van het VMBO volgen leerlingen de basisvorming: een breed samengesteld vakkenpakket dat in principe voor iedereen hetzelfde is. Op zijn vroegst aan het eind van het tweede leerjaar kiest men voor een leerweg en een sector. Er worden vier leerwegen onderscheiden; de basisberoepsgerichte (VMBO-BL), de kaderberoepsgerichte (VMBO-KL), de gemengde (VMBO-GL) en de theoretische (VMBO-TL) leerweg. Met uitzondering van de leerlingen in de theoretische leerweg kiezen de leerlingen daarnaast uit de volgende vier sectoren: landbouw, techniek, economie en gezondheidszorg.

De basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg kunnen in hoofdlijnen gezien worden als de vervangers van het vroegere VBO. De basisberoepsgerichte leerweg bereidt leerlingen voor op de basisberoepsopleidingen in het MBO (niveau 2) en de kaderberoepsgerichte leerweg op de middenkader- en vakopleidingen in het MBO (niveau 3 of 4). De theoretische leerweg is in hoofdlijnen de vervanger van de vroegere MAVO. De gemengde leerweg is een mengvorm, bedoeld voor leerlingen die op zich weinig moeite hebben met studeren, maar zich ook al gericht willen voorbereiden op bepaalde beroepen. De gemengde leerweg ligt qua niveau dicht bij de theoretische leerweg en bereidt eveneens voor op de vak- en middenkaderopleidingen in het MBO. Bij de overgang van de oude situatie (met MAVO en VBO) naar het VMBO bleek dat, gezien de aantallen deelnemers in de jaren rond de overgang, de theoretische en de gemengde leerweg samen ongeveer even groot waren als de MAVO was voor invoering van het VMBO. Dit wil echter niet zeggen dat de theoretische en de gemengde leerweg identiek zijn aan de vroegere MAVO, en de kader- en basisberoepsgerichte leerweg aan het vroegere VBO: er heeft een duidelijke herstructurering van dit onderwijssegment plaatsgevonden.

Alle ongediplomeerde respondenten van het VMBO zijn, zowel op het moment van de enquête als op het moment van stoppen met de opleiding, jonger dan 23 jaar. Gemiddeld zijn de ongediplomeerde respondenten van het VMBO op het moment van de enquête 17,5 jaar oud. Hiermee zijn ze net zo oud als de gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO. Reden hiervoor is dat de ongediplomeerde schoolverlaters vaker een vertraging in hun onderwijsloopbaan hebben opgelopen dan de gediplomeerde schoolverlaters. Zo geeft 21% van de ongediplomeerde respondenten aan dat zij tijdens het volgen van het VMBO al eens zijn blijven zitten.

Tabel 3.3 laat de leeftijdsopbouw van de ongediplomeerde VMBO respondenten zien. We onderscheiden direct een tweetal groepen ongediplomeerde VMBO respondenten: de *opleidingswisselaars* en de *opleidingsstakers*. Eerder in dit hoofdstuk hebben we deze twee groepen

gedefinieerd als de groep die na het verlaten van de opleiding met een andere opleiding is begonnen (*opleidingswisselaars*) en de groep die na het verlaten van de opleiding het onderwijs ten minste tijdelijk heeft verlaten (*opleidingsstakers*). Tabel 3.3 laat zien dat de opleidingswisselaars in verhouding iets jonger zijn dan de opleidingsstakers. Immers, 56% van de opleidingswisselaars is op het moment van de enquête (zo'n 1,5 jaar na het stoppen met de opleiding) 17 jaar of jonger. In de groep opleidingsstakers is dit slechts bij 35% van de respondenten het geval.

Tabel 3.3

Leeftijdsopbouw naar bestemming direct na verlaten van opleiding (leeftijd op moment van enquête) (%)

Leeftijd	Opleidingswisselaars	Opleidingsstakers	Totaal
14	2	0	1
15	5	1	4
16	10	7	9
17	39	27	35
18	33	42	36
19	9	17	12
20	2	3	2
21 en ouder	0	3	1

Bron: SIS 2007

Tabel 3.3 laat verder zien dat 5% van de respondenten op het moment van de enquête jonger dan 16 jaar is. Er mee rekening houdend dat de enquête ongeveer zo'n 1,5 jaar na het stoppen met de opleiding is ingevuld, stopt hiermee 5% van de ongediplomeerde VMBO respondenten voor of rond hun 14^e verjaardag. Wel wisselt deze groep bijna altijd direct van opleiding. Het gros van de ongediplomeerde VMBO respondenten is op het moment van de enquête 17 jaar (35%) of 18 jaar (36%), en stopt daarmee tussen de 15^e en 17^e verjaardag.

Iets meer dan de helft (55%) van de ongediplomeerde VMBO respondenten is man. In paragraaf 3.3 hebben we al aangegeven dat, vanwege de licht hogere respons onder vrouwen, het werkelijke percentage mannen in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het VMBO zelfs nog iets hoger zal zijn. Interessant is om op dit punt kort een vergelijking met de gediplomeerde respondenten van het VMBO te maken. In de groep gediplomeerde respondenten is namelijk slechts 42% man. Jongens zijn daarmee duidelijk oververtegenwoordigd in de groep ongediplomeerde VMBO schoolverlaters. Nadere analyse laat verder zien dat in de groep *opleidingsstakers* het percentage jongens iets hoger is, namelijk 58% en in de groep *opleidingswisselaars* iets lager (52%). Vooruitlopend op onze discussie met betrekking tot de bestemming van de ongediplomeerde schoolverlaters (zie hoofdstuk 5), kan hiermee al de indicatie gegeven worden dat jongens eerder het onderwijs (ten minste voor een bepaalde periode) verlaten dan meisjes.

Van alle ongediplomeerde VMBO respondenten is 66% autochtoon, behoort 9% tot de groep 'westerse allochtonen' en 25% tot de groep 'niet-westerse allochtonen'. Hoewel de relatieve verschillen tussen de *opleidingsstakers* en de *opleidingswisselaars* klein zijn, komen 'niet-westerse allochtonen' in de groep *opleidingsstakers* (27%) iets vaker en in de groep *opleidingswisselaars* (23%) iets minder vaak voor. Ter vergelijking, onder de gediplomeerde VMBO respondenten van hetzelfde schooljaar is 83% autochtoon, 5% westers allochtoon en 12% niet-westers allochtoon. Zowel de westerse (in verhouding 1,8 keer) als de niet-westerse (in verhouding 2 keer)

allochtonen zijn daarmee duidelijk oververtegenwoordigd in de groep ongediplomeerde respondenten. Vergelijken we voor een aantal etniciteitsgroepen⁷ hun relatieve omvang in de groep ongediplomeerde en de groep gediplomeerde VMBO schoolverlaters, dan valt op dat Surinaamse en Marokkaanse jongeren bij benadering bijna twee keer zo vaak in de groep ongediplomeerde schoolverlaters voorkomen dan in de groep gediplomeerde schoolverlaters. Voor de Turkse jongeren is dit zelfs 2,3 keer zo vaak. De individuele etniciteitsgroepen zijn daarbij te klein om verder onderscheid te maken tussen de *opleidingswisselaars* en de *opleidingsstakers*.

Aan de ongediplomeerde schoolverlaters is de vraag gesteld of zij op het moment van de enquête nog bij hun ouders thuis wonen en of zij kinderen hebben. Van de ongediplomeerde VMBO respondenten zegt 82% nog thuis te wonen en heeft 2% kind(eren). Niet verrassend, is het percentage 'met kind' onder de meisjes duidelijk hoger dan onder de jongens. Zo geeft 4% van de meisjes die het VMBO ongediplomeerd hebben verlaten aan moeder te zijn terwijl slechts 1% van de jongens zegt vader te zijn. Het percentage is daarbij iets hoger onder de allochtone meisjes (5%) dan onder de autochtone meisjes (3%). Dit geldt ook voor de 'vaders'. Zo is 3% van de allochtone jongens die het VMBO ongediplomeerd verlaten op het moment van de enquête vader, terwijl bij de autochtone jongens geen enkele van de respondenten dit aangeeft. Wat betreft het nog steeds bij de ouders wonen, valt verder op dat meisjes sneller zelfstandig gaan wonen (24% geeft aan niet meer bij de ouders te wonen) dan jongens (14%). Daarnaast vinden we dat allochtone respondenten (27%) vaker zelfstandig wonen dan autochtone respondenten (14%) en dat vooral allochtone meisjes die het VMBO voortijdig hebben verlaten zelfstandig wonen (30% van hen woont niet meer bij de ouders). Nadere analyse tussen de groep *opleidingswisselaars* en de groep *opleidingsstakers* laat zien dat de respondenten van de eerste groep iets vaker nog thuis wonen. Het percentage van respondenten met kinderen verschilt hierbij niet.

Nadat we hiervoor enkele persoonlijke kenmerken van de ongediplomeerde VMBO respondenten in kaart hebben gebracht, staan we in wat volgt stil bij een aantal kenmerken die rechtstreeks met de VMBO opleiding te maken hebben.

30% van de ongediplomeerde respondenten stopte in de eerste helft van de opleiding. In meer detail, 18% gaf aan al in het eerste jaar ermee gestopt te zijn en 12% stopte in het tweede leerjaar. De ongediplomeerde respondenten die aangaven in het eerste leerjaar ermee gestopt te zijn, hebben in slechts 2% dit leerjaar in eerste instantie overgedaan. In de groep die in het tweede leerjaar stopte, is een op de tien respondenten een keer blijven zitten. 25% is afkomstig uit leerjaar 3 en de overigen (45%) stopten in het laatste leerjaar. Vergelijken we de *opleidingswisselaars* met de *opleidingsstakers*, zien we dat de eerste groep iets vaker afkomstig is uit leerjaar 1 en 2 en de laatste groep iets vaker uit leerjaar 3 en 4. Dit is in lijn met onze eerdere vaststelling dat *opleidingsstakers* iets ouder zijn dan *opleidingswisselaars*.

Op zijn vroegst aan het einde van het tweede leerjaar kiezen de VMBO scholieren voor een leerweg en een sector. Er worden vier leerwegen onderscheiden; de basisberoepsgerichte (VMBO-BL), de kaderberoepsgerichte (VMBO-KL), de gemengde (VMBO-GL) en de theoretische (VMBO-TL) leerweg. Met uitzondering van de leerlingen in de theoretische leerweg

7. De groepen zijn gekozen op basis van het voldoende beschikbare aantal respondenten.

kiezen de leerlingen daarnaast uit de volgende vier sectoren: landbouw, techniek, economie en gezondheidszorg. Tabel 3.4 laat voor de ongediplomeerde respondenten uit de leerjaren 3 en 4 de gevolgde leerweg en, indien van toepassing, de gevolgde sector zien. Ter vergelijking zijn de percentages voor de groep gediplomeerde VMBO respondenten opgenomen.

Tabel 3.4
VMBO: Aandeel per leerweg en –opleidingsrichting, leerjaar 3 en 4

	% ongediplomeerden	% opleidingswisselaars	% opleidingsstakers	% gediplomeerde respondenten
Leerweg				
Theoretische leerweg (TL)	31	34	23	42
Gemengde leerweg (GL)	8	10	5	6
Kaderberoepsgerichte leerweg (KL)	24	22	31	28
Basisberoepsgerichte leerweg (BL)	37	34	41	24
Totaal	100	100	100	100
Opleidingsrichting				
Economie	25	22	29	31
Techniek	34	27	44	26
Gezondheidszorg	32	38	23	33
Landbouw	9	12	5	10
Totaal	100	100	100	100

Bron: SIS 2007

In de groep gediplomeerde respondenten is 42% afkomstig van de theoretische leerweg en 28% van de kaderberoepsgerichte leerweg. In vergelijking hiermee is de groep ongediplomeerde respondenten minder vaak afkomstig van de theoretische leerweg (31%) en de kaderberoepsgerichte leerweg (24%). Dit is in lijn met onze discussie van voortijdige schoolverlaters in hoofdstuk 2. Tegelijkertijd betekent dit natuurlijk dat schoolverlaters afkomstig van de gemengde leerweg (8% versus 6%) en de basisberoepsgerichte leerweg (37% versus 24%) relatief oververtegenwoordigd zijn in de groep ongediplomeerde respondenten. Respondenten afkomstig van de theoretische/gemengde leerweg wisselen daarbij relatief vaker van opleiding. Respondenten afkomstig van de kaderberoepsgerichte/basisberoepsgerichte leerweg verlaten relatief vaker, ten minste tijdelijk, het onderwijs. Zo is in de groep *opleidingsstakers* 41% afkomstig van de basisberoepsgerichte leerweg terwijl dit in de groep gediplomeerde respondenten slechts 24% is. In hoeverre dit samenhangt met de beroepsgerichtheid van deze leerweg zal in de volgende hoofdstukken verder aan de orde komen.

Nader onderzoek laat zien dat ongediplomeerde schoolverlaters niet alleen relatief vaker uit de gemengde en de basisberoepsgerichte leerweg komen, maar ook vaker tijdens het VMBO leerwegondersteuning hebben ontvangen. Zo geeft bijvoorbeeld 30% van de ongediplomeerde schoolverlaters van de basisberoepsgerichte leerweg aan dat zij leerwegondersteuning hebben ontvangen. De groep *opleidingswisselaars* en de groep *opleidingsstakers* verschillen hierbij niet. Ter vergelijking, onder de groep gediplomeerde schoolverlaters van de basisberoepsgerichte leerweg zegt 21% dat zij leerwegondersteuning hebben ontvangen.

In het tweede gedeelte geeft tabel 3.4 ook een indicatie van de samenstelling van de groep ongediplomeerde VMBO respondenten op basis van de opleidingsrichting die zij volgden. Van de groep ongediplomeerde schoolverlaters uit de gemengde, de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg heeft een op de vier een opleiding in de sector economie gevolgd. Ter vergelijking, in de groep gediplomeerde VMBO schoolverlaters van deze drie leerwegen is het 31%. Het tegenovergestelde zien we bij de respondenten uit de sector techniek: van de ongediplomeerden stroomde 34% uit deze sector, tegen 'slechts' 26% van de gediplomeerden. Tot slot zien we dat het aandeel van de sectoren 'zorg en welzijn' en 'landbouw' binnen de groep ongediplomeerden sterk vergelijkbaar is met hun aandeel binnen de groep gediplomeerden.

Respondenten uit de sector economie, en in nog duidelijkere mate uit de sector techniek, vinden we relatief vaker in de groep *opleidingsstakers* dan in de groep *opleidingswisselaars*. De aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt zal zeker onder de 'technici' van invloed kunnen zijn. Immers, de werkloosheid onder technisch geschoolde schoolverlaters was in de afgelopen jaren relatief gezien het laagst (zie bijvoorbeeld, ROA 2008).

Tot slot staan we kort stil bij de vraag in hoeverre het stoppen met de opleiding een 'vrijwillige' keuze was voor de ongediplomeerde VMBO schoolverlaters of in hoeverre de scholier door de school destijds gedwongen werd om met de opleiding te stoppen. 28% van de ongediplomeerde respondenten van het VMBO geeft te kennen dat zij destijds door de school gedwongen werden om te stoppen. In de groep *opleidingswisselaars* komt dit iets vaker voor dan in de groep *opleidingsstakers*. Nader onderzoek laat zien dat er geen verschillen zijn tussen jongens en meisjes of tussen allochtonen en autochtonen wat betreft het 'gedwongen' stoppen met de opleiding. Wel komt gedwongen vertrek van de opleiding relatief gezien vaker in de tweede helft van de opleiding (leerjaar 3 en 4) voor dan in de eerste helft (leerjaar 1 en 2). De maximale verblijfsduur in het VMBO, dat wil zeggen de regel dat men maximaal één keer een jaar mag overdoen, lijkt hierbij een belangrijke rol te spelen. Van de respondenten die aangaven dat zij een jaar hebben overgedaan in het VMBO is immers een op de twee in een later stadium door de school gedwongen om de opleiding te verlaten. Van de groep respondenten die geen jaar in het VMBO hebben overgedaan, is dit 'slechts' 20%.

3.5.1.2 AVO

De tweede groep ongediplomeerde schoolverlaters die wij kort karakteriseren, is de groep die het HAVO of het VWO ongediplomeerd heeft verlaten. Het Nederlandse hoger algemeen voortgezet onderwijs (HAVO) is een vijfjarige opleiding die met name op het hoger beroepsonderwijs (HBO) voorbereidt. Een jaar langer duurt het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (VWO) dat toegang geeft tot de universitaire opleidingen. In beide gevallen stromen de leerlingen grotendeels vanaf het basisonderwijs in. In het HAVO is verder (gediplomeerde) doorstroom vanuit het VMBO mogelijk. Ten slotte kunnen havisten doorstromen naar het VWO. Aangezien de aantallen ongediplomeerde HAVO en VWO respondenten relatief klein zijn, kan hier geen verdere onderverdeling in *opleidingswisselaars* en *opleidingsstakers* plaatsvinden.

Gemiddeld zijn de ongediplomeerde schoolverlaters van het AVO op het moment van de enquête 18,5 jaar oud. Ondanks de langere duur van het VWO komt hierbij geen verschil

tussen de ongediplomeerde havisten en de ongediplomeerde VWO-ers naar voren. Dit is natuurlijk wel het geval bij de gediplomeerde schoolverlaters van het AVO. Op het moment van de enquête zijn de gediplomeerde havisten 18,5 jaar oud terwijl de gediplomeerde VWO-ers 19,5 jaar oud zijn. Tabel 3.5 laat zien dat de ongediplomeerde havisten op het moment van de enquête tussen 17 en 20 jaar oud zijn. De groep ongediplomeerde VWO-ers kent een breder spectrum. De jongste ongediplomeerde respondenten zijn 15 jaar oud en zijn met hun opleiding nog voor de 14^e verjaardag gestopt. De oudste ongediplomeerden zijn 22 jaar oud. Het gros van de ongediplomeerde HAVO schoolverlaters (80%) is op het moment van de enquête 18 dan wel 19 jaar oud. De leeftijdsopbouw van de ongediplomeerde VWO schoolverlaters kent vooral een piek: 38% van de ex VWO-ers is 19 jaar op het moment van de enquête en heeft daarmee de opleiding in de leeftijd tussen 17 en 18 jaar verlaten.

Tabel 3.5
Leeftijd op moment van enquête

Leeftijd	HAVO	VWO	AVO
15	0	2	0
16	0	16	1
17	9	10	9
18	39	10	36
19	41	38	41
20	11	16	12
21	0	6	1
22	0	2	0
Totaal	100	100	100

Bron: SIS, 2007

Net iets meer dan de helft (51%) van de ongediplomeerde AVO respondenten is man. In de groep ongediplomeerde HAVO schoolverlaters is dit iets minder (49%) terwijl het in de, relatief kleinere groep van de ongediplomeerde VWO schoolverlaters zelfs 67% is. Vergelijken we dit met de gediplomeerde schoolverlaters van hetzelfde schooljaar, dan zien we dat evenals bij het VMBO mannen duidelijk oververtegenwoordigd zijn in de groep ongediplomeerde schoolverlaters. Zo was in de groep gediplomeerde HAVO respondenten 38% en in de groep gediplomeerde VWO respondenten 35% man. Ook jongeren van allochtone afkomst komen iets vaker in de groep ongediplomeerde schoolverlaters voor. In de groep ongediplomeerde HAVO schoolverlaters is 16% van allochtone afkomst en in de groep ongediplomeerde VWO schoolverlaters 18%. Bij de gediplomeerde schoolverlaters is dit respectievelijk 13% en 10%. De aantallen onder de ongediplomeerde respondenten zijn daarbij te klein om de groep allochtonen verder onder te verdelen.

Het gros van de ongediplomeerde schoolverlaters van het HAVO woont nog bij de ouders (83%). Bij de ongediplomeerden van het VWO is dit 68%. Vergelijkbaar met het resultaat voor de ongediplomeerde VMBO-ers laat nader onderzoek ook hier zien dat ongediplomeerde respondenten van allochtone afkomst vaker al het huis uit zijn (27% woont niet meer thuis) dan hun autochtone studiegenoten (17%).

‘Moeders’ of ‘vaders’ komen slechts in een enkel geval voor. 3% van de meisjes die het HAVO ongediplomeerd hebben verlaten geeft aan een kind te hebben. Onder de jongens van het

HAVO en onder de ongediplomeerde van het VWO komt deze situatie niet voor. Interessant is tot slot dat alle 'moeders' van autochtone afkomst zijn.

Na deze korte bespreking van enkele persoonlijke achtergrondkenmerken staan we in wat volgt kort stil bij enkele opleidingsgerelateerde factoren. Als we eerst naar het leerjaar waarin de opleiding werd verlaten kijken, dan zien we dat bij de ongediplomeerde respondenten van het HAVO 54% in het 4^e en 42% in het 5^e leerjaar zat. Vooral het tweede cijfer lijkt erop te duiden dat het eindexamen nogal een belangrijke selectiefactor in het HAVO zou kunnen zijn. We zullen dit later in deze rapportage nog verder analyseren. Zoals tijdens de beschrijving van de leeftijdsopbouw al naar voren is gekomen, kent de groep ongediplomeerde respondenten van het VWO een grotere spreiding. Zo is 18% in het 3^e leerjaar, 16% in het 4^e leerjaar, 26% in het 5^e leerjaar en uiteindelijk 35% in het 6^e leerjaar gestopt.

Vooraf onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het HAVO zitten veel leerlingen die tijdens de opleiding al een keer een leerjaar hebben overgedaan. Zo geeft 49% van de ongediplomeerde HAVO respondenten aan dat zij alvorens te stoppen al eens zijn blijven zitten. In de groep van de ongediplomeerde VWO respondenten is dit 24%. Tot slot geeft 29% van de ex havisten en 5% van de ex VWO-ers te kennen dat zij destijds gedwongen de opleiding hebben verlaten.

3.5.2 Middelbaar Beroepsonderwijs

Het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) kent in Nederland een tweetal leerwegen; de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Het MBO-BOL kent een verhouding van 80% school en 20% praktijk, terwijl het MBO-BBL in principe een verhouding van 20% school en 80% werk/praktijk kent. Leerlingen kunnen voor het overgrote deel van de opleidingen zowel in het MBO-BOL als het MBO-BBL terecht. Beide leerwegen kennen een viertal niveaus van opleidingen (niveau 1, 2, 3 en 4) en kennen opleidingen in een vijftal sectoren: economie, landbouw, gezondheidszorg, techniek, gedrag en maatschappij. De laatste sector wordt daarbij alleen op niveau 3 en 4 aangeboden. Leerlingen die vanuit het VMBO in het MBO instromen, dienen daarmee op 16 jarige leeftijd een keuze te maken uit (1) leerweg, (2) niveau, (3) sector en (4) opleiding. Om in de behandeling van de persoonlijke achtergrondkenmerken en de kenmerken gerelateerd aan de opleiding enigszins structuur aan te brengen, onderscheiden we de volgende opleidingen:

MBO-BOL

- assistentenopleidingen en basisberoepsopleidingen (niveau 1 en 2)
- vakopleidingen, middenkaderfunctieopleidingen en specialistenopleidingen (niveau 3 en 4)

MBO-BBL

- assistentenopleidingen en basisberoepsopleidingen (niveau 1 en 2)
- vakopleidingen, middenkaderfunctieopleidingen en specialistenopleidingen (niveau 3 en 4)

Door op dit aggregatieniveau te werken, voorkomen we het probleem van te kleine aantallen en daarmee onbetrouwbare resultaten. Verder geeft een onderscheid tussen de opleidingen op niveau 1/2 en de opleidingen op niveau 3/4 ook een indicatie van mogelijk verschillende

kenmerken van respondenten die stopten voordat ze een ‘startkwalificatie’ hebben bereikt (de ongediplomeerde respondenten van een opleiding op niveau 1 en 2) en van de respondenten die misschien al eerder een ‘startkwalificatie’ hebben behaald. Immers, ongediplomeerd uitstromen uit een MBO niveau 3 of 4 opleiding kan gepaard gaan met een eerder behaald diploma op MBO niveau 2. Ook in de bespreking van het MBO zullen we voor zover mogelijk direct een onderscheid maken tussen de *opleidingswisselaars* en de *opleidingsstakers*. Gezien het kleine aantal dat het MBO-BBL heeft verlaten en (direct) met een andere opleiding is begonnen, kan de groep *opleidingswisselaars* in het MBO-BBL niet apart besproken worden.

Hoewel het gros van de leerlingen in het MBO de opleiding volgt nadat zij het VMBO met diploma afgerond hebben, kent het MBO ook een groot aantal zij-instromers. Zij-instromers zijn personen die, vaak op latere leeftijd, vrijwillig of door hun werkgever gedwongen, een opleiding op een ROC volgen. Dit heeft tot gevolg dat de gemiddelde leeftijd van de MBO-schoolverlaters, zowel van gediplomeerde als ongediplomeerde, duidelijk hoger ligt dan bij de schoolverlaters van bijvoorbeeld het AVO. De ongediplomeerde respondenten van het MBO-BOL niveau 1/2 zijn op het moment van de enquête bijvoorbeeld 22,5 jaar oud. Bij de langere MBO-BOL opleidingen is dit 21,5 jaar. De reden voor de hogere gemiddelde leeftijd van ongediplomeerde schoolverlaters van niveau 1 en 2 opleidingen ligt daarbij in het net gepresenteerde feit dat werknemers op latere leeftijd vaak alsnog proberen een ‘startkwalificatie’ diploma te behalen. Wel komen in deze groepen duidelijke verschillen naar voren wat betreft de gemiddelde leeftijd van de *opleidingswisselaars* en de *opleidingsstakers*. Opleidingswisselaars, uitgestroomd uit zowel de korte als de lange MBO-BOL opleidingen, zijn gemiddeld 20 jaar oud. *Opleidingsstakers* zijn gemiddeld 23 jaar oud. Ook hier is geen verschil te vinden tussen verschillende niveaus van MBO-BOL opleidingen. De gemiddelde leeftijd bij de groep ongediplomeerde respondenten van het MBO-BBL is respectievelijk 25 jaar voor de niveau 1/2 BBL opleidingen en 29 jaar voor de niveau 3/4 BBL opleidingen. Ook hier lijkt het erop dat *opleidingsstakers* duidelijk ouder zijn dan *opleidingswisselaars*. Ter vergelijking: de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO zijn op het moment van de enquête gemiddeld 22,5 jaar oud (MBO-BOL) en 30,5 jaar (MBO-BBL).

Tabel 3.6
Leeftijdsopbouw opleidingswisselaars en opleidingsstakers, BOL en BBL (%)

Leeftijd	BOL 1/2	BOL 1/2	BOL 1/2	BOL 3/4	BOL 3/4	BOL 3/4	BBL 1/2	BBL 3/4
	Totaal	Opl. wisselaars	Opl. Stakers	Totaal	Opl. wisselaars	Opl. stakers		
< 17	1	0	1	0	0	0	1	0
17, 18	9	17	7	13	18	9	4	2
19, 20	46	55	44	43	57	33	42	10
21, 22	22	17	23	19	20	18	18	18
23, 24	7	7	7	14	3	16	10	14
> 24	15	4	18	14	2	24	25	55
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: SIS, 2007

Tabel 3.6 geeft informatie betreffende de leeftijdsopbouw van de ongediplomeerde MBO respondenten op het moment van de enquête. De resultaten bevestigen andermaal dat *oplei-*

dingsstakers gemiddeld ouder zijn dan *opleidingswisselaars*. Zo is 89% van de MBO-BOL niveau 1/2 respondenten die van opleiding wisselde op het moment van de enquête jonger dan 23 jaar. Bij de groep MBO-BOL niveau 1/2 respondenten die het onderwijs (tijdelijk) verlaten, is dit 75%. Een vergelijkbaar beeld zien we bij de respondenten van het MBO-BOL niveau 3/4. Op het moment van de enquête is bij deze groep 5% van de initiële *opleidingswisselaars* ouder dan 22 jaar terwijl dit bij de *opleidingsstakers* 40% is. Ondanks het feit dat hiermee een flink percentage van de BOL niveau 3/4 opleidingsstakers op het moment van de enquête ouder dan 22 jaar is, en daarmee niet meer opgenomen wordt in de definitie van *voortijdige schoolverlaters*, is het interessant om in deze rapportage ook deze groep nader te belichten. Het kader van 'levenslang leren' kent immers geen leeftijdsgrens.

In de groep respondenten die een niveau 1/2 MBO-BBL opleiding zonder diploma heeft verlaten is op het moment van de enquête 35% ouder dan 22 jaar. In de groep die een niveau 3/4 opleiding zonder diploma heeft verlaten is dit zelfs 69%. Zoals eerder is aangegeven komen in deze 'oudere' leeftijdsgroepen naar verhouding relatief veel *opleidingsstakers* voor.

De algemene verhouding tussen mannen en vrouwen onder de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO is net iets in het voordeel van de vrouwen: 48% is vrouw en 52% is man. De werkelijke verhouding zal nog iets sterker in het nadeel van de mannen zijn; de respons is immers lager onder mannen dan onder vrouwen (zie paragraaf 3.3). De verhouding verschilt daarbij nogal tussen de vier onderscheiden opleidingstypen. Zo is 'slechts' 43% van de respondenten van het MBO-BBL niveau 3/4 man, terwijl dit 66% is bij de groep ongediplomeerde respondenten van het MBO-BBL niveau 1/2. Vergelijken we de algemene verhouding man/vrouw onder de ongediplomeerde schoolverlaters met de verhouding binnen de groep gediplomeerde schoolverlaters dan valt op dat mannen, in tegenstelling tot de schoolverlaters van het voortgezet onderwijs, in slechts een enkel geval duidelijk oververtegenwoordigd zijn onder de ongediplomeerde schoolverlaters. Van de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BOL niveau 3/4 is namelijk 37% man, terwijl dit in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van hetzelfde opleidingstype 49% is. Tabel 3.7 maakt verder onderscheid in de groep MBO-BOL respondenten tussen de *opleidingswisselaar* en de *opleidingsstaker*. Opvallend is hierbij dat op MBO-BOL niveau 1/2 mannen duidelijk minder vaak in de groep *opleidingswisselaars* vertegenwoordigd zijn dan in de groep *opleidingsstakers*. Op MBO-BOL niveau 3/4 vinden we geen significant verschil.

Naast het geslacht van de respondent geeft tabel 3.6 ook informatie betreffende de etniciteit van de respondenten. Net zoals in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het VMBO en het AVO zijn allochtone jongeren ook hier in het algemeen oververtegenwoordigd in de groep ongediplomeerde schoolverlaters. Zo behoort 11% van de ongediplomeerde MBO-BOL niveau 1/2 respondenten tot de groep westerse allochtonen en 38% tot de groep niet-westerse allochtonen. Ter vergelijking: onder de groep gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BOL niveau 1/2 is dit respectievelijk 7% en 26%. Nadere analyse laat hierbij zien dat Surinaamse jongeren in de groep ongediplomeerde MBO-BOL 1/2 respondenten relatief gezien zo'n 1,6 keer vaker voorkomen dan in de groep gediplomeerde respondenten MBO-BOL 1/2, en dat dit voor de groep Turkse jongeren zelfs een factor 2 is. Daartegen komen Marokkaanse jongeren in de groep ongediplomeerde respondenten MBO-BOL 1/2 relatief gezien minder vaak voor dan in de groep gediplomeerde MBO-BOL 1/2 respondenten. Marokkaanse jongeren doen het wat dit betreft zelfs iets beter dan de Nederlandse jongeren

op dit niveau. Op MBO-BOL niveau 1/2 is verder opvallend dat zowel de westerse als de niet-westerse allochtonen relatief vaker in de groep *opleidingswisselaars* dan in de groep *opleidingsstakers* voorkomen. Hierbij dient echter rekening gehouden te worden met het gegeven dat de eerste groep een duidelijk kleinere omvang heeft dan de tweede groep ongediplomeerde schoolverlaters. Op MBO-BOL niveau 3/4 zien we vooral een opvallend verschil met de korte MBO-BOL opleidingen. Op dit niveau komen zowel de westerse als de niet-westerse allochtonen relatief vaker voor in de groep *opleidingsstakers* dan in de groep *opleidingswisselaars*. Marokkaanse jongeren, net zoals de groep Surinaamse en de groep Turkse jongeren, zijn dit keer ook duidelijk oververtegenwoordigd. De verhouding van het percentage respondenten in de groep ongediplomeerden tot het percentage respondenten in de groep gediplomeerden is grofweg 2.

Tabel 3.7

Aandeel respondenten naar geslacht en etniciteit, opleidingswisselaars en opleidingsstakers

	BOL 1/2 Totaal	BOL 1/2 Opl. wisselaars	BOL 1/2 Opl. Stakers	BOL 3/4 Totaal	BOL 3/4 Opl. wisselaars	BOL 3/4 Opl. stakers	BBL 1/2	BBL 3/4
Man	52	43	53	49	50	49	66	43
Autochtoon	51	37	53	78	84	75	81	85
Westerse allochtoon	11	13	11	5	4	6	9	5
Niet-westerse allochtoon	38	50	36	17	12	19	10	10
Surinaams	5	7	4	4	4	5	2	4
Marokkaans	3	0	3	4	3	4	2	1
Turks	10	13	9	4	2	5	2	2

Opmerking: De etniciteitgroepen 'Surinaams', 'Marokkaans' en 'Turks' zijn gekozen op basis van het aantal beschikbare cases.

Bron: SIS, 2007

Tot slot staan we nog even stil bij de etniciteit van de ongediplomeerde respondenten van het MBO-BBL. Hier valt in eerste instantie op dat het percentage allochtone jongeren kleiner is dan in het MBO-BOL. Dit komt door (a) het feit dat er relatief minder allochtone jongeren aan een MBO-BBL opleiding beginnen en (b) dat zij het relatief beter doen dan hun allochtone studiegenoten in het MBO-BOL. Surinaamse en Turkse jongeren doen het in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BBL niveau 1/2 uitstekend. Deze twee groepen komen immers op dit niveau minder vaak in de groep ongediplomeerde respondenten dan in de groep gediplomeerde respondenten voor.

In wat volgt gaan we in op de woon- en leefsituatie van de ongediplomeerde respondenten (zie tabel 3.8). Aan de respondenten is daarbij een tweetal vragen gesteld. Ten eerste of zij nog bij hun ouders wonen en ten tweede of zij kind(eren) hebben. Beide vragen hebben daarbij betrekking op het moment van de enquête en niet per se op het moment van stoppen met de opleiding.

Gemiddeld woont 57% van de ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO op het moment van de enquête nog thuis. Hierbij komen er wel duidelijke verschillen naar voren. Zo woont iets meer dan een op de vier ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BBL niveau

3/4 nog thuis, terwijl dit bij de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BOL 3/4 twee op de drie is. Ook zijn er duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Terwijl bijvoorbeeld 71% van de ongediplomeerde jongens van het MBO-BOL niveau 1/2 nog thuis woont, doet 'slechts' 42% van de ongediplomeerde meisjes van hetzelfde onderwijstype dit. Dit is in lijn met de resultaten voor het VMBO zoals eerder in dit hoofdstuk beschreven. Voor zover de data het toelaten, wordt ook de eerder voor het VMBO en het AVO gepresenteerde uitkomst, namelijk dat de ongediplomeerde jongeren van allochtone afkomst eerder zelfstandig wonen, bevestigd. Zo woont minder dan de helft van de allochtone jongeren van BOL niveau 1/2 nog thuis, terwijl ruim tweederde van hun autochtone studiegenoten dit doet. Als we nader naar de groepen *opleidingswisselaars* en *opleidingsstakers* van de MBO-BOL respondenten kijken, dan zien we dat de eerste groep relatief vaker nog thuis woont dan de tweede groep. Zo geeft 66% van de *opleidingswisselaars* van niveau 1/2 en zelfs 79% van niveau 3/4 aan nog thuis te wonen. In de groep *opleidingsstakers* is dit respectievelijk 55% en 56%. De aantallen zijn te klein om binnen de groepen jongens, meisjes, autochtonen of allochtonen nog betrouwbaar verder onderscheid te maken naar opleidingsstakers en opleidingswisselaars.

Tabel 3.8

Woonsituatie van ongediplomeerde respondenten op het moment van enquête en het hebben van kinderen (in %)

	BOL 1/2	BOL 3/4	BBL 1/2	BBL 3/4
Woont nog thuis	57	66	58	27
Man	71	68	67	33
Vrouw	42	64	42	22
Autochtoon	69	67	64	26
Allochtoon	44	61	-	-
Heeft kinderen	17	10	13	25
Man	13	5	11	23
Vrouw	22	14	16	27
Autochtoon	10	8	9	24
Allochtoon	24	18	-	-

- Er zijn te weinig respondenten om het percentage allochtonen uit te splitsen naar BBL 1/2 en BBL 3/4

Bron: SIS, 2007

14% van de ongediplomeerde MBO schoolverlaters is op het moment van de enquête vader of moeder. Het percentage is daarbij het laagst onder de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BOL niveau 3/4 (10%) en het hoogst onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BBL niveau 3/4 (25%). Overigens is het gros van de vaders en moeders op het moment van de enquête 23 jaar of ouder. Zo is 'slechts' 8% van de ongediplomeerden van het MBO-BOL niveau 1/2 die jonger zijn dan 23 jaar vader of moeder. In de 'onder 23 jaar' groep BOL niveau 3/4 is dit 5%, in de groep BBL niveau 1/2 3% en in groep BBL niveau 3/4 zelfs 0%. Tabel 3.8 laat verder zien dat het aandeel ongediplomeerde moeders relatief hoger is dan het aandeel ongediplomeerde vaders. Het aandeel moeders en vaders in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van allochtone afkomst in het MBO-BOL is daarbij ook duidelijk hoger dan het aandeel moeders en vaders onder de ongediplomeerde schoolverlaters van autochtone afkomst. Tot slot laat nadere analyse zien dat moeders en vaders relatief gezien vaker in de groep *opleidingsstakers* dan in de groep *opleidingswisselaars* voorkomen. Het

verschil is daarbij opvallend hoog in de groep MBO-BOL niveau 3/4 respondenten waar 15% van de opleidingsstakers op het moment van de enquête moeder of vader is, terwijl dit slechts bij 3% van de opleidingswisselaars het geval is. Dit kan gedeeltelijk verklaard worden door een hogere leeftijd van de opleidingsstakers.

Nadat we de ongediplomeerde respondenten aan de hand van een aantal persoonlijke kenmerken hebben beschreven, staan we nu stil bij een aantal opleidingsgerelateerde factoren. Om te beginnen vinden we dat bijna een op de twee ongediplomeerde respondenten al in het eerste inschrijfsjaar met de opleiding⁸ gestopt is. Dit kan een indicatie zijn voor een foute studiekeuze: een resultaat dat in het verdere verloop van deze rapportage nog duidelijker naar voren zal komen als belangrijke reden om te stoppen. Binnen de groep ongediplomeerde respondenten die een lange MBO-opleiding hebben gevolgd, zien we dat in het MBO-BOL 76% en in het MBO-BBL 72% in het eerste of tweede inschrijfsjaar met de opleiding gestopt is (zie tabel 3.9). Het feit dat ook bij de korte opleidingen (niveau 1 en 2) respondenten aangeven in het 3^e inschrijfsjaar of nog later gestopt te zijn, wijst op een relatief hoog percentage zittenblijvers. Dit wordt door de data ook bevestigd. Zo geeft 11% van de ongediplomeerde respondenten van het MBO-BOL 1/2 te kennen al eens een jaar overgedaan te hebben. Bij de ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BOL niveau 3/4 is dit zelfs 15%. Voor het MBO-BBL zijn de cijfers respectievelijk 4% en 9%. Opvallend is daarbij dat zittenblijvers relatief gezien zo'n 4 keer vaker in de groep *opleidingsstakers* terecht komen dan in de groep *opleidingswisselaars*. Overigens hebben de mannelijke ongediplomeerde schoolverlaters (met uitzondering van het MBO-BOL niveau 1/2) vaker een vertraging tijdens de opleiding opgelopen dan hun vrouwelijke studiegenoten. Zo is 20% van de mannen die een MBO-BOL opleiding op niveau 3/4 ongediplomeerd hebben verlaten tijdens de opleiding al eens blijven zitten. Bij de vrouwen is dit 10%. Vergelijkbare cijfers vinden we ook voor de ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BBL niveau 3 en 4. Hier zijn de cijfers respectievelijk 14% en 6%.

Tabel 3.9

Aandeel respondenten uit het MBO per inschrijfsjaar (%)

	BOL 1/2 Totaal	BOL 1/2 Opl. wisselaars	BOL 1/2 Opl. Stakers	BOL 3/4 Totaal	BOL 3/4 Opl. wisselaars	BOL 3/4 Opl. Stakers	BBL 1/2	BBL 3/4
1	49	38	52	49	52	46	46	43
2	33	31	34	28	24	31	34	29
3	10	14	9	9	5	13	7	18
4	6	14	4	12	17	8	10	11
5	2	4	2	2	2	3	2	
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: SIS, 2007

Naast de vraag in welk inschrijfsjaar de ongediplomeerde respondenten zaten, is een tweede interessante vraag welke onderwijssector zij gevolgd hebben. Hierbij zijn vooral de verhoudingen tussen de verschillende sectoren en de verhouding binnen een bepaalde sector tussen het percentage ongediplomeerde respondenten en het percentage gediplomeerde respondenten

8. In het MBO is de term 'inschrijfsjaar' gebruikelijker dan de term 'schooljaar'.

van belang. De verhouding tussen de percentages respondenten geeft immers een goede indicatie van onder- dan wel oververtegenwoordiging van ongediplomeerde schoolverlaters van een bepaalde sector. Tabel 3.10 laat deze verhouding goed zien. Ter verduidelijking, een cijfer van 1 betekent dat het percentage gediplomeerden en het percentage ongediplomeerden in een bepaalde groep relatief dezelfde omvang hebben. Een cijfer hoger dan 1 betekent dat de ongediplomeerde respondenten in verhouding tot de gediplomeerde respondenten in deze groep oververtegenwoordigd zijn, en een cijfer kleiner dan 1 betekent een oververtegenwoordiging van gediplomeerde respondenten.

Tabel 3.10

Verhouding tussen ongediplomeerden en gediplomeerden naar opleidingssector

	BOL 1/2 Totaal	BOL 1/2 Opl. wisselaars	BOL 1/2 Opl. Stakers	BOL 3/4 Totaal	BOL 3/4 Opl. wisselaars	BOL 3/4 Opl. Stakers	BBL 1/2	BBL 3/4
Landbouw	0,8	0,8	0,8	1,0	1,1	1,0	0,6	0,2
Techniek	1,1	1,3	1,0	1,2	1,4	0,8	1,4	0,8
Economie	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	1,2	0,9	1,4
Gezondheidszorg	1,0	1,1	1,0	1,0	0,9	1,1	0,6	1,1
Gedrag en maatschappij	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	0,9	0,8	1,0	n.v.t.	1,1

Bron: SIS, 2007

De resultaten in tabel 3.10 laten voor het gros van de onderscheiden opleidingstypen geen grote over- dan wel ondervertegenwoordiging zien. Een uitzondering hierop is de sector landbouw die in de groep ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BBL, en dan vooral van niveau 3/4, duidelijk ondervertegenwoordigd is. Ongediplomeerde landbouw respondenten komen we verder ook relatief weinig tegen op MBO-BOL niveau 1/2. In tegenstelling hiermee komen ongediplomeerde MBO-BOL respondenten van de sector techniek relatief vaak voor in de groep *opleidingswisselaars*. Hetzelfde geldt voor de ongediplomeerde MBO-BBL 1/2 respondenten van de sector techniek.

Een laatste vraag die nog open staat is of het stoppen van de opleiding een vrijwillige keuze was of dat de scholier destijds door de school gedwongen werd om te stoppen. Gemiddeld zegt iets minder dan 20% van de ongediplomeerde MBO-schoolverlaters dat zij destijds door de school gedwongen zijn om met de opleiding te stoppen. Terwijl het percentage hierbij niet wezenlijk verschilt tussen MBO-BOL en MBO-BBL en evenmin tussen de korte en lange opleidingen, zien we een marginaal verschil tussen opleidingsstakers en opleidingswisselaars. Terwijl in het MBO-BOL niveau 1/2 de opleidingsstakers iets vaker aangeven dat zij destijds gedwongen werden door de school om de opleiding te verlaten, geven in het MBO-BOL niveau 3/4 de opleidingswisselaars iets vaker dit antwoord.

4

Waarom zijn ze gestopt?

4.1 Introductie

Stoppen met de opleiding is zelden een beslissing die van de ene op de andere dag genomen wordt. Onderzoek in de afgelopen jaren, zie hiervoor ook onze discussie in hoofdstuk 2, heeft keer op keer aangetoond dat een combinatie van factoren er over tijd toe kan leiden dat scholieren gedwongen worden om te stoppen of dat ze in hun afweging tot de conclusie komen dat stoppen met de opleiding de beste keuze is. Onderzoek naar het voortijdig stoppen met de opleiding wordt daarom geconfronteerd met het volgende dilemma: Jongeren die stoppen met hun opleiding zijn allemaal individuen met hun eigen problemen en afwegingen. Terwijl bij de ene scholier het verlies van een familielid de druppel kan zijn, lukt het de andere scholier dankzij een hechte vriendenkring een dergelijk verlies op te vangen. Ondanks dit individuele karakter is het voor beleidsmatige interventies noodzakelijk om op zoek te gaan naar individuoverschrijdende factoren. Zo onderscheiden Eimers en Bekhuis (2006) bijvoorbeeld leerlingen die de opleiding voortijdig verlaten in de groepen *klassieke risicoleerling* en *opstapper* (zie ook hoofdstuk 2). Een alternatieve aanpak wordt door de MBO-raad in het kader van het project 'Benchmarking' naar voren gebracht. Hierbij worden niet de scholieren zelf, maar de factoren die tot het stoppen met de opleiding leiden gegroepeerd. Als leidraad dient daarbij de vraag of het onderwijsveld in het algemeen, dan wel de school in het bijzonder, factoren kunnen beïnvloeden of niet. We zullen in dit hoofdstuk een vergelijkbare aanpak presenteren.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. In eerste instantie (paragraaf 4.2) staat de vraag naar de *belangrijkste redenen* om met de opleiding te stoppen centraal. We staan kort stil bij de vraag zoals deze in de enquête is gebruikt en presenteren een ranglijst van redenen om met de opleiding te stoppen. In paragraaf 4.3 presenteren we de eerder vermelde typologieën van ongediplomeerde schoolverlaters en van redenen om met de opleiding te stoppen. Deze typologieën zullen in het verdere verloop van het hoofdstuk als leidraad dienen. De vraag in hoeverre de redenen om met de opleiding te stoppen afhankelijk zijn van de laatst gevolgde opleiding staat centraal in paragraaf 4.4. Niet alleen zullen daarbij verschillen tussen het voortgezet onderwijs en het middelbare beroepsonderwijs in kaart gebracht worden, maar we leggen ook een relatie tussen de redenen om met een opleiding te stoppen en oordelen die gediplomeerde schoolverlaters betreffende deze opleidingen hebben. Naast de vraag of er verschillen tussen de gevolgde opleidingen zichtbaar zijn, is het uit beleidsmatig oogpunt ook van belang om verschillen tussen bijvoorbeeld jongens en meisjes of tussen autochtone en allochtone jongeren te analyseren. Dit doen we in paragraaf 4.5.

In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk (paragraaf 4.6 en 4.7) keren we terug naar de in hoofdstuk 3 gepresenteerde typologie van ongediplomeerde schoolverlaters op basis van hun

activiteiten direct na het stoppen met de opleiding en op het moment van de enquête (ongeveer anderhalf jaar na het stoppen met de opleiding). In paragraaf 4.6 onderscheiden we daarom in eerste instantie de *opleidingswisselaar* en de *opleidingsstaker* (direct na het stoppen met de opleiding), en in tweede instantie de *scholier* en de *opleidingsuitvaller*. In beide gevallen analyseren we in hoeverre de initiële redenen om met de opleiding te stoppen verschillen en welke beleidsmatige conclusies hieruit getrokken kunnen worden. Aangezien beleidsmatig de schijnwerpers momenteel sterk op de *voortijdige schoolverlaters* zijn gericht, dat wil zeggen de schoolverlaters die jonger dan 23 jaar oud en niet in het bezit van een diploma op startkwalificatieniveau zijn, besteden we in paragraaf 4.7 in een nadere analyse uitgebreid aandacht aan deze groep jongeren.

Tot slot presenteert paragraaf 4.8 een samenvatting van de belangrijkste bevindingen betreffende de redenen om met de opleiding voortijdig te stoppen.

4.2 Belangrijkste reden om te stoppen

De vragenlijst die is gebruikt in de meting onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 voorzag in de behoefte om tot een classificatie van individuoverschrijdende redenen voor het stoppen met de opleiding te komen. Specifiek is daarbij aan de ongediplomeerde schoolverlaters gevraagd om aan te geven *wat de belangrijkste reden voor het niet afmaken van de opleiding* was. Respondenten konden daarbij in eerste instantie uit 8 verschillende categorieën kiezen:

- Ik heb de opleiding verlaten, omdat ik een andere opleiding wilde gaan volgen
- Ik vond werken leuker
- Ik had een inkomen nodig en ben daarom gaan werken
- Ik ging verhuizen
- Vanwege ziekte was het niet mogelijk de opleiding af te maken
- School in combinatie met zorg voor kinderen, en/of familie was te zwaar
- Vanwege privé-problemen (bijv. relatieproblemen, verslaving e.d.)
- Ik had problemen met de leraren
- De opleiding voldeed niet aan mijn verwachtingen (met mogelijkheid om verder uitleg te geven)

Indien zij van mening waren dat geen van deze categorieën van toepassing was, konden zij voor de optie ‘anders’ kiezen en werd de mogelijkheid geboden om de belangrijkste reden in eigen bewoordingen in te vullen.

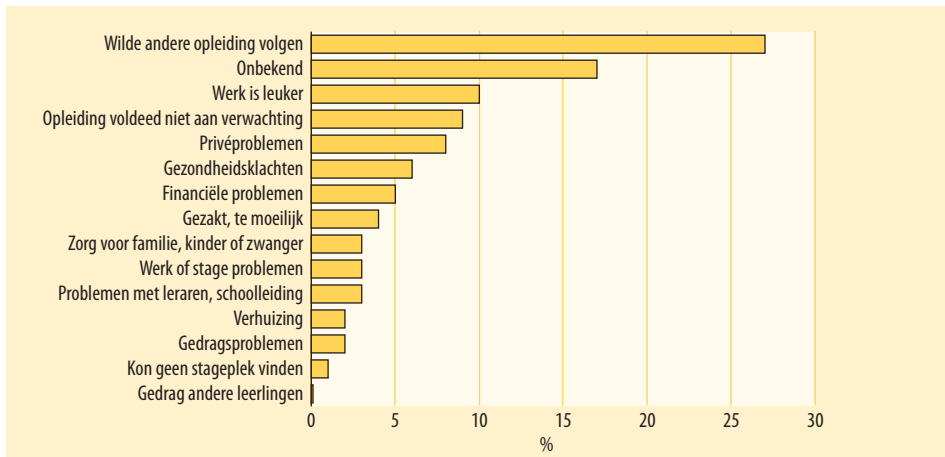
335 (23%) van de respondenten kozen voor de ‘anders’ categorie en beschreven de reden zelfstandig. De antwoorden van deze respondenten zijn voor zover mogelijk in additionele homogene categorieën ingedeeld:

- Het niveau van de opleiding was te hoog
- Ik had problemen op mijn werk of problemen op mijn stage
- Ik kon geen stageplek vinden
- Mijn eigen gedrag
- Het gedrag van andere leerlingen

Daarnaast is een tweetal categorieën van de vragenlijst verbreed. Zo is aan de reden *school in combinatie met zorg voor kinderen, en/of familie was te zwaar* de reden *zwangerschap* toegevoegd. De reden *ik had problemen met de leraren* is verbreed door het toevoegen van *problemen met ander schoolpersoneel*.

In de lijst van de belangrijkste reden voor het niet afmaken van de school onderscheiden we hiermee 14 redenen. Ondanks de aangeboden mogelijkheid om de reden zelf in te vullen, heeft 17% van alle respondenten geweigerd een reden voor het niet afmaken van de opleiding aan te geven. Hieronder vallen ook de respondenten die in eerste instantie de optie ‘anders’ aangevinkt hebben en hier vervolgens geen verdere invulling aan hebben gegeven.

Figuur 4.1
Reden om met de opleiding te stoppen (%)

Bron: SIS, 2007

Met stip aan de top van de belangrijkste redenen staat de wens om een andere opleiding te gaan volgen. Voor iets meer dan een op de vier respondenten (27%) was de intentie om een andere opleiding te gaan volgen de hoofdreden om met de opleiding te stoppen. In hoeverre de intentie ook tot het daadwerkelijk volgen van een andere opleiding heeft geleid, wordt in de volgende hoofdstukken nader belicht. Naast de intentie om een andere opleiding te gaan volgen, speelt de directe teleurstelling in de gevolgde opleiding bij ongeveer een op de tien respondenten een cruciale rol. 9% van de respondenten geeft immers te kennen dat de opleiding niet aan hun verwachtingen voldeed en ze daarom stopten. In beide gevallen lijkt een foute studiekeuze aan de basis van het stoppen met de opleiding te liggen. Een andere reden die direct gerelateerd is aan de gevolgde opleiding is: ‘het niveau van de opleiding was te hoog’. Deze overweging werd door ‘slechts’ 4% als belangrijkste reden om te stoppen gezien.

Op een tweede plek in de ranglijst van belangrijkste redenen vinden we de reden *werken is leuker*. Hoewel groenpluk vaak als een van de belangrijkste redenen aangemerkt wordt voor het voortijdig stoppen met een opleiding, geeft ‘slechts’ 10% van onze respondenten te kennen dat zij de arbeidsmarkt zo aantrekkelijk vonden en daarom stopten met de opleiding.

Een op de twee respondenten stopte daarmee wegens een van deze eerste vier redenen, die allen verband houden met een verkeerde keuze. Daarnaast vormen een drietal meer persoonlijke overwegingen voor bijna een vijfde van de respondenten de belangrijkste reden om voortijdig te stoppen met de opleiding. Zo geeft 8% van hen privéproblemen (bijvoorbeeld relatieproblemen of verslaving) als belangrijkste reden aan, bij 6% waren het gezondheidsklachten en 5% geeft te kennen dat zij financiële problemen en daarom een inkomen nodig hadden.

De overige zeven redenen werden afzonderlijk door minder dan 5% van de respondenten genoemd. Zo waren problemen op de werkvloer (vooral BBL scholieren) en problemen tijdens de stage (vooral BOL scholieren) bij 3% van alle respondenten de reden om met de opleiding te stoppen. Daarnaast geeft 1% te kennen dat zij geen stageplek konden vinden en daarom gedwongen waren om met de opleiding te stoppen. School in combinatie met de zorg voor kinderen/familie dan wel zwangerschap was in 3% van de gevallen te zwaar. Evenveel respondenten stopten wegens problemen met leraren of ander schoolpersoneel, en bij 2% was een verhuizing de belangrijkste reden. Tot slot geeft 2% van de respondenten te kennen dat de oorzaak simpelweg in het eigen gedrag lag, en minder dan 1% ziet de oorzaak in het gedrag van medeleerlingen.

Voordat we verschillen op basis van kenmerken van de ongediplomeerde schoolverlaters en de opleiding die zij volgden bespreken, is het tijd om kort terug te keren naar de eerder gepresenteerde classificaties van ongediplomeerde schoolverlaters en classificaties van redenen.

4.3 Typologie van leerlingen en redenen

4.3.1 *Risicoleerling versus opstapper*

Op basis van factoren die opleidingsuitval beïnvloeden (zie ook hoofdstuk 2), onderscheiden Eimers en Bekhuis (2006) een tweetal hoofdgroepen van leerlingen die met de opleiding stoppen: *de klassieke risicoleerling* en *de opstapper*.

Bij de klassieke risicoleerling gaat het volgens Eimers en Bekhuis (2006) om jongeren die te maken hebben met condities die het voor hen zeer moeilijk maken om onderwijs te kunnen volgen. Die condities liggen in de individuele mogelijkheden of in omgevingsfactoren. Binnen de groep *risicoleerlingen* onderscheiden ze verder de *niet-kunners* die het cognitieve vermogen missen om een opleiding succesvol af te ronden en de *verhinderden* die, zoals het woord zegt, gehinderd worden om de opleiding succesvol af te ronden.

De *opstappers*, volgens Eimers en Bekhuis (2006) de duidelijke meerderheid van de voortijdige stoppers, stappen uit de opleiding of zelfs het onderwijs zonder dat er sprake is van een probleemgeschiedenis. Potentieel kunnen ze het onderwijsniveau aan, maar een combinatie van push- en pullfactoren doet hen besluiten te stoppen. Binnen de groep opstappers vormen volgens Eimers en Bekhuis de jongeren die een verkeerde studie- of beroepskeuze gemaakt hebben en/of teleurgesteld zijn in de opleiding een belangrijke groep. Jongeren dienen in het Nederlandse onderwijssysteem immers al op jonge leeftijd keuzes voor een bepaald opleidingstype of beroepsrichting te maken. In het VMBO dient na het 2^e leerjaar een leerweg en, in rond 50% van de gevallen, ook een opleidingsrichting binnen de leerweg gekozen te

worden. In het MBO dient een bepaalde opleiding (zowel qua richting als niveau) gekozen te worden. Achteraf kan deze keuze tegenvallen waardoor leer- en studieproblemen kunnen ontstaan die tot een afnemende motivatie en zelfs het stoppen van de opleiding kunnen leiden. Natuurlijk zijn er kosten verbonden aan een verkeerde studie- of beroepskeuze (bijvoorbeeld de verloren tijd) maar het echte probleem is vaker dat deze jongeren niet halverwege het jaar kunnen switchen van opleiding en daarmee gedwongen zijn om een tijdje buiten het onderwijs te wachten op de start van de nieuwe en hopelijk betere keuze. Deze ‘wachtijd’ wordt vaak met een uitstapje naar de arbeidsmarkt ingevuld waar pullfactoren, zoals het gemak van een inkomen, de jongeren hinderen bij het terugkeren in het onderwijs. Met een toenemende ‘vervreemding’ van het onderwijs dreigt dan de motivatie voor het volgen van een opleiding verder af te nemen.

Hoewel elke indeling zeker tot discussie leidt, ondersteunen de in Figuur 4.1 gepresenteerde resultaten de bevindingen van Eimers en Bekhuis (2006). Van de respondenten met een bekende reden geeft immers 56% te kennen dat zij stopten, omdat (a) zij een andere opleiding wilden gaan volgen, (b) de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed of (c) werken leuker is. Zij kunnen in navolging van Eimers en Bekhuis (2006) als *opstappers* gezien worden. 39% van de ongediplomeerde respondenten valt onder de groep *verhinderden* en bij 5% schieten de cognitieve vaardigheden tekort (*niet-kunners*) om het opleidingsniveau aan te kunnen.

4.3.2 Beïnvloedbaar versus niet-beïnvloedbaar

Naast de mogelijkheid om de scholieren in te delen in *opstappers* en *risicoleerlingen* is er de tweede relevante mogelijkheid om zelf de redenen te groeperen. Redenen kunnen bijvoorbeeld onderscheiden worden aan de hand van de mate waarin ze beïnvloedbaar zijn door beleidsmakers in het algemeen en door het onderwijsveld en door de directe school, in het bijzonder. Volgens deze aanpak groepeerde de MBO-raad in het kader van het project ‘Benchmarking’ uitvalsredenen in de categorieën ‘ongediplomeerd succesvol’, ‘niet-beïnvloedbare uitval’, ‘beïnvloedbare uitval’ en ‘onbekend’. Tabel 4.1 geeft een overzicht van de door de MBO-raad gehanteerde indeling.

Tabel 4.1
Indeling van uitvalsredenen

Reden	Toelichting	Groepering
1 Uitstroom conform OOK	Mensen die weliswaar geen diploma hebben gehaald, maar waarbij dit volgens de leerovereenkomst ook helemaal niet de bedoeling was. Dit zijn bijvoorbeeld mensen die door hun werkgever naar school worden gestuurd om een aantal competenties of een bepaalde deelkwalificatie te behalen	Ongediplomeerd succesvol
2 Niet-beïnvloedbare oorzaak	Bijvoorbeeld: verhuizing, ziekte of overlijden	Niet-beïnvloedbare uitval
3 Niet-beïnvloedbare oorzaak met beïnvloedbare opvang	Bijvoorbeeld: sociaal-emotionele problemen, psychische stoornissen of ernstige problemen in de thuissituatie	
4 Arbeidsmarkt	Bijvoorbeeld: ontslag, het in dienst nemen van stagiaires voordat zij een diploma hebben behaald	
5 Instellingsgebonden reden	Bijvoorbeeld: problemen met inhoud of vormgeving van de opleiding, relatie met docenten of ervaren veiligheid op school	Beïnvloedbare uitval
6 Keuzebegeleiding	Bijvoorbeeld: verkeerde studie-/opleidings- of beroepskeuze of problemen bij intake of begeleiding	
7 Andere reden	Andere reden of reden onbekend	Onbekend

Bron: MBO-raad, 2007

De in tabel 4.1 gepresenteerde aanpak biedt een interessant handvat voor het eerder genoemde dilemma “het recht doen aan het individuele karakter van de scholier die met de opleiding stopt en de noodzaak om op zoek te gaan naar individuoverschrijdende factoren voor beleidsmatige interventies”. Centraal in deze aanpak staat dan ook de vraag in hoeverre de school hetzij vooraf invloed kan uitoefenen op het ontstaan van de oorzaak, hetzij achteraf invloed kan uitoefenen op de opvang van de scholier. Hiervoor wordt de groep ‘niet-beïnvloedbare uitval’ verder onderverdeeld in ‘niet-beïnvloedbare oorzaken met niet-beïnvloedbare opvang’ en in ‘niet-beïnvloedbare oorzaken met beïnvloedbare opvang’. Scholieren die op grond van veranderingen in het werk van de ouders van regio verhuizen, behoren tot de eerste groep, terwijl scholieren met problemen in de thuissituatie tot de tweede groep behoren. In beide gevallen kan de school de oorzaak (verhuizing of bijvoorbeeld echtscheiding) niet verhelpen, maar in het tweede geval kan de school rechtstreeks de opvang van de scholier op school beïnvloeden zodat de thuissituatie niet in sterke mate op de schoolsituatie overslaat.⁹ Om aan de vraag ‘beïnvloedbaar of niet’ verder invulling te geven, onderscheiden we in het vervolg van deze rapportage een zestal groepen van redenen:

- a) **Direct gerelateerd aan de gevolgde opleiding**
 - een andere opleiding gaan volgen
 - de gevolde opleiding voldeed niet aan de verwachtingen
 - de opleiding was te moeilijk
 - problemen op het werk of op de stage
 - geen stageplek kunnen vinden
- b) **Gerelateerd aan onderwijsomgeving**
 - problemen met leraren/mentor/schoolleiding
 - problemen met andere leerlingen
- c) **Regionale mobiliteit**
 - van woonplaats verhuizen
- d) **Persoonlijke problemen**
 - financiële problemen
 - gezondheidsproblemen
 - combinatie met zorg voor familie, kinderen, zwangerschap was te zwaar
 - privéproblemen
 - gedragsproblemen
- e) **Pullfactor arbeidsmarkt**
 - Werken is leuker
- f) **Onbekend**

Grofweg gesproken vallen onder de groepen a) en b) de oorzaken die het meest direct door de onderwijssector of door overheidsinstanties zelf beïnvloedbaar zijn. De uitzondering is *problemen op het werk*. Hier zal de school waarschijnlijk een kleinere invloed op hebben,

9. Ook in het geval van een verhuizing is opvang mogelijk. Meer specifiek kan de school in overleg met de nieuwe school aan een soepele overgang van de scholier meewerken.

maar dit wordt gecompenseerd door de grotere invloed van de werkgever van de leerling. De oorzaken in de groepen c) en d) zijn niet direct beïnvloedbaar, maar wel kan er bij de opvang hiervan geholpen worden. De oorzaken in groep e) zijn niet beïnvloedbaar, en ook bij de opvang hiervan kan er niet geholpen worden.

4.4 Reden naar laatst gevolgde opleiding

Tot zover is er bij de beschrijving van de resultaten geen onderscheid gemaakt naar bijvoorbeeld de laatst gevolgde opleiding. Zo'n onderscheid is wel belangrijk aangezien Nederland in het middelbare onderwijs een duidelijk verschil kent in een drietal opleidingstypes. In eerste instantie is dit het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO) dat hoofdzakelijk als voorbereiding dient voor het middelbaar beroepsonderwijs (MBO). Daarnaast is doorstroom vanuit het VMBO naar het algemeen voortgezet onderwijs (AVO) mogelijk. Zoals in hoofdstuk 3 is gepresenteerd, zijn er nogal wat verschillen tussen de respondenten van deze drie onderwijstypen. Niet alleen is er een duidelijk verschil in leeftijd, maar ook de verhouding tussen autochtone en allochtone jongeren is duidelijk opleidingsgerelateerd. Daarom analyseren we in deze paragraaf in hoeverre de redenen om met de opleiding te stoppen verschillen naar de laatst gevolgde opleiding.

Tabel 4.2 geeft per onderscheiden opleidingstype een overzicht van de redenen om te stoppen met de opleiding, gegroepeerd naar de eerder onderscheiden hoofdcategoryën (*opleidingsgerelateerde redenen, onderwijsveldgerelateerde redenen, regionale mobiliteit, persoonlijke problemen en pullfactor arbeidsmarkt*). In het MBO onderscheiden we de beroepsopleidende leerweg (MBO-BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (MBO-BBL). Binnen deze MBO leerwegen onderscheiden we verder korte (niveau 1 en 2) en lange (niveau 3 en 4) opleidingen. Door op dit aggregatieniveau te werken, voorkomen we het probleem van te kleine aantallen en daarmee onbetrouwbare resultaten. Verder laat een onderscheid tussen de niveau 1/2 en de niveau 3/4 MBO-opleidingen ook een indicatie toe van karakteristieken van respondenten die stopten voordat ze een 'startkwalificatie' hebben bereikt (de ongediplomeerde respondenten van een opleiding op niveau 1 en 2) en van de respondenten die misschien al eerder een 'startkwalificatie' hebben behaald. Immers, ongediplomeerd uitstromen uit een MBO niveau 3 of 4 opleiding kan gepaard gaan met een eerder behaald diploma op MBO niveau 2.

In 45% van de gevallen is de reden direct gerelateerd aan de opleiding, dan wel de bijbehorende functie. Hierbij zien we relatief grote verschillen tussen de onderscheiden onderwijstypen. Stopte een op de drie MBO-BBL respondenten vanwege een aan de opleiding gerelateerde factor, bij MBO-BOL 1/2 respondenten was dit 39%, bij de respondenten van het VMBO 45%, bij de respondenten van het MBO-BOL niveau 3/4 met 54% al meer dan de helft, en bij het AVO zelfs iets meer dan twee op de drie. Kijken we verder naar de onderliggende factoren, dan zien we dat, met uitzondering van het MBO-BBL niveau 3/4, de intentie om een andere opleiding te gaan volgen de hoofdrol speelt. Vooral in het MBO-BOL is daarnaast de teleurstelling in de gevolgde opleiding een belangrijke factor. Zo stopte respectievelijk 10% en 12% van MBO-BOL niveau 1/2 en de MBO-BOL niveau 3/4 respondenten vanwege deze reden. In tegenstelling hiermee speelt de moeilijkheidsgraad van de opleiding in het VMBO (8% stopte omdat ze het niveau niet aankonden) en vooral in het AVO (26%) een relatief veel belangrijkere rol. In het MBO-BBL zijn het, naast de intentie om een andere opleiding

te gaan volgen en de directe teleurstelling in de gevolgde opleiding, vooral problemen op het werk die tot stoppen leiden. Hierbij kan onder andere aan ontslag tijdens de opleiding wegens faillissement van de werkgever en aan wangedrag worden gedacht.

Tabel 4.2
Belangrijkste reden naar laatst gevolgde opleiding (%)

	VMBO	AVO	MBO BOL 1/2	MBO BOL 3/4	MBO-BBL 1/2	MBO-BBL 3/4	Totaal
Opleiding	45	68	39	54	34	33	45
Andere opleiding	33	40	26	37	11	9	27
Opleiding voldeed niet aan verwachting	3	1	10	12	7	8	9
Gezakt, te moeilijk	8	26	1	3	5	5	4
Werk of stage problemen	1	0	2	1	7	10	3
Kon geen stageplek vinden	0	0	1	0	4	1	1
Onderwijsomgeving	7	4	4	3	1	3	3
Problemen met leraren, schoolleiding	6	4	4	2	1	3	3
Gedrag andere leerlingen	1	0	1	0	0	0	0
Regionale Mobiliteit	5	2	2	1	2	2	2
Verhuizing	5	2	2	1	2	2	2
Persoonlijke problemen	19	16	25	20	27	26	23
Financiële problemen	2	1	7	4	5	4	5
Gezondheid	3	2	8	5	6	10	6
Zorg voor familie, kinderen of zwanger	1	0	4	2	1	5	3
Privé problemen	9	13	6	7	12	6	8
Gedragsproblemen	3	0	1	2	3	1	2
Pullfactor arbeidsmarkt	7	3	13	7	17	11	10
Werk is leuker	7	3	13	7	17	11	10
Onbekend	17	8	17	15	19	24	17

Bron: SIS, 2007

Problemen met de onderwijsomgeving, zij het met leraren, schoolpersoneel of medeleerlingen, lijken vooral in het VMBO (7%) en in mindere mate in het AVO (4%) en in het MBO-BOL niveau 1/2 (4%) de oorzaak te zijn. Overigens vormen problemen met het schoolpersoneel (leraren, directie e.d.) in bijna alle gevallen daarbij de belangrijkste reden om te stoppen. Zo geeft slechts 1% van de VMBO respondenten en 1% van de MBO-BOL niveau 1/2 respondenten te kennen dat de oorzaak bij de medeleerlingen lag en dat bijvoorbeeld pesterijen hen tot stoppen met de opleiding dwongen.

Samengevat kunnen we stellen dat bij meer dan 40% van de respondenten van het MBO-BOL, het VMBO en het AVO de oorzaak redelijk direct beïnvloedbaar was. Bij het MBO-BBL is dit bij iets meer dan een op de drie respondenten het geval. Wel liggen bij de laatste groep een relatief groot deel van de redenen niet direct op school maar in de werkomgeving waarmee deze leerlingen te maken hebben.

Voordat we stilstaan bij de redenen waarop het onderwijsveld niet direct invloed kan uitoefenen, is het interessant om eerst nog nader in te gaan op een aantal vragen betreffende de redenen ‘intentie om andere opleiding te gaan volgen’ en ‘opleiding voldeed niet aan verwachting’. Van belang is hierbij vooral de vraag of het mogelijk is om de achterliggende factoren die tot deze beslissing hebben geleid te kunnen achterhalen. Spijtig genoeg is dit slechts op een indirecte en begrensde manier mogelijk, aangezien de antwoorden van de ongediplomeerde respondenten geen verdere informatie geven. Wel is het mogelijk om op opleidingsniveau informatie afkomstig uit ander onderzoek aan de antwoorden van de ongediplomeerde respondenten te koppelen. Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) voert namelijk al sinds de jaren negentig onderzoek uit onder gediplomeerde schoolverlaters van het Nederlandse onderwijsstelsel. In het kader van dit schoolverlatersonderzoek heeft, zoals eerder al is vermeld, in het najaar van 2007, een bevraging van gediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 plaatsgevonden.¹⁰

De enquête onder de gediplomeerde schoolverlaters kent een aantal vragen betreffende de gevolgde opleiding. In eerste instantie is gevraagd om een oordeel te geven over een aantal aspecten van de gevolgde opleiding. De gediplomeerde schoolverlaters konden aangeven in hoeverre zij van mening waren dat de *opleiding uitdagend qua niveau was* en of de *examens/opdrachten in het algemeen pittig waren*. Daarnaast is aan de gediplomeerde schoolverlaters de vraag gesteld om op een aantal punten aan te geven hoe tevreden zij over de gevolgde opleiding waren. De gediplomeerde schoolverlaters konden hun tevredenheid uitspreken over bijvoorbeeld de *kwaliteit van de docenten*, de *manier waarop docenten lesgeven*, de *studie-begeleiding*, de *manier van examineren* en de *kwaliteit van examens*.

Idealiter zal deze informatie één op één gekoppeld worden aan de opleiding die de ongediplomeerde schoolverlater binnen een bepaalde school heeft gevolgd. Aangezien de aantallen gediplomeerde en ongediplomeerde respondenten hiervoor te beperkt zijn, is dit slechts op het niveau van opleidingssectoren binnen een bepaald opleidingstype mogelijk. Verder beperken we ons tot de resultaten van gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO. Hiermee voorkomen we het presenteren van eventuele schijnrelaties indien de antwoorden van respondenten van het voortgezet onderwijs (VMBO, AVO) significant verschillen met antwoorden van MBO-respondenten. Tot slot onderscheiden we in de analyses een vijftal sectoren (landbouw, economie, gezondheidszorg, gedrag en maatschappij, techniek) en een viertal opleidingstypen (BOL 1/2, BOL 3/4, BBL 1/2 en BBL 3/4). De correlaties zijn daarmee gebaseerd op een maximum van 18 waarnemingen.¹¹

Tabel 4.3 laat de correlaties zien tussen a) het percentage gediplomeerde schoolverlaters van een bepaalde opleidingssector dat het met de uitspraak (helemaal) eens is dan wel tevreden is met het betreffende aspect en b) het percentage ongediplomeerde schoolverlaters van een bepaalde opleidingssector dat de opleiding heeft verlaten omdat zij een andere opleiding wilden gaan volgen of omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed. Alle correlaties zijn significant verschillend van 0.

10. Voor nadere informatie betreffende het onderzoek onder gediplomeerde schoolverlaters, zie ROA, 2008

11. De sector gedrag en maatschappij kent alleen opleidingen op niveau 3/4.

Tabel 4.3

Correlatie tussen het % dat opleiding heeft verlaten om een andere opleiding te gaan volgen of omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed en enkele opleidingskenmerken

	Correlatie
<i>Oordeel betreffende de vraag:</i>	
Opleiding was uitdagend qua niveau	-0.53
Pittige examens	-0.52
<i>Tevreden met:</i>	
Manier waarop leraren lesgeven	-0.79
Kwaliteit van docenten	-0.87
(studie)begeleiding	-0.58
Manier van examineren	-0.85
Kwaliteit van examens	-0.84

Bron: SIS, 2007

De resultaten in tabel 4.3 kunnen als volgt geïnterpreteerd worden. Opleidingssectoren die volgens de gediplomeerde schoolverlaters opleidingen kennen die gemiddeld uitdagend qua niveau zijn, kennen onder de ongediplomeerde schoolverlaters een kleiner aandeel van respondenten die de opleiding hebben verlaten omdat zij of een andere opleiding wilden volgen of omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed. Hetzelfde geldt voor opleidingssectoren die volgens de gediplomeerde schoolverlaters pittige examens/opdrachten kennen. Met andere woorden, qua niveau uitdagende opleidingen met pittige examens stimuleren scholieren en voorkomen daarmee dat deze teleurgesteld afhaken. Interessant is natuurlijk of hier niet een keerzijde aan zit, namelijk het gevaar dat uitdagende opleidingen met pittige examens een hoger percentage ongediplomeerde respondenten kennen die als *niet-kunners* moeten worden getypeerd, dat wil zeggen die het niveau van de opleiding niet aankunnen en daarom gedwongen worden om af te haken. De ons beschikbare data laten deze keerzijde niet zien: er lijkt geen significante correlatie te bestaan tussen het oordeel van de gediplomeerde schoolverlaters over het uitdagend karakter van de opleiding en de zwaarte van de examens/opdrachten, en het percentage ongediplomeerde respondenten dat stopte met de opleiding omdat deze te moeilijk was.

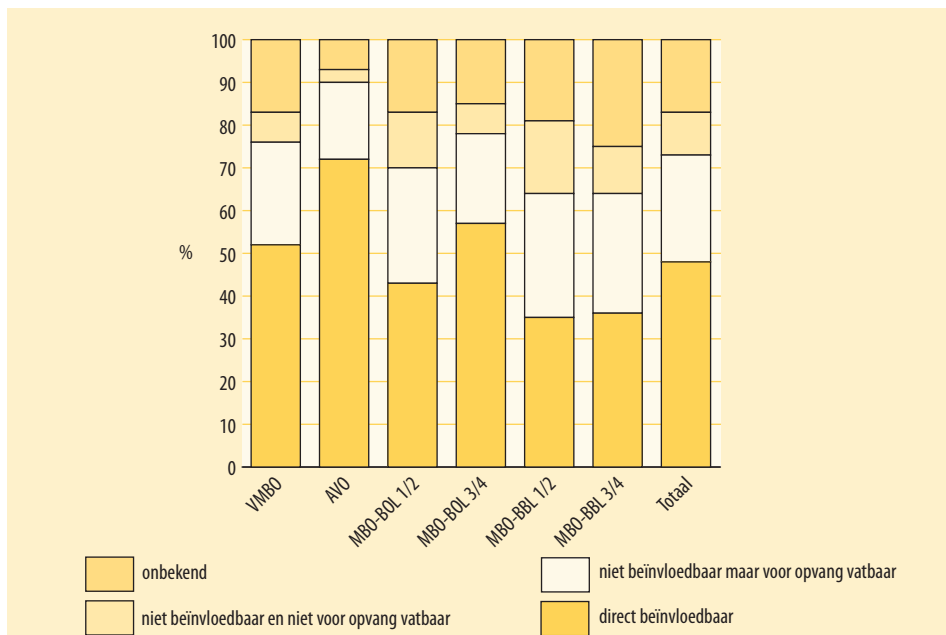
In het tweede gedeelte van tabel 4.3 zien we dat er ook een sterke relatie is tussen de tevredenheid van de gediplomeerde schoolverlaters met een aantal punten van de opleiding en de kans dat de ongediplomeerde respondenten stopten omdat zij ontevreden waren met de gevolgde opleiding. Zowel de ervaren kwaliteit van de docenten als de manier van lesgeven door de docenten lijkt een belangrijk middel te zijn om ongediplomeerde opleidingsuitval te voorkomen. Hetzelfde geldt voor de kwaliteit van examens en de manier van examineren en een goede (studie)begeleiding. Verder onderzoek laat overigens zien dat er ook een sterke correlatie is tussen de tevredenheid van de gediplomeerde schoolverlaters met de (studie)begeleiding en de kans dat ongediplomeerde respondenten stopten wegens persoonlijke problemen

Na deze nadere analyse voor de ongediplomeerde MBO-respondenten, keren we terug naar de resultaten in tabel 4.2. Op de factoren gegroepeerd onder de titels 'regionale mobiliteit' en 'persoonlijke problemen' kan het onderwijsveld niet direct invloed uitoefenen, maar er kan wel bij de opvang hiervan geholpen worden. Deze factoren spelen bij iets minder dan een op de vijf AVO respondenten de belangrijkste rol, tegen maar liefst bijna 30% van de respondenten van het MBO-BBL. Persoonlijke problemen worden daarbij door 16% van de

AVO schoolverlaters en 18% van de VMBO schoolverlaters als aanleiding gemeld. Hierbij zijn het vooral privéproblemen (relatieproblemen, verslaving e.d.) die de scholier dwingen of tot de keuze brengen om met de opleiding te stoppen. Onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO, met uitzondering van het MBO-BOL niveau 3/4, spelen persoonlijke problemen een relatief belangrijkere rol. Zo meldt 26% van de ongediplomeerde schoolverlaters van respectievelijk het MBO-BOL niveau 1/2 en het MBO-BBL niveau 3/4 en zelfs 28% van het MBO-BBL niveau 1/2 dat de oorzaak om te stoppen in persoonlijke problemen lag. Opvallend is daarbij de relatief grote omvang van de groep schoolverlaters uit het MBO-BBL niveau 1/2 (12%) die privéproblemen (bijvoorbeeld verslaving of relatieproblemen) als aanleiding te kennen geven, en de relatief grote omvang van de groep schoolverlaters uit het MBO-BBL niveau 3/4 (10%) die door gezondheidsproblemen met de opleiding moesten stoppen. Interessant is verder dat bij zowel MBO-BOL als MBO-BBL financiële problemen relatief vaker een rol spelen bij schoolverlaters van de opleidingen op niveau 1/2 dan bij schoolverlaters van de opleidingen op niveau 3/4.

De aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt lijkt vooral onder de niveau 1/2 opleidingen van het MBO een belangrijke rol te hebben gespeeld. Zo stopte 17% van de ongediplomeerde MBO-BBL schoolverlaters van het niveau 1/2 en 13% van de ongediplomeerde MBO-BOL schoolverlaters van het niveau 1/2 omdat werken hen leuker leek. Deze groenpluk lijkt vooral in het geval van de MBO-BBL schoolverlaters verrassend. Zij waren immers al tijdens de opleiding voor zo'n 80% van de tijd werkzaam bij een bedrijf. Bij het VMBO was groenpluk in 7% van de gevallen de hoofdoorzaak. In vergelijking met het MBO is dit laag, maar gezien het feit dat de VMBO jongeren gemiddeld op 15/16 jarige leeftijd de school hebben verlaten is dit een verontrustend hoog cijfer.

Figuur 4.2
Beïnvloedbaarheid van voortijdige uitval naar opleiding, in %

Bron: SIS, 2007

Figuur 4.2 geeft per onderscheiden onderwijstype een samenvattend beeld wat betreft de vraag 'beïnvloedbaar of niet'. Bij een duidelijke minderheid van de respondenten kan het onderwijsveld dan wel de beleidsmaker noch de reden direct beïnvloeden noch aan opvang bijdragen. Hier tegenover staat dat bij de groep ongediplomeerden van het VMBO rond de 50% van de redenen direct beïnvloedbaar zijn. In het AVO is dit zo'n 70%. Verder varieert het aandeel beïnvloedbare redenen in het MBO tussen een op de drie (MBO-BBL) en zo'n 55% (MBO-BOL niveau 3/4).

4.5 Geslacht en etniciteit

In deze paragraaf staan we stil bij de vraag of de redenen om te stoppen met de opleiding samenhangen met een tweetal persoonlijke achtergrondkenmerken van de respondenten, namelijk het geslacht van de respondent en zijn of haar etniciteit. In plaats van eventuele verschillen apart te bespreken, presenteren we direct de resultaten per combinatie etniciteit-geslacht. Tabel 4.4 geeft daarmee inzicht in hoeverre een bepaalde reden relatief vaak bij jongens of meisjes, bij autochtonen of allochtonen dan wel bij bijvoorbeeld autochtone meisjes voorkomt.

Tabel 4.4
Redenen om de opleiding te stoppen naar etniciteit en geslacht (%)

	Autochtone man	Autochtone vrouw	Allochtone man	Allochtone vrouw	Totaal
Opleiding	49	48	37	35	45
Andere opleiding	29	27	26	21	27
Opleiding voldeed niet aan verwachting	10	10	6	8	9
Gezakt, te moeilijk	5	6	1	2	4
Werk of stage problemen	4	3	4	3	3
Kon geen stageplek vinden	1	1	0	2	1
Onderwijsomgeving	4	2	5	3	3
Problemen met leraren, schoolleiding	4	2	5	2	3
Gedrag andere leerlingen	0	0	0	1	0
Regionale Mobiliteit	0	2	3	5	2
Verhuizing	0	2	3	5	2
Persoonlijke problemen	15	26	29	29	23
Financiële problemen	3	3	11	8	5
Gezondheid	4	10	4	7	6
Zorg voor familie, kinderen of zwanger	1	3	2	7	3
Privé problemen	7	9	8	8	8
Gedragsproblemen	1	2	4	0	2
Pullfactor arbeidsmarkt	15	7	8	5	10
Werk is leuker	15	7	8	5	10
Onbekend	17	15	19	22	17

Bron: SIS, 2007

Bij de direct aan de opleiding gerelateerde redenen lijkt er een duidelijke scheidslijn tussen autochtone en allochtone respondenten zichtbaar. Deze redenen spelen bij net geen 50% van de autochtone mannen en de autochtone vrouwen de belangrijkste rol, tegen minder dan 40% bij de allochtone mannen en vrouwen. Kijken we verder binnen deze groep redenen, dan zien we dat bij allochtone mannen vooral de redenen 'opleiding voldeed niet aan verwachtingen' en 'niveau opleiding te hoog' minder vaak voorkomen dan bij autochtone respondenten. Bij allochtone vrouwen zijn het de 'intentie om een andere opleiding te gaan volgen' en 'niveau opleiding te hoog' die het verschil uitmaken. Allochtonen stoppen minder vaak dan autochtonen voortijdig met de opleiding omdat deze een te hoog niveau heeft.

Jongens lijken eerder wegens problemen met de onderwijsomgeving, en dan vooral problemen met leraren of ander schoolpersoneel, te stoppen. Hierbij laten de resultaten geen verschil tussen autochtone en allochtone jongens dan wel meisjes zien.

Algemeen gezien komen wat betreft de redenen die het meest direct door het onderwijsveld dan wel de werkomgeving beïnvloedbaar zijn duidelijke verschillen tussen autochtone en allochtone respondenten naar voren. Een relatief hoog percentage van de autochtone respondenten noemt als belangrijkste reden een overweging die direct beïnvloedbaar en daarmee te voorkomen is.

Staan we nader stil bij de redenen die niet direct beïnvloedbaar zijn, maar waar de opleiding dan wel het bredere onderwijsveld middels opvang kan helpen, dan valt direct op dat deze redenen bij slechts 15% van de autochtone mannen voorkomen, tegenover maar liefst 28% bij autochtone meisjes (en bij zowel allochtone jongens als allochtone meisjes in ongeveer een op de drie gevallen). Een van de meest duidelijke verschillen daarbij betreft 'financiële problemen' als reden om met de opleiding te stoppen. 11% van de allochtone jongens en 8% van de allochtone meisjes stopte omdat er 'brood op de plank' moest komen. Binnen de groep autochtone respondenten speelt dit bij zowel 3% van de jongens als 3% van de meisjes. Nader onderzoek laat verder zien dat 'financiële problemen' bij de groep Marokkaanse en Turkse jongeren zelfs in een op de vijf gevallen als hoofdreden gezien wordt. Overigens speelt de leeftijd van de respondenten hierbij slechts een marginale rol. Zo stopte ook in de groep allochtone respondenten die op het moment van de enquête jonger dan 23 jaar waren 9% van de respondenten wegens financiële problemen.

Gezondheidsklachten lijken meisjes eerder tot het stoppen met de opleiding te dwingen dan jongens. Zo stopte 10% van de autochtone meisjes en 7% van de allochtone meisjes wegens gezondheidsklachten. Gezondheidsklachten komen daarmee bij de autochtone meisjes 2,5 keer zo vaak voor dan bij de autochtone/allochtone jongens. Tot slot zien we dat de zorg voor kinderen/familie dan wel een zwangerschap vooral bij allochtone meisjes (7%) een relatief vaak voorkomende reden is. Ter vergelijking, onder de groep autochtone meisjes is dit bij 3% het geval. De achterliggende oorzaak zal het relatief hoger aantal tienerzwangerschappen onder allochtone meisjes kunnen zijn. Hoewel dit in zijn algemeenheid nog steeds een feit is, laat onderzoek van het CBS (2008) zien dat het geboortecijfer onder Turkse en Marokkaanse tieners dit van autochtone tieners tussen 2001 en 2007 sterk is genaderd. Desondanks komt stoppen met de opleiding wegens zwangerschap of zorg voor familie en kinderen onder Turkse en Marokkaanse vrouwelijke respondenten ruwweg drie keer zo vaak voor als onder autochtone vrouwelijke respondenten. Een eventueel verschil in geboortecijfer onder autochtone

en allochtone tieners kan het boven gepresenteerde resultaat daarmee niet volledig verklaren. Veranderingen in de situatie door zwangerschap of kind(eren) veroorzaken voor allochtone meisjes blijkbaar grotere of andere problemen die uiteindelijk relatief sneller tot het stoppen met de opleiding leiden dan voor autochtone meisjes. Een verder opvallend resultaat van nader onderzoek is dat het percentage allochtone meisjes in de regio noord (Groningen, Friesland en Drenthe) dat aangeeft wegens zwangerschap dan wel zorg voor familie/kinderen gestopt te zijn met 19% bijna drie keer zo hoog is.

Tot slot laat tabel 4.4 zien dat jongens relatief vaker dan meisjes en autochtonen relatief vaker dan autochtonen stopten omdat 'werken leuker is'. Voor autochtone jongens is dit zelfs bij 15% de belangrijkste reden. Met andere woorden, terwijl de allochtone respondenten, en dan vooral de allochtone jongens, relatief vaker stoppen omdat ze genoodzaakt zijn om te werken, stoppen de autochtone, en dan vooral de autochtone jongens, relatief vaker omdat ze werken leuker vinden dan het volgen van een opleiding. Maatregelen om groenpluk te voorkomen dienen hiermee rekening te houden. Financiële steun tijdens het volgen van een opleiding kan het stoppen wegens financiële problemen immers voorkomen, maar zal nauwelijks effect hebben op scholieren die werken eenvoudigweg leuker vinden.

4.6 Typologie van ongediplomeerde schoolverlaters

4.6.1 Opleidingswisselaar versus opleidingsstaker

In hoofdstuk 3 hebben we een verdere typologie van de respondenten gepresenteerd op basis van hun situatie direct na het verlaten van de opleiding en op het moment van de enquête. Op het moment van stoppen onderscheiden we in de groep ongediplomeerde schoolverlaters daarbij de *opleidingswisselaar* en de *opleidingsstaker*. De opleidingswisselaar is de ongediplomeerde respondent die nog in hetzelfde dan wel het eerstvolgende schooljaar met een andere opleiding is gestart. De opleidingsstaker heeft ten minste tijdelijk het onderwijs verlaten. Dat wil zeggen dat hij of zij noch in hetzelfde, noch in het eerstvolgende schooljaar met een andere opleiding is gestart. De verhouding tussen deze twee groepen onder de respondenten is daarbij 35% *opleidingswisselaars* versus 65% *opleidingsstakers*.

Niet verrassend staat de intentie om een andere opleiding te gaan volgen onder de opleidingswisselaars met 68% op de eerste plaats in de ranglijst van redenen om met de gevolgde opleiding te stoppen. Eerder opvallend is dat ook in de groep opleidingsstakers bijna een op de tien respondenten op het moment van de beslissing de intentie had om een andere opleiding te gaan volgen. Aangezien de verhouding tussen opleidingswisselaars en opleidingsstakers duidelijk in het voordeel van de opleidingsstakers is, betekent dit dat de intentie om een andere opleiding te gaan volgen relatief vaak (in ruwweg een op de vier gevallen) geen werkelijkheid wordt. We zullen op dit punt nader ingaan in hoofdstuk 5. Een tweede interessant resultaat in de groep redenen die direct gerelateerd zijn aan de opleiding is dat directe teleurstelling in de gevolgde opleiding ('opleiding voldeed niet aan verwachting') relatief gezien vaker bij de groep opleidingsstakers voorkomt. De tegenvallende opleiding lijkt daarmee eerder tot het, ten minste tijdelijk, stoppen met het onderwijs te leiden dan tot het wisselen van opleiding. Desondanks zien we dat de redenen die als basis een eventuele foute studiekeuze hebben, bij opleidingsstakers in 'slechts' een op de vijf gevallen de belangrijkste

reden was om met de opleiding te stoppen. Opleidingsstakers vechten echter relatief vaak met persoonlijke problemen. Zo spelen privéproblemen (9%), gezondheidsklachten (8%) en financiële problemen (7%) bij hen een duidelijk belangrijkere rol dan bij opleidingswisselaars. Niet verrassend is het daarnaast de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt (14%) die bij opleidingsstakers een hoofdrol speelt. Aangezien slechts 1% van de opleidingswisselaars stopte omdat hij of zij werk leuker vond, zien we dat scholieren die stoppen omdat ze werken leuker vinden bijna allemaal het onderwijs, ten minste tijdelijk, ook daadwerkelijk verlaten.

Tabel 4.5

Reden om met de opleiding te stoppen van opleidingswisselaars en opleidingsstakers (%)

	Opleidingswisselaar	Opleidingsstaker	Totaal
Opleiding	81	29	45
Andere opleiding	68	9	27
Opleiding voldeed niet aan verwachting	5	11	9
Gezakt, te moeilijk	6	4	5
Werk of stage problemen	2	4	3
Kon geen stageplek vinden	0	1	1
Onderwijsomgeving	3	3	3
Problemen met leraren, schoolleiding	3	3	3
Gedrag andere leerlingen	0	0	0
Regionale Mobiliteit	3	2	2
Verhuizing	3	2	2
Persoonlijke problemen	8	29	23
Financiële problemen	0	7	5
Gezondheid	3	8	6
Zorg voor familie, kinderen of zwanger	1	3	3
Privé problemen	4	9	8
Gedragsproblemen	1	2	2
Pullfactor arbeidsmarkt	1	14	10
Werk is leuker	1	14	10
Onbekend	4	23	17

Bron: SIS, 2007

4.6.2 Scholier versus opleidingsuitvaller

Naast het onderscheid in *opleidingswisselaars* en *opleidingsstakers* is in hoofdstuk 3 ook een typologie van de respondenten op het moment van de enquête voorgesteld. Hierbij werden in eerste instantie een tweetal hoofdgroepen onderscheiden: *scholier* en *opleidingsuitvaller*. Zoals de term al duidelijk maakt, is de eerste groep respondenten op het moment van de enquête met het volgen van een opleiding bezig, terwijl de tweede buiten het onderwijs

actief is. De groep opleidingsuitvallers, die overigens voor een groot deel uit voormalige *opleidingsstakers* bestaat kan verder in een drietal groepen onderverdeeld worden: de **voortijdige schoolverlater (VSV)**, de **houder van een startkwalificatie (HS)** en de **vroege maar niet voortijdige schoolverlater (VMNV)**.

De voortijdige schoolverlater (VSV)

De voortijdige schoolverlater is de ongediplomeerde opleidingsuitvaller die op het moment van de enquête jonger dan 23 jaar oud is en geen startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger) bezit.

De houder van een startkwalificatie (HS)

De houder van een startkwalificatie is de ongediplomeerde opleidingsuitvaller die op het moment van de enquête in het bezit is van een startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger).

De vroege maar niet voortijdige schoolverlater (VMNV)

De vroege maar niet voortijdige schoolverlater is de ongediplomeerde opleidingsuitvaller die op het moment van de enquête niet in het bezit is van een startkwalificatie (d.w.z. een HAVO, VWO of MBO niveau 2 diploma of hoger) maar in verband met zijn leeftijd (23 jaar of ouder) buiten de groep voortijdige schoolverlaters valt.

Voordat we verder stilstaan bij de redenen waarom deze groepen in het schooljaar 2005/2006 met de opleiding gestopt zijn, is het interessant om kort op de relatieve omvang van deze groepen in te gaan. Zoals in hoofdstuk 3 is beschreven, is 37% van de respondenten op het moment van de enquête met een opleiding bezig en behoort daarom tot de groep scholieren. 40% van de respondenten is volgens de definitie een voortijdige schoolverlater, 13% een houder van een startkwalificatie en 10% een vroege maar niet voortijdige schoolverlater. De verhouding *scholier* versus *opleidingsuitvaller* is daarbij bijna 1:2. Daarnaast is het voor de bespreking relevant om nog eens vast te stellen dat de respondenten behorend tot de groep *houders van startkwalificatie* en *vroege maar niet voortijdige schoolverlaters* in bijna alle gevallen afkomstig zijn uit het MBO.

Tabel 4.6 laat per groep de reden zien waarom zij met hun opleiding in het schooljaar 2005/2006 gestopt zijn. Om te beginnen moet spijtig genoeg vastgesteld worden dat de VSV groep een hoog percentage onbekende redenen heeft. Bijna een op de drie respondenten die tot deze groep behoort, heeft geen antwoord op de vraag gegeven waarom hij of zij voortijdig met de opleiding is gestopt. Dit laat nogmaals zien dat het achterhalen van de reden om te stoppen net bij de meest kwetsbare groep van ongediplomeerde schoolverlaters met tamelijk grote moeilijkheden gepaard gaat.

De resultaten in tabel 4.6 laten een aantal opvallende verschillen tussen de vier groepen ongediplomeerde respondenten zien. In eerste instantie is dit het verschil tussen de *scholier* en de *opleidingsuitvaller*. Niet verrassend zien we dat bij drie op de vier respondenten die 1,5 jaar later weer met een opleiding bezig zijn, de reden om te stoppen bij de destijds gevolgde opleiding of de directe omgeving van deze opleiding te zoeken is. 56% van de scholieren had destijds ook de intentie om van opleiding te wisselen. De kans is groot dat zij dit ook direct aansluitend op de afgebroken opleiding deden. Immers, in hoofdstuk 3 hebben we

al laten zien dat ongeveer negen van de tien *scholieren* direct na het verlaten van de opleiding *opleidingswisselaars* waren. In de groep *opleidingsuitvallers* is het relatieve aantal respondenten voor wie de reden om te stoppen direct verband hield met de gevolgde opleiding of het onderwijsveld duidelijk lager. In de groep jongeren die op het moment van de enquête wel in het bezit zijn van een startkwalificatie is het daarbij met 45% nog het hoogst. Dit is niet verrassend aangezien in deze groep ook respondenten zitten die de opleiding in het schooljaar 2005/2006 ongediplomeerd hebben verlaten maar in de navolgende periode tot het moment van de enquête alsnog een opleiding met diploma op startkwalificatieniveau hebben afgerond. Daarnaast bevat deze groep ook respondenten die na het behalen van een diploma op startkwalificatieniveau een vervolgopleiding in het schooljaar 2005/2006 hebben afgebroken. Bij hen zal vooral de teleurstelling in de gevolgde opleiding (*opleiding voldeed niet aan verwachting*) een belangrijke oorzaak zijn. De vroege maar niet voortijdige schoolverlaters kennen een duidelijk lager percentage respondenten dat de reden voor het stoppen in de gevolgde opleiding of het onderwijsveld ziet. Maar ook hier zijn het meer dan een op de drie respondenten. Hoofdredeën hierbij zijn de vaststelling dat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed en bij een op de tien respondenten problemen op het werk dan wel de stage. De groep voortijdige schoolverlaters kent het laagste percentage respondenten (28%) met een reden gerelateerd aan de gevolgde opleiding of het onderwijsveld. Wel is ook hier bij een op de vijf respondenten de intentie om een andere opleiding te volgen of een tegenvallende opleiding de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen. Dit bewijst dat ook in de groep van de meest kwetsbare schoolverlaters een mogelijk foutieve studiekeuze vaak aan de basis van de actuele situatie ligt. Het begeleiden van scholieren bij het maken van studiekeuzes moet daarmee nogmaals worden gezien als een van de meest belangrijke hulpmiddelen om voortijdig stoppen met de opleiding te voorkomen.

Als de belangrijkste reden om een opleiding voortijdig en ongediplomeerd te verlaten niet alleen direct bij de opleiding of het onderwijsveld gezocht moet worden, waar zitten dan de problemen van de latere opleidingsuitvallers? Tabel 4.4 laat zien dat verschillende persoonlijke problemen een relatief belangrijke rol spelen. Zo waren bij de *vroege maar niet voortijdige* schoolverlaters in 42% van de gevallen persoonlijke problemen de aanleiding om met de opleiding te stoppen. Aangezien deze groep gemiddeld ouder is, is het niet verrassend dat hierbij kostenoverwegingen (11%) een relatief belangrijke rol hebben gespeeld. Opvallend bij deze groep is wel dat in 14% van de gevallen de oorzaak bij gezondheidsklachten te zoeken is. Dit is twee keer zo hoog als bij de groep *houders van een startkwalificatie* en de groep *voortijdige schoolverlaters*. Voor de groep *voortijdige schoolverlaters* vormen privéproblemen (problemen in de familie/relatie of bijvoorbeeld verslavingsproblemen) met 9% de meest voorkomende reden om te stoppen binnen de categorie persoonlijke problemen. Daarnaast spelen in deze groep financiële problemen (5%) en gezondheidsproblemen (7%) een relatief belangrijke rol. Gemiddeld stopte dan ook bijna een op de vier respondenten die op het moment van de enquête tot de groep voortijdige schoolverlaters behoort wegens persoonlijke problemen. Bij de groep *houders van een startkwalificatie* is dit zelfs een op de drie respondenten. In deze groep zien we daarbij dat een viertal persoonlijke redenen (financiële problemen, gezondheidsproblemen, privéproblemen en de zorg voor familie/kinderen dan wel een zwangerschap) in 7% tot 9% van de gevallen de achterliggende oorzaak is.

Tabel 4.6

Reden om met de opleiding te stoppen, opleidingsuitval versus scholier (%)

	Scholier	VSV	Startkwalificatie	VMNV
Opleiding	71	25	43	31
Andere opleiding	56	10	14	5
Opleiding voldeed niet aan verwachting	7	10	10	11
Gezakt, te moeilijk	6	2	7	6
Werk of stage problemen	2	2	8	10
Kon geen stageplek vinden	1	1	3	0
Onderwijsomgeving	4	3	2	4
Problemen met leraren, schoolleiding	3	3	2	4
Gedrag andere leerlingen	1	0	0	0
Regionale Mobiliteit	3	0	1	4
Verhuizing	3	0	1	4
Persoonlijke problemen	14	23	32	42
Financiële problemen	2	5	8	11
Gezondheid	3	7	7	14
Zorg voor familie, kinderen of zwanger	0	2	9	6
Privé problemen	6	9	7	11
Gedragsproblemen	2	1	2	0
Pullfactor arbeidsmarkt	3	16	11	10
Werk is leuker	3	16	11	10
Onbekend	5	32	11	9

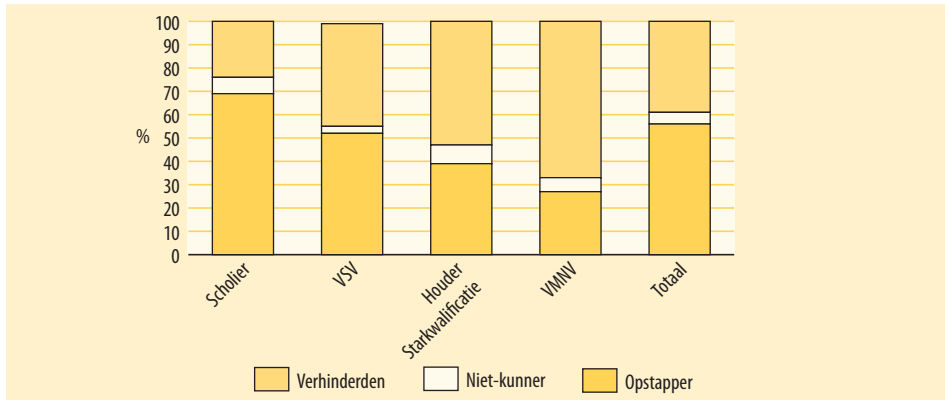
Bron: SIS, 2007

Tot slot laat tabel 4.6 ook zien dat tussen de vier onderscheiden groepen redelijke verschillen bestaan wat betreft de pullfactor arbeidsmarkt als reden om te stoppen. Verrassend is daarbij dat ‘werken is leuker’ bij de jongere groep zonder startkwalificatie (VSV) een belangrijker rol speelt dan bij de oudere groep zonder startkwalificatie (VMNV). Is in de eerste groep 16% van de respondenten destijds gestopt omdat ze werken leuker vinden, in de laatste groep is dit bij een op de tien respondenten het geval.

Eerder in deze rapportage heeft al meerdere keren een tweetal indelingen van factoren dan wel leerlingen centraal gestaan. Aan de ene kant was dit de indeling in *risicoleerling versus opstapper*; aan de andere kant de indeling in *beïnvloedbare versus niet-beïnvloedbare* factoren. Terugkerend op deze indelingen kunnen de resultaten van tabel 4.4 in figuur 4.3 en figuur 4.4 als volgt samengevat worden.¹²

12. Hierbij beperken we ons tot de groep respondenten waarvan de reden bekend is.

Figuur 4.3
Aandeel respondenten per type voortijdig schoolverlater

Bron: SIS, 2007

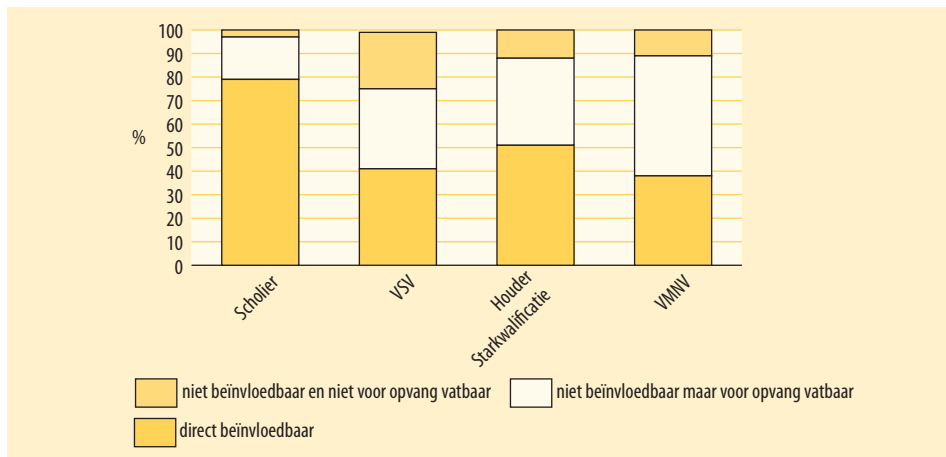
In navolging van Eimers en Bekhuis (2006) zien we dat 56% van alle respondenten tot de groep *opstappers* behoort, 39% tot de groep *verhinderden* en 5% tot de groep *niet-kunners*. Kijken we nader naar de vier onderscheiden typen van respondenten, dan valt op dat hier duidelijke verschillen naar voren komen. Zo is 69% van de *scholieren* te typeren als *opstappers*. In de groep *voortijdige schoolverlaters* is dit 52%, in de groep *houders van een startkwalificatie* 39% en in de groep *voortijdig maar niet te vroeg* ‘slechts’ 27%. Dit betekent dat in de groep *scholieren* en de groep *voortijdige schoolverlaters* de opstappers een meerderheid vormen. In de groep *voortijdige schoolverlaters* is dit overigens een kleine meerderheid. In de groep *houders van een startkwalificatie* en de groep *voortijdig maar niet vroege schoolverlaters* zijn de opstappers in tegenstelling hiermee in de minderheid. Binnen de groep *houders van een startkwalificatie* bestaat de meerderheidsgroep *risicoleerlingen* uit 53% *verhinderden* die door verschillende redenen gehinderd worden om de opleiding te voltooien en 8% *niet-kunners* bij wie het cognitieve vermogen tekort schoot om de opleiding succesvol af te maken. De niet-kunners spelen in de groep *vroege maar niet voortijdige schoolverlaters* een iets kleinere rol (6%), terwijl twee op de drie respondenten van hen tot de groep *verhinderden* behoort. Zoals al is aangegeven, zijn de *risicoleerlingen* zowel in de groep *scholieren* als in de groep *voortijdige schoolverlaters* in de minderheid. In de eerste groep is slechts 24% als *verhinderde* te typeren en had 6% voor een opleidingsniveau gekozen dat achteraf te moeilijk was. In de groep *voortijdige schoolverlaters* zien we het relatief kleinste aandeel *niet-kunners*. Slechts 3% van hen is gestopt omdat zij het niveau niet aankonden. 44% is echter gestopt omdat ze uit een of de andere redenen gehinderd zijn.

Figuur 4.3 laat zien dat bij alle vier onderscheiden groepen een redelijk tot groot deel van de redenen die de respondenten aangeven om te stoppen met de opleiding beïnvloedbaar is door derden, en dan vooral door het onderwijsveld. Bij de groep *scholieren* is dit vanzelfsprekend relatief gezien het meest voorkomend. Immers, zoals we in tabel 4.4 hebben laten zien, stopt de duidelijke meerderheid in deze groep wegens een aanleiding die (direct) samenhangt met de gevolgde opleiding dan wel met het onderwijsveld waarin de opleiding werd gevolgd. Maar ook bij de andere groepen ongediplomeerde schoolverlaters zou een eerder ingrijpen in rond 40 tot 50% van de gevallen het mislukken van de opleiding hebben kunnen voorkomen. Vanzelfsprekend komt hierbij het begeleiden en adviseren van de scholieren bij het

kiezen van een opleiding weer als topprioriteit naar voren. Daarnaast geldt bij een van de drie *voortijdige schoolverlaters* dat de initiële invloed van het onderwijsveld niet direct mogelijk is maar dat opvang van de scholier kan helpen om hem voor het onderwijs te behouden. Het onderwijs heeft immers weinig invloed op eventuele gezondheidsklachten of bijvoorbeeld financiële problemen, maar kan door aanpassingen in het lesrooster of helpen bij het zoeken naar een geschiktere opleiding of bij het begeleiden naar instanties om escalatie van financiële problemen te voorkomen de scholier in zijn moeilijke situatie ondersteunen. Deze opvang lijkt nog meer van belang bij de groep *vroeg maar niet voortijdige schoolverlaters*. Bij deze groep geeft immers een op de twee respondenten aan gestopt te zijn wegens een reden die voor opvang vatbaar is. Tot slot moet vastgesteld worden dat in een van de vier gevallen met bekende redenen in de groep *voortijdige schoolverlaters* de reden noch beïnvloedbaar, noch voor opvang vatbaar is. Deze scholieren stoppen immers omdat ze werken leuker vinden. Hier zou a) voorlichting over de kansen en vooral de gemiste kansen als gevolg van deze beslissing en b) in het MBO bijvoorbeeld de mogelijkheid om van een opleiding in de beroepsopleidende leerweg naar een vergelijkbare opleiding in de beroepsbegeleidende leerweg en daarmee de optie om het praktijkdeel van de opleiding op te hogen, de scholier ertoe kunnen bewegen om zijn keuze te heroverwegen.

Figuur 4.4

Aandeel respondenten met beïnvloedbare versus niet-beïnvloedbare voortijdige uitval

Bron: SIS, 2007

4.7 Voortijdige schoolverlaters: een nadere analyse

In deze paragraaf gaan we nader in op de beleidsmatig meest relevante groep opleidingsuitvallers, namelijk de groep *voortijdige schoolverlaters*. Deze groep jongeren heeft immers de opleiding zonder diploma verlaten en is op het moment van de enquête, zo'n 1,5 jaar na het stoppen met de opleiding, noch in het bezit van een startkwalificatie, noch onderwijsvolgend.

4.7.1 Gevolgde opleiding

Om te beginnen toont tabel 4.7 per laatst gevolgde opleiding van de voortijdige schoolverlaters nog een keer de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen. Bij een op de vier voortijdige schoolverlaters houdt de aanleiding om te stoppen min of meer direct verband met de gevolgde opleiding. Zoals eerder is besproken, betreft het daarbij vooral de intentie om een andere opleiding te gaan volgen en het feit dat de gevolgde opleiding niet aan de verwachtingen voldeed. Vooral de uitkomst dat in het AVO (23%) en het MBO-BOL (14%) nogal een flink deel van de voortijdige schoolverlaters de intentie had om van opleiding te wisselen is interessant. Van hen is namelijk tussen de 65% (AVO) en 71% (MBO-BOL niveau 1/2), ondanks de intentie om van opleiding te wisselen, niet aan een andere opleiding begonnen. De hoofdreden waarom men de intentie om van opleiding te wisselen niet heeft geëffectueerd is dat men werken toch leuker vond. Een tweede groep potentiële opleidingswisselaars, de groep die aangeeft dat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed, heeft in het MBO-BOL een aandeel van respectievelijk 12% (niveau 1/2) en 16% (niveau 3/4). Van deze tweede groep vinden we overigens direct na het stoppen met de opleiding slechts een marginaal deel (zo'n 2%) ten minste voor korte tijd terug in een andere opleiding. Begeleiding van beide groepen ongediplomeerde schoolverlaters, zowel van degenen die aangeven van opleiding te willen wisselen als degenen die in de oude opleiding teleurgesteld zijn, kan zeker in het MBO een belangrijke impact hebben op het terugdringen van het aantal voortijdige schoolverlaters. Daarnaast is deze groep ook vooraf beïnvloedbaar. Hierbij speelt de eerder al aangegeven studiekeuzeproblematiek bij de overgang van het VMBO naar het MBO een belangrijke rol. In tegenstelling tot het MBO-BOL zien we bij de voortijdige schoolverlaters van het MBO-BBL deze problematiek veel minder terug. Van de MBO-BBL niveau 1/2 voortijdige schoolverlaters is 5% gestopt omdat ze een andere opleiding wilden volgen. Daarnaast is nog eens 5% van de MBO-BBL niveau 1/2 respondenten gestopt omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed. Bij de respondenten van het MBO-BBL niveau 3/4 was dit 3%.

Naast de twee bovengenoemde redenen geeft tabel 4.7 ook inzicht in een drietal andere redenen die direct aan de opleiding gerelateerd zijn. Hierbij zien we dat vooral in het AVO (14%), het VMBO (5%) en het MBO-BBL niveau 3/4 (7%) ten minste een op de twintig voortijdige schoolverlaters te kennen geeft dat de gevolgde opleiding te moeilijk was om met succes af te ronden. In hoeverre hier eerder ingrijpen en ondersteuning mogelijk was, is moeilijk te zeggen. BBL-ers kennen daarnaast ook problemen op het werk die bijvoorbeeld door ontslag tot het gedwongen verlaten van de opleiding leiden. Tot slot zien we dat het niet kunnen vinden van een stageplek blijkbaar een marginaal probleem is.

Vooral voortijdige schoolverlaters van het voortgezet onderwijs en van de korte MBO-BOL opleidingen geven nogal vaak te kennen dat zij wegens problemen met leraren of ander personeel gestopt zijn met de opleiding. Het gedrag van andere leerlingen ("pesterijen") is daarentegen bij slechts één procent van de VMBO en de MBO-BOL niveau 1/2 voortijdige schoolverlaters de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen geweest. Hieruit kan niet afgeleid worden dat pesterijen niet medeverantwoordelijk kunnen zijn voor het uiteindelijke stoppen. In de vragenlijst is immers gevraagd naar de hoofdreden en niet naar de verschillende, misschien achterliggende redenen.

Tot zover samenvattend laat tabel 4.7 zien dat bij 28% van de voortijdige schoolverlaters de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen als 'beïnvloedbaar' getypeerd kan worden. Binnen de groep voortijdige schoolverlaters die ongediplomeerd een opleiding in het AVO heeft verlaten is dit zelfs bij 44% van de respondenten het geval. In het MBO-BOL (niveau 1/2: 34%; niveau 3/4: 35%) is het bij net iets meer dan 1 op de 3 respondenten het geval, en bij de respondenten van het VMBO (23%) bij iets minder dan 1 op de 4 respondenten. Bij de voortijdige schoolverlaters van het MBO-BBL vinden we relatief gezien het minst vaak direct beïnvloedbare redenen. Hier geeft 18% (niveau 1/2) dan wel 16% (niveau 3/4) als hoofdreden om met de opleiding te stoppen een reden aan die direct beïnvloedbaar is door het onderwijsveld of het werkveld waar zij als leerling werkzaam zijn.

Tabel 4.7
Belangrijkste reden om te stoppen: voortijdige schoolverlaters naar gevolgde opleiding (%)

	AVO	VMBO	MBO-BOL 1/2	MBO-BOL 3/4	MBO-BBL 1/2	MBO-BBL 3/4	Totaal
Opleiding	37	16	28	34	16	13	25
Andere opleiding	23	8	14	14	5	0	10
Opleiding voldeed niet aan verwachting	0	3	12	16	5	3	10
Gezakt, te moeilijk	14	5	0	2	0	7	2
Werk of stage problemen	0	0	1	1	4	3	2
Kon geen stageplek vinden	0	0	1	1	2	0	1
Onderwijsomgeving	7	7	6	1	2	3	3
Problemen met leraren, schoolleiding	7	6	5	1	2	3	3
Gedrag andere leerlingen	0	1	1	0	0	0	0
Regionale Mobiliteit	0	4	0	0	0	0	0
Verhuizing	0	4	0	0	0	0	0
Persoonlijke problemen	23	24	27	22	26	20	23
Financiële problemen	0	3	6	6	4	3	5
Gezondheid	1	4	9	4	9	7	7
Zorg voor familie, kinderen of zwanger	0	1	2	2	2	0	2
Privé problemen	22	13	9	7	7	10	9
Gedragsproblemen	0	3	1	1	4	0	1
Pullfactor arbeidsmarkt	14	16	15	14	27	7	16
Werk is leuker	14	16	15	14	27	7	16
Onbekend	19	33	24	31	29	57	32

Bron: SIS, 2007

De tweede groep redenen omvat de redenen die niet direct beïnvloedbaar zijn, maar die wel voor opvang vatbaar zijn. Tabel 4.7 laat zien dat bij 4% van de VMBO respondenten een verhuizing de aanleiding is voor het stoppen met de opleiding. Dit is nogal verrassend aangezien deze scholieren leerplichtig zijn. Hulp bij het wisselen van de school op het moment van verhuizing kan hier een uitkomst zijn. Daarnaast vormen persoonlijke problemen in alle

onderwijstypen bij ongeveer een op de vier respondenten de hoofdoorzaak om te stoppen. Financiële problemen komen daarbij relatief vaker voor bij de voortijdige schoolverlaters van het MBO-BOL. Hier kan aan de ene kant de gemiddeld iets hogere leeftijd dan bij het voortgezet onderwijs een rol spelen en anderzijds het hogere percentage allochtone respondenten in vergelijking met het MBO-BBL. Op dit tweede aspect - verschillen tussen allochtone en autochtone voortijdige schoolverlaters - zijn we eerder in dit hoofdstuk in een meer algemene discussie ingegaan (zie paragraaf 4.5), en zullen we later in dit hoofdstuk terugkomen. Naast financiële problemen spelen vooral gezondheidsproblemen en privéproblemen een relatief belangrijke rol. Privéproblemen komen relatief vaker voor in het voortgezet onderwijs. 22% van de respondenten van het AVO en 13% van de respondenten van het VMBO geeft immers te kennen dat privéproblemen (bijvoorbeeld verslaving of relatieproblemen) de hoofdoorzaak was. In het MBO is dit bij maximaal 10% (MBO-BBL niveau 3/4) het geval. Wel zien we in het MBO, met uitzondering van de groep respondenten van het MBO-BOL niveau 3/4, dat relatief veel respondenten gezondheidsklachten noemen als aanleiding om met de opleiding te stoppen. Zo stopt bijna een op de tien respondenten van een korte (niveau 1/2) opleiding in het MBO wegens gezondheidsproblemen.

Een vaak gehoord argument is dat 'groenpluk' een belangrijke oorzaak van het voortijdig schoolverlaten is. Dit speelt vooral bij de respondenten van het MBO-BBL niveau 1/2 een rol. Van hen geeft namelijk 27% aan dat zij gestopt zijn omdat ze werken leuker vonden. Bij alle andere onderscheiden onderwijstypen is maximaal 16% (VMBO) van de ongediplomeerden voortijdig gestopt omdat men liever wilde gaan werken. De pullfactor arbeidsmarkt is daarmee relatief minder belangrijk dan de *gevolgde opleiding* of *persoonlijke problemen*. Het is wel interessant om nog kort stil te staan bij de pullfactor arbeidsmarkt. Het aantal respondenten laat namelijk voor de groep voortijdige schoolverlaters van het VMBO en MBO nog een aantal nadere analyses toe.

Zo komt in het VMBO naar voren dat er een duidelijk verschil is in de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt tussen de ex-leerlingen van de theoretische/gemengde leerweg, de basisberoepsgerichte leerweg en de kaderberoepsgerichte leerweg. Onder de voortijdige schoolverlaters van de theoretische/gemengde leerweg zegt 'slechts' 4% gestopt te zijn omdat ze werken leuker vonden.¹³ In de groep die de basisberoepsgerichte leerweg volgde, stopten bijna vier keer (15%) zoveel respondenten om deze reden, en in de groep die de kaderberoepsgerichte leerweg volgde zijn het zelfs 28%. Aanleiding hiervoor kan zijn dat de beroepsgerichte leerwegen (basis- en kaderberoepsgerichte leerweg) de overstap naar de arbeidsmarkt niet alleen aantrekkelijker maar ook makkelijker maken. De data laten daarnaast voor de respondenten van het VMBO die de kader- of de basisberoepsgerichte leerweg hebben gevolgd ook uitspraken over een aantal opleidingssectoren (techniek, economie en gezondheidszorg) toe. Zowel respondenten van de sector *techniek* (20%) als de sector *gezondheidszorg* (18%) noemen relatief vaker de pullfactor arbeidsmarkt als reden om met de opleiding te stoppen dan respondenten van de sector *economie* (12%). Terwijl het verschil tussen de sectoren techniek en economie daarbij in lijn is met de arbeidsmarktperspectieven van schoolverlaters van deze twee sectoren, kan dit niet als verklaring gebruikt worden voor het relatief hoge percentage respondenten die een opleiding in de VMBO sector gezondheidszorg hebben gevolgd en hiermee vanwege het aanvaarden van werk voortijdig zijn gestopt. De werkloosheid onder

13. Reden nummer 1 om met de opleiding te stoppen in deze groep zijn privéproblemen (25%), gevolgd door verhuizing (7%) en gezondheidsproblemen (7%).

gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO gezondheidszorg is immers iets hoger dan de werkloosheid onder gediplomeerde schoolverlaters uit de sector economie (zie ROA, 2008).

In het MBO-BOL vinden we een vergelijkbaar beeld als in het VMBO wat betreft de aanleiding ‘werken is leuker’ bij respondenten van de sectoren *techniek*, *economie* en *gezondheidszorg*. Zo kent de sector techniek met 24% het hoogste percentage respondenten dat als oorzaak de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt te kennen geeft. Bij de respondenten van de sector economie is dit 12% en bij de sector gezondheidszorg 19%. Ook hier kan het hogere percentage in de sector gezondheidszorg niet verklaard worden door betere arbeidsmarktperspectieven van deze groep, terwijl het hoge percentage die een opleiding in de sector techniek heeft gevolgd wel in lijn is met de uitstekende arbeidsmarktperspectieven van technisch geschoolde leerlingen. Vergelijken we de cijfers van het MBO-BOL met die van het MBO-BBL, dan komt vooral één verschil naar voren: van de voortijdige schoolverlaters van het MBO-BBL die een opleiding in de gezondheidszorg hebben gevolgd, geeft ‘slechts’ 5% als reden ‘werken is leuker’ aan. Ter vergelijking, in de sector techniek is dit 29% en in de sector economie 21%.

Naast eventuele verschillen in de redenen om met de opleiding te stoppen op basis van de gevolgde opleiding, is het uit beleidsmatig oogpunt interessant om ook eventuele verschillen tussen jongens en meisjes en tussen autochtonen en allochtonen aan het licht te brengen.

4.7.2 *Etniciteit en geslacht*

Zoals eerder in deze rapportage presenteren we de resultaten voor jongens en meisjes en voor autochtonen en allochtonen niet apart maar direct als combinatie (zie tabel 4.8). Hiermee is het mogelijk om eventuele verschillen op basis van geslacht dan wel etniciteit, maar ook eventuele verschillen binnen een bepaald geslacht of binnen bijvoorbeeld de groep autochtonen in kaart te brengen. We beperken de discussie hierbij tot de opvallende verschillen.

Een eerste duidelijk verschil komt bij de antwoordcategorie ‘het niveau was te moeilijk’ naar voren. In vergelijking met de andere drie onderscheiden groepen zien we dat autochtone vrouwen relatief vaak dit antwoord geven. Zo stopte 5% van de autochtone vrouwen wegens het te hoge niveau van de opleiding, tegen 1% van de autochtone en allochtone mannen, en zelfs geen enkele respondent bij de allochtone vrouwen. Daarnaast valt in de groep beïnvloedbare redenen op dat mannen, en dan vooral allochtone mannen, duidelijk vaker aangeven dat zij problemen met leraren/schoolleiding hadden en daarom stopten. Bij de allochtone mannen is dit bij 7% van de respondenten het geval maar ook bij de autochtone mannen komt dit met 4% duidelijk vaker voor dan bij de vrouwen.

In de groep *persoonlijke problemen* vinden we een tweetal redenen die relatief vaker bij vrouwen dan bij mannen voorkomen. Gezondheidsklachten vormen daarbij met 12% onder autochtone vrouwen de individueel hoogst scorende reden. Hoewel deze reden bij allochtone vrouwen duidelijk minder vaak voorkomt (5%), zien we ook hier dat allochtone vrouwen gezondheidsklachten vaker als oorzaak melden dan allochtone mannen. Niet verrassend vinden we verder dat vrouwen vaker dan mannen de reden ‘zorg voor familie en kinderen of zwangerschap’ vermelden. Overigens manifesteert zich bij deze reden een duidelijk verschil tussen autochtone en allochtone vrouwen. Van de autochtone vrouwen meldt 2% wegens

de zorg voor familie/kinderen of wegens zwangerschap gestopt te zijn, en van de allochtone vrouwen 9%. Graag verwijzen we hierbij naar onze eerdere discussie waarin we aangaven dat een eventueel verschil in geboortecijfer tussen autochtone en allochtone tieners hiervoor geen volledige verklaring kan bieden. Veranderingen in de situatie door zwangerschap of kind(eren) veroorzaken in de groep allochtone tieners blijkbaar grotere of andere problemen, die uiteindelijk eerder tot het stoppen met het onderwijs leiden, dan in de groep autochtone tieners. Daarnaast zien we een resultaat terugkomen dat we al eerder (zie tabel 4.2) voor de hele groep ongediplomeerde schoolverlaters hebben gevonden. Ook in de groep voortijdige schoolverlaters lijken financiële problemen onder allochtone jongeren een relatief groter probleem te zijn dan onder autochtone jongeren. Stopt bij de autochtone jongeren 5% van de meisjes en 2% van de jongens wegens financiële problemen, in de groep allochtone jongeren is dit bij 9% van de jongens en zelfs 10% van de meisjes het geval.

Tabel 4.8
Belangrijkste reden om te stoppen: voortijdige schoolverlaters naar geslacht/ethniciteit (%)

	Autochtone man	Autochtone vrouw	Allochtone man	Allochtone vrouw	Totaal
Opleiding	24	30	22	25	25
Andere opleiding	9	11	12	11	10
Opleiding voldeed niet aan verwachting	10	11	9	12	10
Gezakt, te moeilijk	1	5	1	0	2
Werk of stage problemen	3	1	0	2	2
Kon geen stageplek vinden	1	2	0	0	1
Onderwijsomgeving	5	1	7	1	3
Problemen met leraren, schoolleiding	4	1	7	1	3
Gedrag andere leerlingen	1	0	0	0	0
Regionale Mobiliteit	0	0	0	1	0
Verhuizing	0	0	0	1	0
Persoonlijke problemen	17	29	23	32	23
Financiële problemen	2	5	9	10	5
Gezondheid	5	12	0	5	7
Zorg voor familie, kinderen of zwanger	0	2	0	9	2
Privé problemen	8	9	12	8	9
Gedragsproblemen	2	1	2	0	1
Pullfactor arbeidsmarkt	27	10	11	4	16
Werk is leuker	27	10	11	4	16
Onbekend	27	30	37	37	32

Bron: SIS, 2007

Tot slot geeft tabel 4.8 nog eens aan dat de pullfactor arbeidsmarkt nogal verschilt tussen verschillende groepen voortijdige schoolverlaters. Een op de vier autochtone jongens geeft te kennen dat hij stopte omdat werken leuker is. Dit is relatief gezien bijna drie keer zo vaak als

in de groep autochtone vrouwen en de groep allochtone mannen en zelfs zo'n acht keer zo vaak als in de groep allochtone vrouwen.

4.8 Conclusie

In dit hoofdstuk heeft de vraag naar de belangrijkste reden om voortijdig te stoppen met de opleiding centraal gestaan. Onze resultaten hebben daarbij zowel voor de totale populatie als voor de onderscheiden groepen van respondenten een aantal belangrijke bevindingen naar voren gebracht. In deze conclusie zullen we deze bevindingen kort samenvatten, hun potentiële invloed op het te voeren beleid bespreken en stilstaan bij enkele tekortkomingen van het onderzoek. We doen dit eerst voor de totale populatie van ongediplomeerde schoolverlaters en daarna specifiek voor de groep die op het moment van de enquête aangeduid wordt als *voortijdige schoolverlaters*.

Totale populatie ongediplomeerde schoolverlaters

- Bij iets meer dan een op de vier respondenten is een foute studiekeuze verantwoordelijk voor het voortijdig stoppen met de opleiding.
- Opleidingen die door scholieren als uitdagend gezien worden, die pittige examens kennen en waar scholieren tevreden zijn met de docenten en de examens kennen aanzienlijk minder uitval die gerelateerd is aan een foute studiekeuze.
- Bij ongeveer een op de twee respondenten is de oorzaak direct gerelateerd aan de opleiding, dan wel het onderwijsveld. Deze oorzaken zijn (direct) door het onderwijsveld te beïnvloeden.
- De pullfactor arbeidsmarkt ('groenpluk') is, in tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, bij slechts een op de tien ongediplomeerde schoolverlaters de belangrijkste reden. Groenpluk komt daarbij vaker voor bij opleidingen die dichter bij een beroep staan. Groenpluk komt relatief gezien duidelijk vaker voor bij autochtone jongens dan bij allochtone jongens of bij meisjes.
- Allochtone jongens en meisjes kennen relatief gezien vaker financiële problemen die hen tot stoppen met de opleiding dwingen.
- Meisjes hebben relatief vaker problemen met hun gezondheid dan jongens
- Vooral onder allochtone meisjes is de combinatie zorg voor familie/kinderen of zwangerschap met opleiding te zwaar.

Voortijdige schoolverlaters

- 10% van de voortijdige schoolverlaters heeft op het moment van stoppen de intentie om van opleiding te wisselen. Nog eens 10% stopt omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed. Een achteraf gezien verkeerde studiekeuze is daarmee ook in de groep voortijdige schoolverlaters een van de meest belangrijke oorzaken om met de opleiding te stoppen. Daarnaast spelen in 5% van de gevallen andere direct aan de opleiding gerelateerde oorzaken een rol, en is de onderwijsomgeving in 3% van de gevallen de belangrijkste reden om te stoppen. In 28% van de gevallen was hiermee de belangrijkste reden direct beïnvloedbaar door het onderwijsveld in het algemeen dan wel de school/werkomgeving in het bijzonder.

- Vooral bij allochtone voortijdige schoolverlaters van het MBO-BOL vinden we financiële problemen als reden om te stoppen.
- Evenals bij de hele groep ongediplomeerde schoolverlaters is ook bij de groep voortijdige schoolverlaters groenpluk vooral op autochtone mannen van toepassing. Overigens speelt groenpluk in het MBO relatief gezien geen grotere rol dan in het AVO of het VMBO.

Aanbevelingen

- De resultaten laten duidelijk zien dat een omvangrijk deel van zowel de ongediplomeerde uitstroom uit een opleiding, als het voortijdig verlaten van het onderwijs door een goede begeleiding van scholieren bij hun studiekeuze beïnvloedbaar is. Naast een ex-ante interventie bij het kiezen van de goede opleiding (zeker op het moment van de overgang van VMBO naar MBO), dient het onderwijsveld ook ex-post (dat wil zeggen op het moment dat een foute studiekeuze al gemaakt is en de scholier dreigt de opleiding te verlaten) ondersteuning te bieden bij de overstap naar een andere, beter geschikte opleiding.
- Maatregelen om het ongediplomeerd verlaten van de opleiding dan wel het voortijdig verlaten van het onderwijs tegen te gaan, dienen rekening te houden met het feit dat het voortijdig stoppen met de opleiding deels een duidelijke geslachts- en etniciteitscomponent kent:
 - Groenpluk in de zin dat aan scholieren een functie op de arbeidsmarkt aangeboden wordt en deze ‘werken leuker vinden’ en daarom met de opleiding stoppen, kent bijvoorbeeld een sterke geslachts- en etniciteitscomponent. Maatregelen om groenpluk tegen te gaan dienen er rekening mee te houden dat vooral autochtone jongeren de overstap naar de arbeidsmarkt aantrekkelijk vinden.
 - Financiële problemen kennen een duidelijke etniciteitscomponent. Directe financiële ondersteuning, dan wel helpen bij financiële moeilijkheden door het verstrekken van belangrijke informatie over mogelijke subsidieregelingen voor scholieren, zal in de groep allochtone jongeren een relatief sterkere impact hebben dan in de groep autochtone jongeren.
 - Gezondheidsklachten kennen een duidelijke geslachtscomponent. Zo dient de opvang bij gezondheidsklachten vooral op de problemen van meisjes te worden toegespitst.
 - De combinatie van een opleiding volgen met zorg voor familie/kinderen dan wel zwangerschap kent een duidelijke geslachts- en etniciteitscomponent. Hoewel het geboortecijfer onder allochtone tienermeisjes de laatste jaren sterk naar dat van autochtone meisjes is toegegroeid, stoppen relatief gezien aanzienlijk meer allochtone meisjes wegens de zorg voor familie/kinderen dan wel wegens een zwangerschap. Opvang dient daarom rekening te houden met eventuele culturele verschillen in consequenties van zwangerschap of verschillen in familierelaties.

Tekortkomingen onderzoek

- Ondanks het feit dat de opzet van de vragenlijst het toelaat om een duidelijk antwoord te krijgen op de vraag naar de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen, schiet de gebruikte vraagstelling op een belangrijk aspect tekort. Zoals we in deze rapportage

immers al eerder hebben vermeld, is het vaak een combinatie van redenen die tot de, al dan niet gedwongen, keuze leidt om met de opleiding te stoppen. Naast de vraag naar de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen, zal toekomstig onderzoek ook de mogelijkheid moeten bieden om een combinatie van redenen aan te geven.

- Ondanks het feit dat de vragenlijst de optie bood om bij de antwoordcategorie "anders, namelijk: ..." de belangrijkste reden in eigen woorden in te vullen, heeft 17% van de respondenten daar geen gebruik van gemaakt. Dit komt relatief vaker voor bij de meest kwetsbare jongeren, namelijk degenen die op het moment van de enquête als voortijdige schoolverlaters dienen te worden aangemerkt. Toekomstig onderzoek dient naar opties te zoeken die het 'leeglaten' voorkomen van het antwoord op de vraag waarom men met de opleiding is gestopt.

5

Opleidingswisselaars en opleidingsstakers

5.1 Introductie

Stoppen met de opleiding is de eerste keuze. Beginnen met een andere activiteit is de tweede keuze. Voor veel scholieren die met de opleiding stoppen, bepaalt de aanleiding voor de eerste keuze nog niet de uitkomst van de tweede keuze. In slechts drie van de onderscheiden gevallen lijkt de reden om met de opleiding te stoppen immers een directe voorspeller voor de uitkomst van de tweede keuze te zijn. Jongeren die stoppen omdat zij een andere opleiding willen gaan volgen, hebben de intentie in het onderwijs te blijven. Jongeren die financiële problemen kennen en jongeren die werken leuker vinden, zullen in het tweede keuzemoment een voorkeur voor de arbeidsmarkt hebben. In hoeverre de intentie van deze groep jongeren ook werkelijkheid wordt, is daarmee een van de centrale vragen in dit hoofdstuk. Maar zeker net zo relevant is de vraag wat de jongeren gaan doen die deze intentie niet hebben: jongeren die stoppen omdat de opleiding niet aan de verwachtingen voldeed of jongeren die gezondheidsklachten of privéproblemen kennen. Gaan zij van opleiding wisselen, en in deze rapportage de naam *opleidingswisselaars* ontvangen, of verlaten zij (tijdelijk) het onderwijs en worden zij *opleidingsstakers*.

In dit hoofdstuk staan we stil bij de vraag wat de jongeren gaan doen direct nadat zij met de opleiding gestopt zijn. We doen dit in eerste instantie (paragraaf 5.2) door de situatie direct na het stoppen voor de totale groep ongediplomeerde respondenten in kaart te brengen. Zoals al in hoofdstuk 3 is gepresenteerd, kan op basis van de activiteit direct na het stoppen onderscheid gemaakt worden tussen de *opleidingswisselaar* en de *opleidingsstaker*. In het tweede gedeelte van paragraaf 5.2 staan we in meer detail stil bij deze twee groepen respondenten. In paragraaf 5.3 gaan we in op een tweetal vragen met betrekking tot de groep opleidingswisselaars: ‘welke opleiding gaan zij volgen?’ en ‘hoe succesvol zijn ze in de nieuwe opleiding’. In paragraaf 5.4 staan we stil bij de groep opleidingsstakers. We analyseren de redenen van de opleidingsstakers om niet voor een andere opleiding te kiezen. Gezien de beleidsmatige relevantie gaan we daarbij apart in op de groep opleidingsstakers die op het enquêtemoment als voortijdige schoolverlaters dienen aangemerkt te worden. Tot slot vatten we de belangrijkste punten van dit hoofdstuk in paragraaf 5.5 samen, en bestuderen hun potentiële invloed op het beleid.

5.2 Situatie direct na het verlaten van de opleiding

Gestopt met de opleiding, maar wat nu? In hoofdstuk 4 is naar voren gekomen dat slechts een deel van de respondenten op het moment dat zij de keuze maakten om te stoppen een duidelijke intentie hadden om of een andere opleiding te gaan volgen of om te gaan werken.

De overgrote meerderheid stopte zonder deze directe intentie. Wat hun bestemming na het stoppen met de opleiding was, staat daarom centraal in dit hoofdstuk.

De opzet van het onderzoek, het benaderen van ongediplomeerde schoolverlaters ongeveer 1,5 jaar na het stoppen met de opleiding, geeft ons de mogelijkheid om de schoolverlater retrospectief een aantal vragen te stellen met betrekking tot de situatie direct na het stoppen met de opleiding. De verstreken tijd tussen het stoppen en het moment van enquêtering is voor de respondent immers te overzien. In de vragenlijst is dan ook expliciet aan de respondent gevraagd om aan te geven wat hij of zij direct na het verlaten van de opleiding is gaan doen. Vergelijkbaar met de vraag betreffende de reden om met de opleiding te stoppen, is ook hier ervoor gekozen om a) een aantal vaste antwoordcategorieën te bieden en b) de optie open te laten voor de respondent om in zijn/haar eigen woorden de activiteit te beschrijven. Indien de respondent voor de optie 'anders, namelijk ..' heeft gekozen, zijn de antwoorden individueel bekeken om, indien mogelijk, een aantal homogene activiteitsgroepen te creëren. Dit heeft uiteindelijk ertoe geleid dat we in deze rapportage de volgende groepen van activiteiten/bestemmingen onderscheiden:

- direct begonnen met nieuwe opleiding
- niet direct maar in het nieuwe schooljaar begonnen met andere opleiding
- ik ben gaan werken
- ik ben het leger ingegaan
- thuis (ziek, zwanger, zorg voor familie, werkloos, 'niets doen')
- avondopleiding/cursus
- (hulp)instelling (psychiatrische kliniek, gevangenis, training-/werkproject via hulpinstelling etc.)

Tabel 5.1 laat per onderscheiden opleidingstype de activiteit direct na het stoppen met de opleiding zien.

Zoals eerder werd vermeld, is ongeveer een op de drie ongediplomeerde respondenten direct, dan wel in het eerstvolgende schooljaar met een andere opleiding begonnen. In het voortgezet onderwijs is dit percentage daarbij duidelijk hoger. Zo geeft 79% van de AVO respondenten en 70% van de VMBO respondenten te kennen met een andere opleiding begonnen te zijn. In het MBO is dit, met uitzondering van de respondenten van het MBO-BOL niveau 3/4, maximaal een op de vijf respondenten. Het MBO-BBL kent daarbij het laagste percentage respondenten die met een nieuwe opleiding zijn begonnen. Van de MBO-BBL niveau 1/2 respondenten is slechts 7% direct en 4% in het eerstvolgende studiejaar met een andere opleiding gestart.

Als een op de drie respondenten in het onderwijs is gebleven, betekent dit dat er op elke respondent die van opleiding wisselde twee respondenten zijn die het onderwijs ten minste tijdelijk hebben verlaten. De vraag is dan natuurlijk wat hun activiteit direct na het stoppen met de opleiding was. Tabel 5.1 laat zien dat een op de twee respondenten direct begon te werken. Van de MBO-BBL respondenten, de gemiddeld oudste groep onder de respondenten, zijn het zelfs twee op de drie die direct begonnen te werken na het stoppen met de opleiding. Maar ook bij de VMBO respondenten, de gemiddeld jongste groep, is dit een op de vijf.

Tabel 5.1
Activiteit na het stoppen met de opleiding (%)

	AVO	VMBO	BOL 1/2	BOL 3/4	BBL 1/2	BBL 3/4	Totaal
Direct begonnen met andere opleiding	52	50	13	28	7	10	23
In het nieuwe schooljaar begonnen	27	20	7	17	4	4	12
Ik ben gaan werken	14	21	58	44	65	68	50
Ik ben het leger ingegaan	2	1	2	2	1	0	1
Avondopleiding, cursus	1	0	2	1	1	4	2
Thuis	1	6	16	7	20	15	11
Hulpinstelling	4	4	3	1	2	0	2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: SIS, 2007

De resultaten in tabel 5.1 laten verder zien dat slechts een marginaal percentage van de onge-diplomeerde schoolverlaters zich bij het leger meldt (1%), als hoofdactiviteit het volgen van een avondopleiding/cursus aangeeft (2%) of in een hulpinstelling zit (2%). Verschillen tussen respondenten op basis van het laatst gevolgde onderwijs vinden we hierbij hoofdzakelijk met betrekking tot de laatste bestemming. Hoewel ook hier het aandeel respondenten nog altijd kleiner is dan 5%, vinden we bij de respondenten die het AVO, het VMBO of het MBO-BOL niveau 1/2 zonder diploma hebben verlaten toch een relatief groter percentage dat door een hulpinstelling al dan niet gedwongen geholpen wordt. Tot slot staan we nog stil bij de bestemming 'thuis'. Ofschoon 'thuis' een breed begrip is, hebben we hierboven duidelijk gemaakt dat het hierbij om een groep jongeren gaat, die momenteel noch in het onderwijs, noch op de arbeidsmarkt bezig is. Deze groep jongeren is het meest kwetsbaar aangezien deze tijdelijke 'inactiviteit' tot gevolg kan hebben dat a) de motivatie om terug te keren in het onderwijs afneemt en/of b) de kansen op een geslaagde entree op de arbeidsmarkt afnemen. Gemiddeld behoort net iets meer dan een op de tien respondenten tot deze groep. Nader onderzoek laat overigens zien dat het percentage ongeveer twee keer zo hoog ligt bij de vrouwelijke respondenten (15%) dan bij de mannen (7%), en dat binnen de groep vrouwen de allochtone vrouwen (22%) een duidelijk hogere kans hebben om als bestemming 'thuis' te hebben dan autochtone vrouwen (12%). Naast deze verschillen op basis van geslacht en etniciteit vinden we ook relatief grote verschillen tussen respondenten afkomstig van de onderscheiden onderwijstypen. Zo vinden we dat 20% van de MBO-BBL niveau 1/2 respondenten tot deze groep behoort, en bij het MBO-BBL niveau 3/4 nog steeds 15%. Daarnaast zien we dat ook 16% van de respondenten van het MBO-BOL niveau 1/2 thuis als eerste bestemming na het stoppen met de opleiding heeft.

Op basis van de resultaten van tabel 5.1 is de eerder in hoofdstuk 3 gepresenteerde typologie van *opleidingswisselaars* en *opleidingsstakers* gebaseerd. Respondenten die aangaven of *direct begonnen te zijn met een nieuwe opleiding*, of *niet direct, maar in het nieuwe schooljaar begonnen te zijn met een andere opleiding*, zijn de *opleidingswisselaars*. Respondenten die een van de andere activiteiten aangaven, zijn als *opleidingsstakers* aangemerkt. Hierbij is een aantal kanttekeningen nodig. Immers, schoolverlaters die als bestemming het leger aangaven, volgen in de meeste gevallen een opleiding in het leger. Omdat op basis van de antwoorden van de respondenten geen duidelijkheid over het al dan niet volgen van een kwalificerende opleiding in het leger kan worden gemaakt, worden zij als opleidingsstakers en niet als opleidingswisselaars aangemerkt. Dit geldt ook voor de kleine groep respondenten die aangaven een avond-

opleiding/cursus te volgen. Ook hier is een verder onderscheid tussen bijvoorbeeld een korte computercursus en het volgen van een beroepsopleiding op basis van de data niet mogelijk.

Het percentage *opleidingswisselaars* in de groep respondenten varieert hiermee tussen 11% (MBO-BBL niveau 1/2) en 79% (AVO). Gemiddeld is 35% opleidingswisselaar. Nader onderzoek laat zien dat er in de verhouding opleidingswisselaars versus opleidingsstakers geen relevant verschil tussen mannen en vrouwen naar voren komt, maar dat autochtone jongeren iets vaker dan allochtone jongeren tot de opleidingswisselaars behoren.

In hoofdstuk 4 is al kort ingegaan op de vraag of er verschillen tussen opleidingswisselaars en opleidingsstakers zijn in de aanleiding om met de opleiding te stoppen. Hierbij hebben we al opgemerkt dat bij de groep opleidingswisselaars met stip als reden nummer 1 de intentie om met een andere opleiding te gaan beginnen staat. Een verdergaande interessante vraag is nu in hoeverre de activiteit direct na het stoppen (tabel 5.1) samenhangt met de reden om met de opleiding te stoppen. Immers, de ernst van de situatie na het stoppen met de opleiding verschilt nogal sterk tussen bijvoorbeeld de groep jongeren die werkzaam is en de groep jongeren die als bestemming bijvoorbeeld 'thuis' heeft. Redenen die een voorspeller zijn voor bijvoorbeeld inactiviteit dienen dan ook met prioriteit erkend te worden. Tabel 5.2 toont daarom per reden om met de opleiding te stoppen de bestemming van de respondent direct nadat hij of zij met de opleiding gestopt is. Voor een tweetal redenen, namelijk 'kon geen stageplek vinden' en 'problemen met medeleerlingen', is het aantal respondenten te klein om hiervoor betrouwbare cijfers te presenteren.

Voor een tweetal redenen om met de opleiding te stoppen, namelijk 'ik wilde een andere opleiding gaan volgen' en 'werken is leuker', laten de resultaten in tabel 5.2 ook zien in hoeverre er een discrepantie is tussen de intentie en de uitkomst.

Iets meer dan een op de twee respondenten (53%) die een andere opleiding wilden gaan volgen, begon direct na het stoppen met deze opleiding, terwijl 24% van hen in het eerstvolgende schooljaar is begonnen. Daarnaast is 2% van de respondenten die van opleiding wilden wisselen het leger ingegaan en heeft hoogstwaarschijnlijk daar de gewenste opleiding gevonden. Hoewel hiermee bij 79% van de respondenten de intentie en uitkomst gelijk is, betekent dit resultaat ook dat in een op de vijf gevallen er een discrepantie is. Deze groep ongediplomeerde schoolverlaters is beleidsmatig van groot belang. Goede begeleiding van deze groep bij de overgang naar de gewenste opleiding zal hen immers kunnen helpen om deze intentie ook werkelijkheid te laten worden. Nader onderzoek laat overigens zien dat de discrepantie het kleinst is bij de respondenten van het voortgezet onderwijs. Zo is ongeveer een op de negen respondenten van het voortgezet onderwijs ook daadwerkelijk gestart met een andere opleiding. In tegenstelling hiermee is dit bij de respondenten van het MBO-BOL niveau 1/2 in slechts 55% van de gevallen gebeurd. Ook in de groep allochtone mannen is de discrepantie boven het gemiddelde. Van de allochtone mannen die van opleiding wilden gaan wisselen, is namelijk iets minder dan 60% ook daadwerkelijk met een nieuwe opleiding begonnen. De resultaten laten hiermee zien dat bepaalde groepen jongeren die voortijdig met een opleiding willen stoppen, ondanks hun intentie om een andere opleiding te gaan volgen, het risico lopen dat zij het onderwijs ten minste tijdelijk verlaten en naar de arbeidsmarkt gaan. Dit risico zal natuurlijk hoger zijn indien de overstap tussen twee opleidingen een bepaalde wachtperiode vereist, iets wat vaker het geval is tenzij scholieren met de oude opleiding of direct aan het begin van het schooljaar of aan het einde hiervan stoppen.

Tabel 5.2
 Activiteit na het stoppen met de opleiding naar reden om te stoppen (%)

	Ander opleiding	Opleiding voldeed niet aan verwachting	Gezakt, te moeilijk	Werk of stage problemen	Kon geen stageplek vinden	Problemen met leraren, school- leiding	Gedrag andere leerlingen	Verhuizing	Financiële problemen	Gezondheid	Zorg voor familie, kinderen of zwanger	Privé problemen	Gedrags- problemen	Werk is leuker
Direct begonnen met opleiding	53	7	25	10	X	19	X	34	0	5	5	6	10	3
In het nieuwe jaar met opleiding begonnen	24	11	17	5	X	11	X	9	1	10	5	9	1	1
Ik ben gaan werken	17	70	55	55	X	54	X	22	97	50	36	58	60	92
Ik ben het leger ingegaan	2	1	0	3	X	3	X	0	0	0	0	0	0	2
Avondopleiding/ cursus	1	2	0	0	X	5	X	3	0	3	0	0	0	0
Thuis	2	7	3	21	X	7	X	32	0	29	55	15	15	2
Hulpinstelling	0	3	0	6	X	2	X	0	2	4	0	2	14	0
Totaal	100	100	100	100	1x	100	X	100	100	100	100	100	100	100

X: Te weinig aantallen voor verdere uitsplitsing

Een tweede groep respondenten met een duidelijke intentie voor een gewenste activiteit is de groep jongeren die stopt omdat ze ‘werken leuker vinden’ en zich op de arbeidsmarkt willen aanbieden. Tabel 5.2 laat zien dat voor deze groep de discrepantie tussen intentie en uitkomst duidelijk kleiner is. 92% van de respondenten die werken leuker vonden geeft aan dat zij ook daadwerkelijk zijn gaan werken. Daarnaast vermeldt 2% nog dat zij het leger ingegaan zijn. De kans dat iemand met de intentie stopt omdat hij of zij werken leuker vindt en dan toch een andere opleiding begint, is daarmee buitengewoon klein. Slechts 4% van deze groep is teruggekomen op hun beslissing.

De overige resultaten in tabel 5.2 laten verder een aantal interessante aspecten zien. Ten eerste, de kans dat men direct dan wel in het eerstvolgende jaar met een andere opleiding start, is - buiten de groep die deze intentie van begin af aan had - relatief klein. Slechts in de groepen van respondenten die stopten omdat het niveau van de gevolde opleiding te hoog was (42%), die door verhuizing gedwongen waren om met de opleiding te stoppen (43%) of die problemen met de leraren/schoolleiding hadden (30%) vinden we een percentage hoger dan 20%. Bij iemand die wegens financiële problemen stopt, bedraagt de kans dat hij of zij met een andere opleiding begint bijvoorbeeld slechts 1%. In tegenstelling hiermee is 97% van degenen met financiële problemen gaan werken.

Eerder hebben we al vermeld dat vooral de groep die als bestemming ‘thuis’ heeft, een kwetsbare groep jongeren is. Tabel 5.2 laat nu zien dat jongeren die vanwege een van de volgende redenen met de opleiding stoppen een bovengemiddelde kans hebben om tot deze groep te behoren. Niet verrassend staat daarbij de reden ‘zorg voor familie/kinderen of zwangerschap’ boven aan. Jongeren die wegens deze zorg met een opleiding stoppen, vinden we in 55% van de gevallen terug in de categorie ‘thuis’. Hoewel al met een duidelijk kleinere kans geldt dit ook voor jongeren die wegens een verhuizing (32%) of gezondheidsklachten (29%) met de oude opleiding moesten stoppen. Nog lager is de kans bij jongeren die wegens problemen op het werk of de stage met de opleiding stoppen. Van hen geeft 21% direct na het stoppen ‘thuis’ als bestemming aan. Tot slot zien we nog een tweetal redenen, *privéproblemen* en *gedragsproblemen*, die een bovengemiddelde kans kennen. Het begeleiden van jongeren die wegens een van deze redenen met de opleiding willen stoppen dient daarmee hoge prioriteit te hebben. Indien het stoppen niet voorkomen kan worden, dient deze groep verder gevolgd en ondersteund te worden in a) een mogelijke terugkeer in het onderwijs of b) een mogelijke start op de arbeidsmarkt.

Nadat we in deze paragraaf eerst in algemene zin hebben stilgestaan bij de bestemming van de ongediplomeerde schoolverlaters direct na het stoppen met de opleiding, analyseren we in de volgende paragrafen deze situatie in meer detail voor een tweetal groepen respondenten. In paragraaf 5.3 komen de *opleidingswisselaars* aan het woord en in paragraaf 5.4 staan we in meer detail stil bij de groep *opleidingsstakers*.

5.3 De opleidingswisselaar

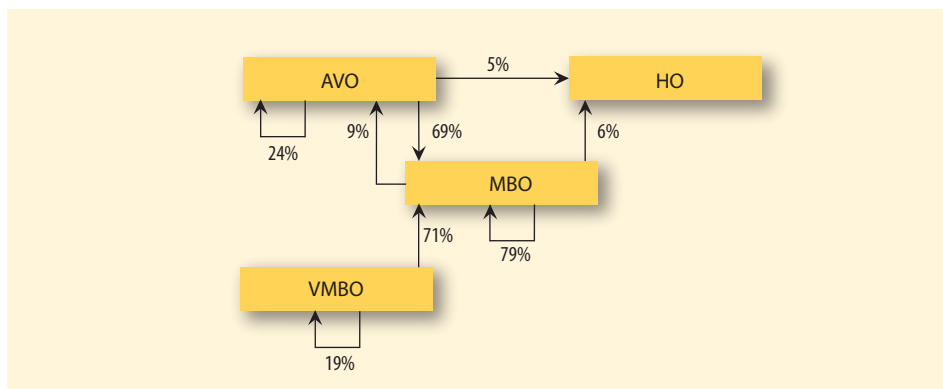
Een op de drie respondenten die de opleiding zonder diploma in het schooljaar 2005/2006 hebben verlaten is direct, dan wel in het eerstvolgende schooljaar, met een andere opleiding begonnen. Hoewel deze groep zeker in eerste instantie als relatief minder problematisch gezien

kan worden dan de groep respondenten die het onderwijs ten minste tijdelijk daadwerkelijk hebben verlaten, is het beleidsmatig interessant om ook in de groep *opleidingswisselaars* een aantal vragen nader te belichten. We doen dit aan de hand van een tweetal vragen. Ten eerste, welke opleiding is men gaan volgen? Ten tweede, hoe succesvol is men in de nieuwe opleiding? De eerste vraag gaat daarmee in op de allocatie van de ongediplomeerde schoolverlaters en de tweede vraag op het rendement in de nieuwe opleiding.

5.3.1 Allocatie

Figuur 5.1 laat als stroomdiagram het type vervolgopleiding van *opleidingswisselaars* zien. Omwille van de overzichtelijkheid onderscheiden we daarbij slechts de hoofdtypen in het laatst gevolgde onderwijs (AVO, VMBO en MBO). Hetzelfde geldt voor het vervolgonderwijs hoewel we hieraan de groep *hoger onderwijs* toegevoegd hebben. Immers, een deel van de respondenten die het VWO ongediplomeerd hebben verlaten, heeft vooraf al een HAVO diploma behaald en is daarmee gerechtigd door te stromen naar het hoger beroeps onderwijs. Tot slot laten we slechts stromen zien met een aandeel van ten minste 5%.

Figuur 5.1
Kwalificerende vervolgotrajecten na het stoppen met de opleiding

Bron: SIS, 2007

Uit de figuur blijkt dat zeven van de tien opleidingswisselaars van het AVO voor een opleiding in het MBO kiezen. Daarnaast probeert een op de vier opleidingswisselaars van het AVO het nog eens in het AVO. Hieronder vallen bijvoorbeeld scholieren die het VWO vervuilen voor het HAVO, maar ook scholieren die de opleiding in een niet-bekostigde school voortzetten. Tot slot stroomt 5% van de ongediplomeerde AVO opleidingswisselaars door naar het hoger onderwijs. Aan de ene kant zijn dit jongeren die eerst een HAVO diploma hebben behaald en daarna in hun intentie om een VWO diploma te behalen niet geslaagd zijn. Zij kunnen natuurlijk op basis van het eerder behaalde HAVO diploma alsnog naar het hoger beroeps onderwijs doorstromen. Aan de andere kant zijn dit ook ongediplomeerde uitstromers uit het AVO die zonder een volledig diploma te kans krijgen om in het hoger beroeps onderwijs in te stromen.

VMBO opleidingswisselaars beproeven hun geluk ook in groten getale in het MBO. Evenals in de groep AVO opleidingswisselaars stromen hier zeven van de tien jongeren door naar

het MBO. Deze groep jongeren profiteert daarmee van de optie een MBO-opleiding zonder volledig VMBO diploma te mogen beginnen. Daarnaast laat figuur 5.1 zien dat een van de vijf VMBO opleidingswisselaars wederom een opleiding in het VMBO volgt. Deze jongeren wisselen van leerweg, van opleiding binnen een leerweg of, zoals in de groep AVO opleidingswisselaars, van een bekostigde naar een niet-bekostigde opleiding.

Niet verrassend wisselt het grootste gedeelte van de MBO opleidingswisselaars binnen het MBO van opleiding. Bijna acht van de tien MBO opleidingswisselaars begint wederom in het MBO aan een opleiding. Overigens blijven deze wisselaars ook meestal binnen dezelfde leerweg. Dat wil zeggen dat MBO-BOL scholieren die de opleiding zonder diploma verlaten meestal een andere opleiding in het MBO-BOL zoeken, en dat MBO-BBL scholieren meestal in het MBO-BBL blijven. Tot slot zien we dat van de MBO opleidingswisselaars bijna een van de tien naar het AVO wisselt en 6% de kans krijgt, zonder dat zij een volledig diploma op MBO niveau 4 bezitten, om met een opleiding in het HBO te starten.

5.3.2 Rendement

Naast de vraag voor welke opleiding de opleidingswisselaars kiezen, is het van belang om het rendement van de wissel in kaart te brengen. Om het rendement in de nieuwe opleiding te meten, kijken we naar het percentage dat de nieuwe opleiding op het moment van de enquête (ongeveer anderhalf jaar na het stoppen met de eerste opleiding) alweer zonder diploma heeft verlaten. Tabel 5.3 geeft op deze vraag een antwoord. Binnen de groep MBO-BBL opleidingswisselaars is het daarbij wegens het kleine aandeel van opleidingswisselaars niet mogelijk om verder de opleidingen op niveau 1/2 en de opleidingen op niveau 3/4 te onderscheiden.

Tabel 5.3

Rendement in de nieuwe opleiding

	AVO	VMBO	BOL 1/2	BOL 3/4	BBL	Totaal
Volgt opleiding nog	68	74	50	76	74	72
Heeft diploma behaald	18	14	27	14	16	16
Zonder diploma gestopt	14	12	23	10	11	12

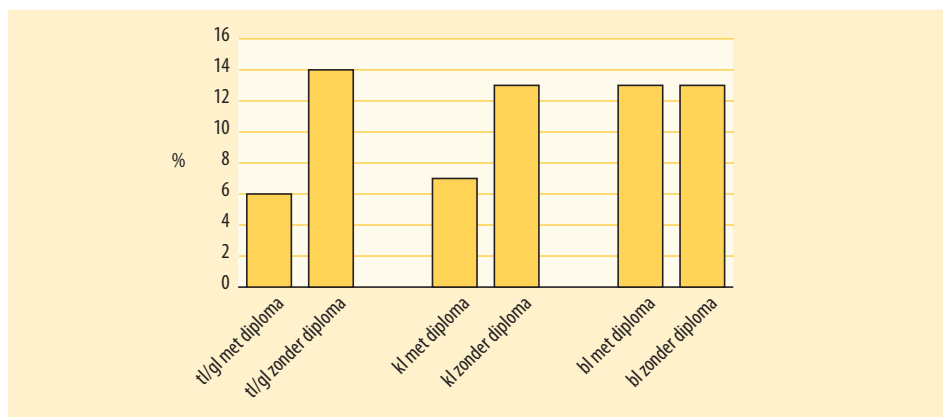
Bron: SIS, 2007

12% van de opleidingswisselaars heeft op het moment van de enquête de nieuwe opleiding alweer zonder diploma verlaten. Wisselen van opleiding is voor deze groep daarmee geen succes geworden. Een iets grotere groep (16%) heeft in de tussentijd het diploma behaald. De overgrote meerderheid (72%) is nog volop bezig met de nieuwe opleiding. Kijken we verder naar het rendement per groep respondenten, dan zien we dat vooral het rendement van de opleidingswisselaars van het MBO-BOL niveau 1/2 negatief naar voren komt. In deze groep is bijna een van de vier opleidingswisselaars op het moment van de enquête alweer voortijdig met de nieuwe opleiding gestopt. Dit is meer dan twee keer zoveel als in de groep MBO-BOL niveau 3/4 opleidingswisselaars.

Een volgende vraag is of de voortijdige uitval in de nieuwe opleiding als hoog of als laag ingeschat moet worden. Hiervoor is het interessant om een vergelijkende groep te analyseren. We doen dit door kort in te gaan op het rendement van gediplomeerde opleidingswisselaars in hun vervolgopleiding. De cijfers hiervoor zijn afkomstig uit het eerder beschreven onder-

zoek onder de gediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006. Van de groep gediplomeerde schoolverlaters van het AVO, het VMBO en het MBO van het schooljaar 2005/2006 die aan een kwalificerend vervolgtraject zijn begonnen, is op het moment van de enquête, ongeveer anderhalf jaar na het behalen van het diploma, 12% alweer met de vervolgopleiding gestopt zonder het diploma te hebben behaald. Gemiddeld doen het de ongediplomeerde opleidingswisselaars daarmee net zo goed als de gediplomeerde opleidingswisselaars. Opvallend is wel dat het rendement van de gediplomeerde MBO-BOL niveau 1/2 opleidingswisselaars aanzienlijk beter is dan het in tabel 5.3 presenteerde rendement van de ongediplomeerde MBO-BOL niveau 1/2 opleidingswisselaars. Zo is slechts 6% van de gediplomeerde opleidingswisselaars alweer zonder diploma gestopt terwijl dit bij de ongediplomeerde opleidingswisselaars 23% is. Beleidsmatig van grote relevantie is verder de vraag of ongediplomeerde VMBO schoolverlaters het net zo goed doen dan hun gediplomeerde collega's indien zij een vervolgopleiding in het MBO kiezen. Om hier nader inzicht in te krijgen, vergelijkt figuur 5.2 de uitval in de MBO (vervolg)opleiding van gediplomeerde en ongediplomeerde VMBO schoolverlaters. We beperken ons daarbij tot MBO opleidingen op niveau 1 en 2, aangezien deze opleidingen vrij toegankelijk zijn voor ongediplomeerde VMBO schoolverlaters.

Figuur 5.2
Uitval van VMBO schoolverlaters in de MBO (vervolg)opleiding

Bron: SIS, 2007

Figuur 5.2 laat zien dat de uitval van zowel de ongediplomeerde VMBO schoolverlaters van de theoretische/gemengde leerweg (tl, gl zonder diploma) als de kaderberoepsgerichte leerweg (kl zonder diploma) duidelijk hoger is dan de uitval onder de gediplomeerde opleidingswisselaars afkomstig uit deze VMBO-leerwegen. Terwijl van de gediplomeerde opleidingswisselaars 6 à 7% met de vervolgopleiding voortijdig is gestopt, is dit in de groep ongediplomeerde opleidingswisselaars 13 à 14%. In tegenstelling hiermee zien we slechts een marginaal, deze keer zelfs in het voordeel van de ongediplomeerde opleidingswisselaars, verschil in uitval bij de schoolverlaters afkomstig van de basisberoepsgerichte leerweg.

In wat volgt staan we nog kort stil bij de vraag of het rendement van de ongediplomeerde opleidingswisselaars in de nieuwe opleiding afhankelijk is van a) de etniciteit en/of het

geslacht van de respondent en b) de reden waarom men de initiële opleiding in het schooljaar 2005/2006 voortijdig heeft verlaten.

Nadere analyse van de data laat zien dat er nogal een verschil in het rendement is tussen autochtone en allochtone jongeren. Zo geeft 9% van de autochtone vrouwen en 11% van de autochtone mannen onder de ongediplomeerde opleidingswisselaars aan alweer met de nieuwe opleiding voortijdig gestopt te zijn. In de groep allochtone mannen is dit al 15% terwijl in de groep allochtone vrouwen zelfs 25% alweer zonder diploma is vertrokken. Het succes in de nieuwe opleiding is daarmee duidelijk lager bij de laatste groep. Overigens zien we deze verschillen in de groep gediplomeerde opleidingswisselaars niet. Met andere woorden, de uitval van allochtone gediplomeerde opleidingswisselaars in de vervolgopleiding is net zo laag of hoog als die van hun autochtone collega's.

Tabel 5.4 laat verder zien dat er een duidelijke relatie bestaat tussen de reden waarom men met de initiële opleiding gestopt is en de kans op voortijdige uitval in de nieuwe opleiding. We onderscheiden daarbij als reden a) de intentie om een andere opleiding te gaan volgen, b) opleidingsgerelateerde redenen met uitzondering van de intentie om een andere opleiding te gaan volgen, c) onderwijsomgeving gerelateerde redenen, d) regionale mobiliteit en e) persoonlijke problemen.

Tabel 5.4

Rendement in de nieuwe opleiding naar reden om met de initiële opleiding te stoppen

	Wilde andere opleiding volgen	Opleidingsgerelateerde redenen ¹	Onderwijsomgeving ²	Regionale mobiliteit ³	Persoonlijke problemen ⁴
Volgt opleiding nog	77	67	39	72	61
Heeft diploma behaald	15	13	29	25	13
Zonder diploma gestopt	8	20	32	2	26

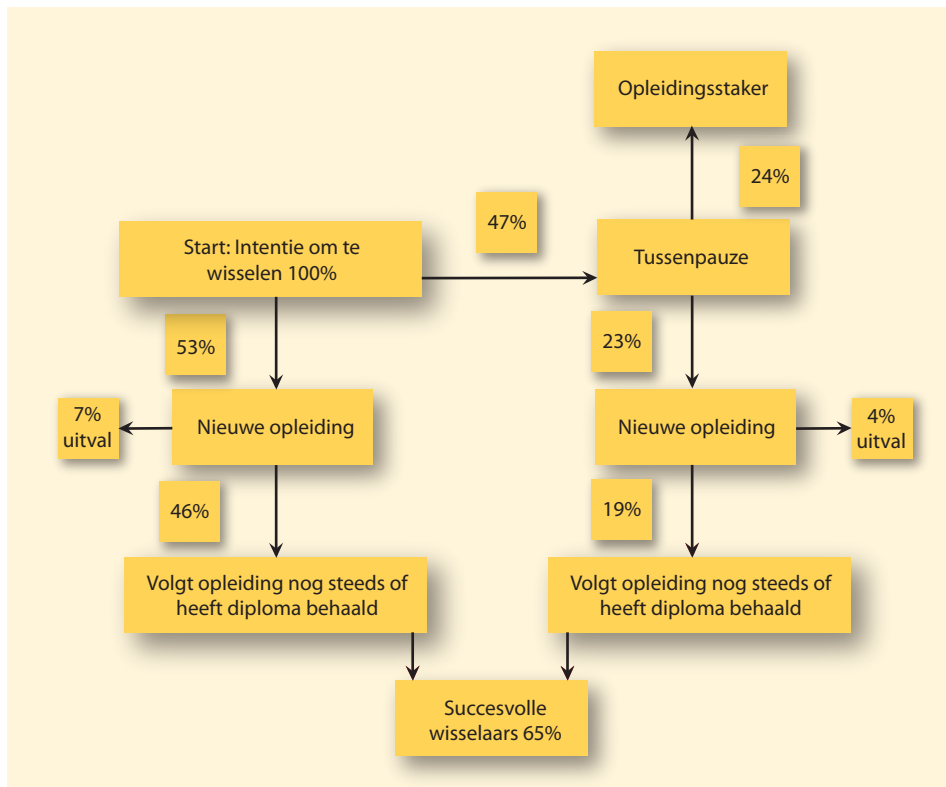
Bron: SIS, 2007.¹ opleiding voldeed niet aan verwachting; niveau opleiding te hoog; werk/stage problemen; kon geen stageplek vinden.² problemen met leraren/schoolleiding, problemen met medeleerlingen.³ verhuizing.⁴ financiële problemen; gezondheidsklachten; zorg voor familie/kinderen of zwangerschap; gedragsproblemen.

Opleidingswisselaars die de intentie hadden om een andere opleiding te gaan volgen (8%) of wegens verhuizing met een nieuwe opleiding moesten beginnen (2%) kennen een aanzienlijk lagere uitval in de nieuwe opleiding dan opleidingswisselaars die wegens een andere reden met de initiële opleiding zijn gestopt. Zo is een van de vijf respondenten die wegens opleidingsgerelateerde redenen van opleiding wisselden alweer voortijdig gestopt. Nog hoger is het percentage niet-succesvolle wisselaars in de groep respondenten die de initiële opleiding in het schooljaar 2005/2006 wegens persoonlijke problemen hebben verlaten. Van hen is een op de vier alweer zonder diploma gestopt. Tot slot zien we dat het hoogste percentage vervolgvallers in de groep zit die wegens problemen met de leraren/schoolleiding dan wel wegens problemen met de medeleerlingen gestopt is. Van hen is 32% alweer afgehaakt.

Overigens is het rendement van de opleidingswisselaars die de initiële opleiding verlieten, omdat zij een andere opleiding wilden gaan volgen in tabel 5.4 hoger dan bij de totale groep die oorspronkelijk de intentie had om van opleiding te wisselen. Immers, een deel van de jongeren met de intentie om een andere opleiding te gaan volgen, is nooit hiermee gestart. Figuur 5.3 geeft daarmee als intermezzo inzicht in de loopbaan van de jongeren die de intentie hadden om te wisselen. De start van het schema is daarbij de intentie om te wisselen. Van de

jongeren met deze intentie begint 53% direct aan een nieuwe opleiding en is 47% genoodzaakt om een tussenpauze in te leggen. De reden hiervoor is vaak dat tijdens het lopende schooljaar niet van opleiding gewisseld kan worden. Van de groep die een tussenpauze dient in te lassen, start een van de twee niet met een nieuwe opleiding en wordt hiermee (ongewild) opleidingsstaker. Van de jongens met de intentie om van opleiding te gaan wisselen, valt in een later stadium nog eens 11% in het eerste jaar van de nieuwe opleiding uit zodat uiteindelijk, op het moment van de enquête, 65% van de jongens met de intentie om van opleiding te gaan wisselen als succesvolle wisselaar betiteld kan worden. Het rendement van de jongens met de intentie om van opleiding te gaan wisselen is daarmee duidelijk lager dan het rendement van de jongens die deze intentie hadden en ook daadwerkelijk zijn gestart. De verklaring voor dit verschil in rendement is de relatief hoge uitval van potentiële opleidingswisselaars in de tijdsperiode die zij (gedwongen) buiten het onderwijs moeten doorbrengen voordat ze met een andere opleiding kunnen starten. Meer mogelijkheden om tijdens het schooljaar van opleiding te kunnen wisselen zouden het voortijdig schoolverlaten onder deze groep potentiële opleidingswisselaars dan ook terug kunnen dringen.

Figuur 5.3
De intentie om van opleiding te gaan wisselen en het succes hierin

Bron: SIS, 2007

Tot slot van onze discussie met betrekking tot de opleidingswisselaars kijken we voor degenen die de opleiding alweer (zonder of met diploma) hebben verlaten wat hun huidige situatie,

dat wil zeggen de situatie op het moment van de enquête is (zie Tabel 5.5). We onderscheiden hierbij een drietal activiteiten, namelijk volgen van een opleiding (scholier), werkzaam en anders. De laatste groep omvat daarbij zowel jongeren die op het enquêtemoment werkloos zijn, jongeren die thuis voor de familie/kinderen zorgen, en jongeren die (gedwongen) inactief zijn.

Tabel 5.5
Huidige situatie van opleidingswisselaars

	Opleiding met diploma verlaten	Opleiding zonder diploma verlaten
Scholier	63	45
Werkzaam	37	31
Anders	0	24

Bron: SIS, 2007

63% van de jongeren die na de wissel een diploma in het onderwijs hebben behaald, is daarna direct verder gegaan met een vervolgopleiding. Dit is significant meer dan bij de niet-succesvolle wisselaars. Desondanks heeft ook in de laatst genoemde groep nog bijna een van de twee respondenten (45%) de hoop op een succesvolle afsluiting van een opleiding niet opgegeven. In beide groepen zien we verder dat ongeveer een van de drie respondenten op het enquêtemoment werkzaam is. De meest kwetsbare groep is de groep die noch werkzaam noch met het volgen van een studie bezig is. In de groep niet-succesvolle opleidingswisselaars is dit 24%. Deze groep dreigt zeker de aansluiting met het onderwijs dan wel de arbeidsmarkt te verliezen en dient, zoals eerder al in dit hoofdstuk is vermeld, prioriteit te krijgen.

5.4 Opleidingsstaker

De opleidingsstaker is eerder in dit hoofdstuk beschreven als de ongediplomeerde schoolverlater die geen andere opleiding is gaan volgen en er dus voor heeft gekozen om ten minste tijdelijk het onderwijs te verlaten. In paragraaf 5.2 is naar voren gekomen dat het percentage opleidingsstakers in de groep respondenten gemiddeld 65% is, daarbij variërend tussen 21% in het AVO en 89% in het MBO-BBL 1/2. Het lage percentage opleidingsstakers afkomstig uit het AVO heeft tot gevolg dat in deze paragraaf respondenten van het AVO niet apart besproken worden.

De cruciale vraagstelling in deze paragraaf is natuurlijk waarom de opleidingstakers ervoor gekozen hebben om (vooralsnog) geen andere opleiding te gaan volgen. Het antwoord op deze vraag zal vaak in directe relatie staat tot de vraag waarom men met de initiële opleiding is gestopt. Jongeren die bijvoorbeeld vroegtijdig stoppen met een opleiding omdat ze 'werken leuker vinden', kiezen uit dezelfde reden niet voor een andere opleiding. Voor hen is de tweede vraag dan ook vaker retorisch. Aan de andere kant is er een groot deel van de jongeren voor wie de tweede vraag wel nieuwe informatie kan opleveren. Immers, jongeren die bijvoorbeeld met de initiële opleiding stopten wegens een opleidingsgerelateerde ziekte (bijvoorbeeld een allergie voor materialen die in de opleiding gebruikt worden) of omdat de opleiding niet aan de verwachting voldeed, kunnen in principe nog kiezen uit een groot aantal alternatieve opleiding. De vraag is dan ook waarom zij dit niet deden.

In tegenstelling tot de vraag waarom men met de opleiding vroegtijdig is gestopt, speelt de vraag waarom men geen andere opleiding is gaan volgen niet alleen bij de ongediplomeerde schoolverlaters maar ook bij een aantal gediplomeerde schoolverlaters een beleidsmatig relevante rol. Gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO en het MBO niveau 1 die ervoor kiezen om niet door te stromen naar een vervolgopleiding worden immers als een kwetsbare groep gezien. De opzet van het onderzoek, het gelijktijdig benaderen van zowel ongediplomeerde als gediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 geeft ons de mogelijkheid om niet alleen voor de groep ongediplomeerden maar ook voor de groep gediplomeerde schoolverlaters de redenen om niet verder te gaan in het onderwijs in kaart te brengen. We doen dit in deze paragraaf in twee stappen. In stap 1 staan we stil bij de redenen van de ongediplomeerde opleidingsstakers aan de hand van het kenmerk 'laatst gevolgde opleiding'. In stap 2 staan we in meer detail stil bij de groep respondenten die op het moment van de enquête als *voortijdige schoolverlaters* aangemerkt kunnen worden. In stap 2 gaan we dan ook in meer detail in op verschillen tussen de *ongediplomeerde voortijdige schoolverlater* en de *gediplomeerde voortijdige schoolverlater*.

De vragenlijst kende, zowel in het kader van de enquête onder de ongediplomeerde schoolverlaters als in het kader van de enquête onder de gediplomeerde schoolverlaters, wederom een opzet met a) een aantal vaste antwoordcategorieën en b) de mogelijkheid voor de respondent om het antwoord in eigen woorden te geven. Nadere analyse van de open antwoorden heeft uiteindelijk ertoe geleid dat we de volgende redenen onderscheiden:

Aan het onderwijs gerelateerde redenen

- Wist niet welke opleiding ik wilde gaan volgen
- Kon geen school/bbl-plaats vinden
- Geen zin in school

Persoonlijke problemen

- Financiële problemen ('had inkomen nodig')
- Gezondheidsproblemen
- Zwanger, zorg voor familie/kinderen
- Privéproblemen

Pullfactor arbeidsmarkt

- Vond werken leuker

Overige

- Ben het leger ingegaan
- Hulpinstelling
- Jaar tussenuit (bijvoorbeeld lange vakanties, taal cursus in het buitenland)
- Onbekend

Tabel 5.6 laat per laatst gevolgde opleiding de belangrijkste reden zien om geen andere opleiding te gaan volgen, nadat men voortijdig met de opleiding is gestopt.

De resultaten laten zien dat gemiddeld ongeveer een van de drie respondenten (34%) niet verder gaat met een opleiding wegens redenen die direct zijn gerelateerd aan het onderwijs, ongeveer een op de drie respondenten (36%) vanwege persoonlijke problemen en een van

de vijf respondenten vanwege de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt (21%). Kijken we grondiger naar de individuele redenen, dan valt in eerste instantie direct op dat een niet te verwaarlozen deel van de ongediplomeerde schoolverlaters aangeeft dat ze niet wisten welke opleiding ze wilden gaan volgen, dan wel dat ze geen passende school of leerplaats in het kader van het MBO-BBL konden vinden. Zo geeft bijvoorbeeld 11% van de ongediplomeerde VMBO respondenten aan dat zij niet wisten welke opleiding ze wilden gaan volgen. Daarnaast heeft 10% van de VMBO respondenten geen school/leerplaats kunnen vinden. Een van de vijf ongediplomeerde VMBO opleidingsstakers had daarmee met een doelgerichte begeleiding misschien tot opleidingswisselaar kunnen worden getransformeerd. Aangezien we eerder al hebben aangegeven dat de situatie direct na het stoppen met de opleiding een goede voorspeller is voor de situatie op het moment van de enquête (ongeveer 1,5 jaar later), dient deze groep hoog op de prioriteitenlijst geplaatst te worden. Op het moment van stoppen is er immers nog een directe binding tussen onderwijs (bijvoorbeeld leraren of mentoren) en scholier. De kosten van ondersteuning bij het kiezen van een andere opleiding zijn daarmee nog laag. Niet weten welke opleiding men wil gaan volgen speelt ook in de groep ongediplomeerde respondenten van het MBO-BOL een belangrijke rol. Zo geeft 18% van de MBO-BOL niveau 1/2 en zelfs 20% van de MBO-BOL niveau 3/4 opleidingsstakers aan dat dit de reden was om na het stoppen het onderwijs (tijdelijk) te verlaten. Bij de groep opleidingsstakers van het MBO-BBL niveau 3/4 is het iets lager, maar ook hier met 15% nog steeds een aanzienlijk aandeel, terwijl het bij de MBO-BBL niveau 1/2 opleidingsstakers minder dan 10% is. In de groep MBO-BBL niveau 1/2 opleidingsstakers spelen overigens redenen die direct met het onderwijs van doen hebben relatief gezien het minst vaak een rol. Hier staat tegenover dat bijna een op de twee MBO-BBL niveau 1/2 opleidingsstakers een persoonlijk probleem als reden aangeeft.

Financiële problemen en daarmee de dwang om te werken, is bij ongeveer een van de vijf MBO-BBL niveau 1/2 opleidingsstakers de belangrijkste reden. Nog eens 21% geeft aan dat privéproblemen de aanleiding waren. Terwijl financiële problemen ook bij ten minste 15% van de andere groepen (met uitzondering van de VMBO opleidingsstakers) de aanleiding vormen, zijn privéproblemen een aanleiding die vooral bij de MBO-BBL niveau 1/2 opleidingsstakers een omvangrijke invloed heeft. Zo geeft 'slechts' 12% van de VMBO opleidingsstakers, 11% van de MBO-BOL niveau 1/2 opleidingsstakers en duidelijk minder dan 10% van de MBO niveau 3/4 opleidingsstakers (zowel afkomstig van het BOL als het BBL) aan dat zij niet verder gingen met een andere opleiding wegens privéproblemen.

In hoofdstuk 4 hebben we gezien dat bij 14% van de opleidingsstakers de belangrijkste reden om met de opleiding te stoppen was dat zij 'werken leuker vonden'. Tabel 5.6 laat zien dat het percentage, nadat ze gestopt zijn, iets hoger is. Ongeveer een van de vijf opleidingsstakers geeft namelijk te kennen dat zij na het stoppen niet voor een andere opleiding hebben gekozen, omdat ze werken leuker vonden. De oorzaak hiervoor kan zijn dat men na het stoppen in contact kwam met de arbeidsmarkt en werken als 'leukere' optie tegenkwam. Niet verrassend zien we in de groep opleidingsstakers van het MBO-BBL een hoger percentage in deze antwoordcategorie dan in de groep afkomstig van het MBO-BOL. Immers, de leerlingen in het MBO-BBL hebben al tijdens hun opleiding een groot deel van de tijd op de arbeidsmarkt doorgebracht. Interessant is wel het hoge percentage VMBO opleidingsstakers dat werken leuker vindt. Het feit dat bijna een van de drie opleidingsstakers afkomstig van het VMBO aangeeft werken leuker te vinden en daarom niet verder in het onderwijs

te willen, laat namelijk zien dat deze groep toch redelijk gevoelig is voor groenpluk. Nader analyse onder de VMBO opleidingsstakers laat overigens zien dat deze gevoeligheid vooral bij de opleidingsstakers afkomstig van de kaderberoepsgerichte en basisberoepsgerichte leerweg aanwezig is. Zo geeft 39% van de opleidingsstakers van de kaderberoepsgerichte leerweg aan dat dit de reden was om na het stoppen niet direct een andere opleiding te gaan volgen. In de groep afkomstig van de basisberoepsgerichte leerweg is het 31% terwijl het in de groep afkomstig van de theoretische/gemengde leerweg slechts 11% is.

Tabel 5.6

Belangrijkste redenen om geen andere opleiding te gaan volgen: ongediplomeerde schoolverlaters

	VMBO zonder diploma	BOL 1/2 zonder diploma	BOL 3/4 zonder diploma	BBL 1/2 zonder diploma	BBL 3/4 zonder diploma	Totaal
Onderwijs	33	39	39	21	34	34
Geen zin in school	12	15	14	6	16	13
Wist niet welke opleiding	11	18	20	9	15	16
Geen school/bbl plaats vinden	10	6	5	6	3	5
Persoonlijke problemen	29	36	34	47	30	36
Financiële problemen	12	15	19	18	16	17
Ziekte	4	7	6	7	6	6
Zwanger, zorg voor familie, kinderen	1	3	3	1	6	3
Privéproblemen	12	11	6	21	2	10
Arbeidsmarkt	29	20	16	28	24	21
Vond werken leuker	29	20	16	28	24	21
Overige	9	5	11	4	12	8
Leger	2	0	2	1	0	1
Hulpinstelling/gevangenis	1	0	0	0	2	0
Jaar tussenuit	1	3	5	0	4	3
Onbekend	5	2	4	3	6	4

Bron: SIS, 2007

Tot slot laat tabel 5.6 een aantal overige redenen voor het (tijdelijke) verlaten van het onderwijs zien. Hierbij speelt vooral de wens een jaar ertussenuit te gaan en bijvoorbeeld een lange vakantie dan wel een taal cursus in het buitenland te volgen een rol. Zo was dit bij 3% van de MBO-BOL niveau 1/2 opleidingsstakers, 4% van de MBO-BBL niveau 3/4 opleidingsstakers en zelfs 5% van de MBO-BOL niveau 3/4 opleidingsstakers de aanleiding. Daarnaast verruilde maximaal 2% van de opleidingsstakers de schoolbank voor het leger.

5.4.1 Voortijdige schoolverlaters

In hoofdstuk 4 hebben we op basis van de beleidsmatige relevantie de schijnwerpers al grondiger op de groep jongeren gericht die op het moment van de enquête als *voortijdige schoolverlaters* aangemerkt worden. In wat nu volgt doen we dit nog eens en kijken wat grondiger naar de redenen om geen andere opleiding te gaan kiezen. Daarnaast analyseren we hier ook, zoals eerder al is vermeld, de antwoorden van de gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO en

het MBO niveau 1 die niet verder zijn gaan leren. De groep *voortijdige schoolverlaters* afkomstig van het MBO-BBL niveau 3/4 (gemeten op het moment van de enquête) die direct na het stoppen als opleidingsstakers aangemerkt worden, is te klein om betrouwbare resultaten te laten zien. Hetzelfde geldt voor de groep respondenten afkomstig uit het AVO. Daarom presenteren we in deze bespreking geen resultaten van hen.

Tabel 5.7 geeft voor de verschillende groepen *voortijdige schoolverlaters* inzicht in de belangrijkste reden om niet met een andere opleiding te gaan beginnen. In de eerste vier kolommen staan de resultaten voor de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters. Daarna volgen de resultaten voor de gediplomeerde voortijdige schoolverlaters.

Tabel 5.7

Belangrijkste reden om geen andere opleiding te gaan volgen: voortijdige schoolverlaters

	VMBO zonder diploma	BOL 1/2 zonder diploma	BOL 3/4 zonder diploma	BBL 1/2 zonder diploma	VMBO Met diploma	MBO-BOL 1 met diploma	MBO-BBL 1 met diploma
Onderwijs	30	38	40	21	56	25	20
Geen zin in school	11	16	14	8	15	15	8
Wist niet welke opleiding	11	18	21	10	30	8	6
Geen school/bbl plaats vinden	8	4	5	3	11	2	6
Persoonlijke problemen	27	37	30	33	16	23	23
Financiële problemen	10	14	17	10	8	13	9
Ziekte	3	9	6	5	2	1	5
Zwanger, zorg voor familie, kinderen	1	1	0	3	2	2	8
Privéproblemen	13	13	7	15	4	7	1
Arbeidsmarkt	32	21	21	43	19	35	41
Vond werken leuker	32	21	21	43	19	35	41
Overige	11	4	12	3	9	12	16
Leger	2	0	4	3	2	9	0
Hulpinstelling/gevangenis	1	0	0	0	0	0	0
Jaar tussenuit	1	3	4	0	3	2	0
Onbekend	7	1	4	0	4	7	16

Bron: SIS, 2007

De analyse van tabel 5.7 laat in principe een tweetal opties toe. In eerste instantie is het mogelijk om de resultaten per onderscheiden onderwijstype afzonderlijk voor schoolverlaters met en schoolverlaters zonder diploma te bespreken. In tweede instantie is een vergelijking tussen de respondenten met en de respondenten zonder diploma mogelijk. Aangezien de resultaten in tabel 5.7 voor de groep ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters slechts marginaal verschillen van de totale populatie ongediplomeerde schoolverlaters (zie tabel 5.6) beperken we ons in de analyses tot opvallende verschillen met tabel 5.6 in de groep ongediplomeerde schoolverlaters, en staan we uitgebreider stil bij het verschil met de gediplomeerde schoolverlaters.

In vergelijking met de groep ongediplomeerde opleidingsstakers die op het moment van de enquête niet als voortijdige schoolverlaters aangemerkt worden, laat tabel 5.7 zien dat het percentage dat ‘werken leuker vindt’ in de groep voortijdige schoolverlaters, en dan vooral in de groepen afkomstig van het MBO-BOL 3/4 en het MBO-BBL 1/2, iets hoger ligt. Zo vond 28% van alle MBO-BBL niveau 1/2 opleidingsstakers ‘werken leuker’, en in de groep voortijdige schoolverlaters zelfs 43%. Hier staat tegenover dat relatief minder MBO-BBL niveau 1/2 respondenten in de groep voortijdige schoolverlaters als reden ‘financiële problemen’ of privéproblemen aangeven. Tot slot laat een vergelijking met tabel 5.6 zien dat de reden ‘zorg voor familie/kinderen of zwangerschap’ iets minder vaak voorkomt onder ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters dan in de hele groep ongediplomeerde opleidingsstakers. Hier zal zeker de iets gemiddeld jongere leeftijd een rol in spelen.

In wat volgt staan we stil bij de antwoorden van de gediplomeerde schoolverlaters die op het moment van de enquête als *voortijdige schoolverlaters* beschreven worden. De resultaten van de gediplomeerde VMBO respondenten laten duidelijk de problematische overgang van het VMBO naar het MBO zien. Niet minder dan 30% van de gediplomeerde VMBO-ers geeft namelijk aan dat zij niet wisten welke opleiding zij wilden gaan volgen. Daarnaast zien we dat nog eens 11% geen school dan wel leerplaats kon vinden. Ruim vier op de tien respondenten zal daarmee geholpen kunnen worden door hem/haar naar een vervolgopleiding te begeleiden. De recent ingevoerde experimenten die een doorstroomopleiding VMBO-MBO niveau 2 aanbieden, zijn voor deze groep jongeren misschien een optie. Aangezien het momenteel nog niet mogelijk is om over het succes van deze experimenten uitsluitsel te geven, kan hier alleen nog eens benadrukt worden dat ondersteuning bij het vinden van een gepaste opleiding van cruciaal belang is bij het terugdringen van het fenomeen voortijdige schoolverlaters. Aangezien de gediplomeerde VMBO-ers daarmee relatief vaker een reden aangeven die direct gerelateerd is aan het onderwijs, is het niet verrassend dat zij minder vaak wegens persoonlijke problemen dan wel omdat zij werken leuker vinden het onderwijs (tijdelijk) verlaten. Nader onderzoek laat overigens zien dat het verschil in de persoonlijke problemen met de antwoorden van de ongediplomeerde VMBO-ers bijna volledig bij de privéproblemen ligt. Gediplomeerde VMBO-ers lijken aanzienlijk minder vaak bijvoorbeeld verslavingsproblemen of relatieproblemen te kennen die een verdere onderwijsloopbaan verhinderen. Tot slot zien we dat een op de vijf gediplomeerde VMBO-ers aangeeft dat hij of zij werken leuker vond. Dit is zo'n 13%-punt minder dan in de groep ongediplomeerde VMBO-ers. Eerder hebben we al vermeld dat in de groep ongediplomeerde VMBO opleidingsstakers hierbij een duidelijk verschil was tussen jongeren afkomstig uit de theoretische/gemengde en jongeren afkomstig uit de kaderberoepsgerichte/basisberoepsgerichte leerweg. Dit geldt ook voor de gediplomeerde groep, waarbij de verschillen tussen de onderscheiden leerwegen weliswaar iets kleiner zijn.

In de laatste twee kolommen staan de resultaten met betrekking tot de gediplomeerde voortijdige schoolverlaters die het onderwijs met een MBO diploma op niveau 1 hebben verlaten. Zeker wat de groep afkomstig van het MBO-BOL niveau 1 betreft, zien we hierbij een aantal interessante verschillen met de groep die een MBO-BOL opleiding zonder diploma heeft verlaten. In de gediplomeerde groep lijkt namelijk het probleem van niet weten welke opleiding men wil gaan volgen minder van belang te zijn. Zo geeft slechts 8% van de gediplomeerde MBO-BOL niveau 1 dit als reden aan. Ter vergelijking: in de groep ongediplomeerde respondenten van het MBO-BOL niveau 1/2 is dit 18% en van het MBO-BOL niveau 3/4

geeft zelfs 21% dit aan. Bij de groep gediplomeerden van het MBO-BOL 1 speelt echter de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt een duidelijk belangrijkere rol. Zo vond 35%, en daarmee zo'n 14%-punt meer dan bij de ongediplomeerde respondenten, werken eenvoudigweg leuker. Daarnaast vinden we in de groep gediplomeerde respondenten een duidelijk hoger percentage (9%) dat het leger in ging. Terwijl de gediplomeerde MBO-BOL niveau 1 respondenten daarmee op een aantal punten duidelijk van de groep ongediplomeerde respondenten afwijken, zien we deze verschillen bij de respondenten van het MBO-BBL niet. Hier lijken de antwoorden van de gediplomeerde respondenten sterk vergelijkbaar met de antwoorden van de ongediplomeerde respondenten.

Tot slot van onze bespreking betreffende de redenen van de voortijdige schoolverlaters, staan we nog stil bij de vraag of deze tussen de jongens en meisjes en tussen allochtone jongeren en autochtone jongeren verschillen (zie tabel 5.8).

Tabel 5.8

Belangrijkste reden om geen andere opleiding te gaan volgen: voortijdige schoolverlaters naar geslacht/ethniciteit

	Autochtone man	Autochtone vrouw	Allochtone man	Allochtone vrouw
Onderwijs				
Geen zin in school	17	16	11	9
Wist niet welke opleiding	14	19	18	22
Geen school/bbl plaats vinden	5	5	9	6
Persoonlijke problemen				
Financiële problemen	9	12	25	24
Ziekte	2	4	3	5
Zwanger, zorg voor familie, kinderen	0	3	1	6
Privéproblemen	6	6	8	6
Arbeidsmarkt				
Vond werken leuker	38	28	20	16
Overige				
Leger	4	1	1	0
Hulpinstelling/gevangenis	0	0	0	0
Jaar tussenuit	1	4	1	3
Onbekend	4	3	3	4
Totaal	100	100	100	100

Bron: SIS, 2007

De resultaten in tabel 5.8 laten een aantal verschillen zien die deels eerder al eens in dit rapport aan de orde waren. Zo hebben we in hoofdstuk 4 laten zien dat allochtone jongeren relatief minder vaak met een opleiding voortijdig stoppen omdat ze werken leuker vinden dan autochtone jongeren. Dit verschil komt ook naar voren als men vraagt waarom ze, nadat ze al gestopt zijn, niet voor een andere opleiding hebben gekozen. Vond 38% van de autochtone jongens en 28% van de autochtone meisjes werken leuker, bij de groep allochtone jongeren is dit 20% bij de jongens en zelfs slechts 16% bij de meisjes. Hier tegenover staat dat allochtone jongeren veel vaker aangeven financiële problemen te hebben en daarom een inkomen nodig

te hebben. Dit was bij een van de tien autochtone ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters de reden om met de opleiding te stoppen, tegen een van de vier allochtone respondenten.

Een tweede interessant verschil is de uitkomst dat autochtone jongeren relatief gezien veel vaker ‘geen zin’ meer hebben in school dan allochtone jongeren. Zo was dit voor 16 à 17% van de autochtone jongeren de reden om geen andere opleiding te gaan zoeken, terwijl dit cijfer bij de allochtone jongens 11% en bij de allochtone meisjes zelfs minder dan 10% is.

Tot slot zien we dat een tweetal redenen bij een bepaalde groep duidelijk hoger dan gemiddeld scoort. Bij de allochtone jongens is dit de reden ‘geen school/leerplaats vinden’. Bijna een van de tien allochtone jongens in de groep voortijdige schoolverlaters geeft dit als reden aan om niet voor een andere opleiding te hebben gekozen. Dit is bijna twee keer zo hoog als bij de autochtone jongens en meisjes. Zwanger, dan wel de zorg voor familie/kinderen scoort aan de andere kant bij de allochtone meisjes duidelijk hoger dan in de andere groepen. Allochtone meisjes (6%) noemen dit aspect niet alleen aanzienlijk vaker dan jongens maar, relatief gezien, ook twee keer zo vaak als autochtone meisjes. Ook dit aspect hebben we in hoofdstuk 4 al als een opvallend verschijnsel naar voren gebracht.

5.5 Conclusies

In dit hoofdstuk is in eerste instantie de situatie van de ongediplomeerde schoolverlaters direct na het stoppen met de opleiding in kaart gebracht. Daarna zijn we nader ingegaan op een tweetal groepen respondenten, namelijk de *opleidingswisselaars* en de *opleidingsstakers*. In deze conclusies zullen we een aantal belangrijke bevindingen nog eens kort naar voren brengen en hun invloed op het beleid aangeven.

Situatie direct na het verlaten van de opleiding

- Ongediplomeerde schoolverlaters van het voortgezet onderwijs kiezen in tegenstelling tot de ongediplomeerde schoolverlaters van het MBO in meer dan 50% van de gevallen voor een andere opleiding.
- Ondanks hun intentie om met een andere opleiding te gaan starten, geeft slechts 77% van de jongeren die met de initiële opleiding zijn gestopt, omdat zij een andere opleiding wilden gaan volgen aan dat zij ook daadwerkelijk met de nieuwe opleiding zijn gestart. De reden hiervoor is hoogstwaarschijnlijk vaak een gedwongen tussenpauze omdat er tijdens het lopende schooljaar niet van opleiding kan gewisseld worden. Jongeren stoppen dan met de ene opleiding, zoeken een baan voor de overbrugging en verliezen dan de motivatie om daadwerkelijk weer met een opleiding te starten. De groep potentiële opleidingswisselaars dient daarom goede begeleiding vanuit de oude school te ontvangen in de overstap naar een nieuwe opleiding. Hiermee kan voorkomen worden dat in een kort tijdsbestek de potentiële opleidingswisselaar tot opleidingsstaker wordt.
- Jongeren die de combinatie ‘opleiding met zorg voor familie/kinderen of zwangerschap’, als te zwaar ervaren, dan wel gezondheidsklachten, privéproblemen, problemen op het werk/stage of gedragsproblemen als aanleiding zien om met de opleiding te

stoppen, zijn vaak direct daarna noch in het onderwijs, noch op de arbeidsmarkt actief. Gezien de gevaren die deze ‘inactiviteit’ met zich meebrengt, dient het begeleiden van deze groep jongeren hoge prioriteit te kennen. Indien het stoppen met de initiële opleiding niet voorkomen kan worden, dient deze groep verder gevolgd en ondersteund worden bij a) een mogelijke terugkeer in het onderwijs of b) een mogelijke start op de arbeidsmarkt.

De opleidingswisselaar

- Opleidingswisselaars kennen gemiddeld een relatief hoog rendement in de nieuwe opleiding. Gemiddeld is op het moment van de enquête 72% nog bezig met de nieuwe opleiding en heeft 16% al een diploma behaald. Wel is het zo dat de reden waarom men de initiële opleiding heeft verlaten een duidelijke voorspeller is van het rendement in de nieuwe opleiding. Opleidingswisselaars die niet de intentie hadden om van opleiding te veranderen, kennen een veel lager rendement dan opleidingswisselaars die wel deze intentie hadden. Bij opleidingswisselaars die wegens een probleem in de onderwijsomgeving van de oude opleiding deze voortijdig hebben verlaten, is bijvoorbeeld 32% van de jongeren met de nieuwe opleiding alweer gestopt. Een intakegesprek in de nieuwe opleiding dat ingaat op de problemen in de oude opleiding kan een belangrijk hulpmiddel zijn. Hiermee kan de groep opleidingswisselaars met hoog risico op vervolguitval speciale aandacht ontvangen tijdens het volgen van de nieuwe opleiding.
- In vergelijking met de doorstroom van gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO naar een opleiding in het MBO niveau 1/2, kent de ongediplomeerde doorstroom van het VMBO naar eenzelfde opleiding bij de groepen afkomstig uit de theoretische/gemengde dan wel de kaderberoepsgerichte leerweg een duidelijk hogere uitval in het MBO. Deze vervolguitval is zorgwekkend aangezien deze jongeren op het moment dat zij met de MBO opleiding voortijdig stoppen geen enkel diploma boven het eventueel aanwezige basisonderwijsdiploma bezitten.

De opleidingsstaker

- Een van de vijf ongediplomeerde opleidingsstakers zegt niet voor een andere opleiding gekozen te hebben, omdat hij of zij niet wist welke andere opleiding te kiezen of omdat hij of zij geen school/leerplaats kon vinden. Betere studie-informatie, studiekeuzebegeleiding en ondersteuning bij het vinden van een opleiding is daarmee wederom als een van de topprioriteiten te zien.
- Niet alleen de ongediplomeerde schoolverlaters maar ook de gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO lijken informatie betreffende mogelijke opleidingen te missen. Van de gediplomeerde VMBO schoolverlaters stroomt 30% niet door naar een vervolgopleiding, omdat ze niet weten welke opleiding ze willen volgen en 11% omdat ze geen school/leerplaats vinden. De resultaten laten daarmee duidelijk de problematische overgang van het VMBO naar het MBO zien. In hoeverre de recent gestarte experimenten met een doorstroomopleiding VMBO-MBO niveau 2 dit probleem deels kan oplossen, is momenteel nog niet bekend.
- Allochtone jongeren noemen minder vaak ‘geen zin in school’ of ‘werken is leuker’ als reden om niet voor een nieuwe opleiding te kiezen en een nieuwe onderwijs carrière te starten. Wel komt, net zoals bij de redenen om met de initiële opleiding voortijdig te

stoppen, naar voren dat financiële problemen allochtone jongeren dwingen het onderwijs (tijdelijk) te verlaten. Maatregelen om groenpluk onder voortijdige schoolverlaters terug te dringen, dienen er mee rekening te houden dat allochtone jongeren eerder door financiële problemen gedwongen worden werk te zoeken en autochtone jongeren dit eerder doen omdat ze werken leuker vinden.

6

Kansen op de arbeidsmarkt

6.1 Introductie

De Nederlandse overheid streeft ernaar dat iedereen het onderwijs verlaat met ten minste een MBO-diploma (BOL of BBL) op niveau 2 of een HAVO-, dan wel VWO-diploma. Deze ‘startkwalificatie’ wordt gezien als het minimale onderwijsniveau dat nodig is om kans te maken op een duurzame arbeidsmarktpositie. Hiermee wordt gesuggereerd dat de grens van opleidingen die goede opbrengsten genereren op de arbeidsmarkt te allen tijde ligt bij niveau 2 van de kwalificatiestructuur. Is dit inderdaad het geval?

Volgens Eimers & Bekhuis (2006) is ruim 60% van de voortijdig schoolverlaters te typeren als ‘opstappers’: Leerlingen die afhaken zonder dat dit veroorzaakt wordt door persoonlijke of omgevingsproblemen. Het merendeel van de opstappers valt pas uit na het verstrijken van de leerplicht; vaak ook pas na het behalen van een diploma van VMBO of MBO niveau 1. Het onderwijs kan hen onvoldoende boeien binden: er zijn *pushfactoren* die leerlingen het onderwijs doen verlaten. Ook zijn er *pullfactoren* die leerlingen uit het onderwijs trekken, meestal naar de arbeidsmarkt. De eigen beoordeling en keuze van jongeren speelt een belangrijke rol bij deze push- en pullfactoren.

Eimers & Bekhuis stellen dat er een negatief beeld over de toekomstmogelijkheden van de voortijdig schoolverlater die als opstapper wordt aangeduid bestaat. Jongeren zonder startkwalificatie zijn vaak slechter af op de arbeidsmarkt wordt er vaak aangenomen. Empirische gegevens wijzen echter in een andere richting voor deze categorie voortijdig schoolverlaters. De opstappers redden zich vaak goed op de arbeidsmarkt zonder startkwalificatie. Ze zijn vaak in staat om zich zelfstandig of gesteund door hun sociale netwerk een duurzame plek op de arbeidsmarkt te verschaffen. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de arbeidsmarkt voor personen zonder startkwalificatie relatief stabiel is en dat deze op termijn niet verslechtert. Uit onderzoek van het ROA (2006) blijkt echter dat een algemene verslechtering van de arbeidsmarkt relatief gezien een sterker negatieve invloed te hebben op ongediplomeerde schoolverlaters dan op gediplomeerde schoolverlaters. Er heerst in Nederland een soort taboe op laaggeschoold werk, dat niet binnen de geest van het streven naar een startkwalificatie en de kenniseconomie past. Daarmee worden zo’n 120.000 jongeren die zich zonder startkwalificatie een stabiele plek op de arbeidsmarkt hebben verworven ernstig te kort gedaan (Eimers & Bekhuis, 2006).

In dit hoofdstuk staan we stil bij zowel ongediplomeerde als gediplomeerde schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden na het verlaten van hun opleiding, in plaats van een andere opleiding te gaan volgen. Eerst beschrijven we in paragraaf 6.2 welke data we voor deze analyses hebben gebruikt en hoe we te werk zijn gegaan. Vervolgens analyseren we zowel de korte termijn kansen (paragraaf 6.3 tot en met paragraaf 6.5) als de langere termijn kansen (paragraaf 6.6)

In eerste instantie gaan we in paragraaf 6.3 in op de vraag of jongeren die geen opleiding volgen zich ook daadwerkelijk op de arbeidsmarkt aanbieden. Aanbieden op de arbeidsmarkt is een eerste stap, het vinden van werk een tweede. In paragraaf 6.4 gaan we daarom in op de vraag in hoeverre jongeren die geen startkwalificatie bezitten moeite hebben om werk te vinden. Als jongeren werken, in wat voor soort organisatie werken ze dan en welke functies vervullen ze? Navolgend aan de vraag of ze werk hebben, analyseren we daarom in paragraaf 6.4 ook de beroepen waarin de jongeren terecht komen, de grootte van de organisatie en het opleidingsniveau dat voor hun functie vereist wordt. Tot slot van het eerste gedeelte van de arbeidsmarktanalyses, gaan we in paragraaf 6.5 in op de korte termijn opbrengsten. We analyseren het salaris van de jongeren en stellen de vraag of ze tevreden zijn met hun werkzame bestaan en hoe ze hun carrièreperspectieven inschatten.

In het tweede gedeelte van onze analyses (paragraaf 6.6) staan we stil bij de langere termijn kansen van de ongediplomeerde en de gediplomeerde schoolverlaters. Dit doen we door gebruik te maken van de VOCL (Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen) data in combinatie met gegevens uit het sociaal statistisch bestand.

6.2 Data en werkwijze

In dit hoofdstuk maken we gebruik van een aantal verschillende databestanden. In eerste instantie is dit de enquête onder de ongediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 die eerder in dit rapport al gebruikt is. Ten tweede gebruiken we gegevens uit de enquête onder de gediplomeerde schoolverlaters van hetzelfde schooljaar. De combinatie van deze twee databestanden geeft ons de mogelijkheid om de arbeidsmarktkansen van ongediplomeerde schoolverlaters te vergelijken met de arbeidsmarktkansen van de gediplomeerde schoolverlaters. De derde databestand die we gebruiken omvat de enquêtes onder de gediplomeerde schoolverlaters die in het kader van het SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS) van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt in de tijdsperiode 1996 tot en met 2006 hebben plaatsgevonden. Dit trendbestand maakt het mogelijk om een indicatie te geven van de conjunctuurgevoeligheid van een diploma op startkwalificatieniveau. Tot slot maken we gebruik van een combinatie van data die bij het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) aanwezig zijn. In meer detail, we combineren gegevens uit de VOCL data met gegevens uit het SSB om op deze manier de waarde van een diploma op startkwalificatieniveau op langere termijn te schatten.

Ook in dit hoofdstuk passeren wederom een aantal typen van schoolverlaters de revue:

Ongediplomeerden

- VSV: voortijdige schoolverlaters

- *VMNV*: vroeg maar niet voortijdig (hebben geen startkwalificatie maar zijn ouder dan 22 jaar)
- *HS*: houder van startkwalificatie: zij hebben of al in een eerdere opleiding, of in de tussentijd een startkwalificatie behaald

Gediplomeerden

- *VSV*: voortijdige schoolverlaters met diploma van VMBO of MBO niveau 1
- Gediplomeerden van MBO niveau 2
- Gediplomeerden van MBO niveau 3
- Gediplomeerden van MBO niveau 4

Voor een uitgebreidere bespreking van deze typologie van schoolverlaters, verwijzen we graag naar onze discussie in hoofdstuk 3.

6.3 Aanbieden op de arbeidsmarkt

Opleidingsuitvallers dienen zich niet per se aan te bieden op de arbeidsmarkt. Onder aanbieders verstaan we hierbij jongeren die hetzij werkzaam zijn op de arbeidsmarkt, hetzij, actief op zoek zijn naar werk. In hoofdstuk 5 hebben we al vastgesteld dat er van de ongediplomeerde respondenten een van de vier opleidingsuitvallers direct na het stoppen met de opleiding niet werkzaam is. Ofschoon een deel van deze ‘inactieve’ jongeren op zoek is op werk, geeft dit een eerste indicatie dat er een groep jongeren is die noch een opleiding volgen, noch werkzaam zijn. Voordat we daarom vanaf paragraaf 6.4 ingaan op de kansen op de arbeidsmarkt, stellen we eerst de vraag of jongeren zich op de arbeidsmarkt aanbieden. Tabel 6.1 toont de resultaten van een multivariate analyse op de kans dat jongeren zich op de arbeidsmarkt aanbieden.

Tabel 6.1

Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar de kans dat jongeren zich op de arbeidsmarkt aanbieden

Persoonskenmerken	
Leeftijd	+++
Leeftijd ²	---
Autochtone man	Ref.
Autochtone vrouw	---
Allochtone man	0
Allochtone vrouw	---
Type schoolverlater	
Ongediplomeerde VSV	---
Ongediplomeerde HS	0
Ongediplomeerde VMNV	---
Gediplomeerde VSV	--
MBO 2 met diploma	Ref.
MBO 3 met diploma	0
MBO 4 met diploma	++

Bron: SIS, 2007. Zie tabel B.III in de bijlage voor de volledige resultaten

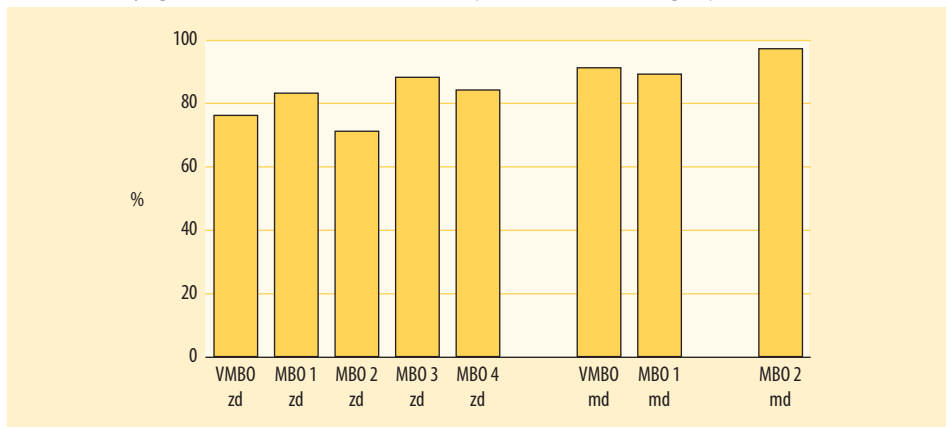
+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

Vergeleken met de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO niveau 2, bieden voortijdige schoolverlaters zich in mindere mate aan op de arbeidsmarkt. In hoeverre dit een vrijwillige keuze is, en of de mogelijke inactiviteit samenhangt met een verminderde motivatie om zich op de arbeidsmarkt aan te bieden, veroorzaakt door slechte ervaringen in de tijdsperiode vooraf de enquête, kan hier niet vastgesteld worden. Wel dient men aan dit resultaat als zodanig al een hoge prioriteit toe te kennen. Immers, jongeren die noch bezig zijn met een opleiding, zich noch op de arbeidsmarkt aanbieden, lopen een aanzienlijke kans om de verbinding met het onderwijs dan wel de arbeidsmarkt in de loop van de tijd steeds verder te verliezen. Zij lopen risico om na hun voortijdige uitval uit het onderwijs ook maatschappelijke drop-outs te worden. De kans dat zij in de criminaliteit belanden is groter. Zo stelt Jenissen (2008) dat er een verband bestaat tussen voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. Zijn bevindingen zijn bovendien dat autochtone voortijdig schoolverlaters zich relatief vaker met criminele activiteiten inlaten dan niet-westerse allochtone voortijdig schoolverlaters. Interessant is verder dat de oudere groep 'ongediplomeerden zonder startkwalificatie' (VMNV) zich ook minder vaak aan biedt, terwijl dit niet geldt voor de groep ongediplomeerde respondenten die wel in het bezit van een startkwalificatie is. Bovendien heeft het 'vroeg maar niet voortijdig' schoolverlaten het sterkste negatieve effect op de kans om zich op de arbeidsmarkt aan te bieden. Zich niet aanbieden op de arbeidsmarkt lijkt daarmee meer in relatie tot het missen van een bepaald opleidingsniveau te staan dan tot de leeftijd.

Tabel 6.1 laat verder zien dat persoonskenmerken een invloed hebben op de kans om zich op de arbeidsmarkt aan te bieden. Meisjes in het algemeen en allochtone meisjes in het bijzonder bieden zich minder vaak aan. Allochtone jongens bieden zich echter even vaak aan op de arbeidsmarkt als autochtone jongens. Met toenemende leeftijd van de respondent neemt verder de kans om zich aan te bieden toe waarbij deze toename een afnemende stijging kent.

Figuur 6.1

Aandeel voortijdig schoolverlaters dat zich aan biedt op de arbeidsmarkt (en gediplomeerden MBO niveau 2)

Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

Voortijdige schoolverlaters zijn een nogal heterogene groep jongeren. Immers, het ons beschikbare databestand omvat zowel jongeren die het VMBO, het AVO of het MBO ongediplomeerd hebben verlaten. Ook in de groep gediplomeerde voortijdige schoolverlaters zal

best een verschil tussen de jongeren met VMBO diploma en de jongeren met MBO niveau 1 diploma kunnen zitten. Om dit nader te analyseren, laat Figuur 6.1 het percentage voortijdige schoolverlaters zien dat zich op de arbeidsmarkt aanbiedt.¹⁴ Ter vergelijking is ook het percentage onder de groep gediplomeerde MBO niveau 2 schoolverlaters weergegeven.

Gemiddeld ligt het percentage aanbieders onder de gediplomeerde voortijdige schoolverlaters iets hoger dan onder de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters. In de laatste groep zijn het vooral de ongediplomeerde uitstromers uit het MBO niveau 2 en, in mindere mate, de ongediplomeerde uitstromers uit het VMBO die zich relatief gezien weinig op de arbeidsmarkt aanbieden. Zeker het resultaat in de groep die het VMBO zonder diploma verlaat, dient, gezien de gemiddeld jonge leeftijd van deze groep, als een serieus probleem erkent te worden. Waarom bieden deze jongeren zich niet aan op de arbeidsmarkt? Hoewel de data ons hierop geen eenduidig antwoord verschaffen, geeft het onderzoek onder de ongediplomeerde respondenten ons een aantal indicaties. De inactiviteit van deze jongeren kan immers met de oorspronkelijke aanleiding om met de opleiding te stoppen samenhangen. In de groep ongediplomeerde niet-aanbieders vinden we dan ook een oververtegenwoordiging van jongeren die wegens gezondheidsklachten, de zorg voor familie/kinderen of zwangerschap en wegens privéproblemen (bijvoorbeeld verslaving) met de opleiding stopten. Deze redenen kunnen op moment van enquête (ongeveer 1,5 jaar na dato) nog steeds een hindernis vormen en de jongeren de toegang tot de arbeidsmarkt verhinderen. Overigens is het niet verrassend dat we in de groep die zich wel aanbiedt een oververtegenwoordiging van jongeren vinden die met de opleiding stopten omdat ze werken leuker vonden.

6.4 Kansen op de arbeidsmarkt

Eerder onderzoek heeft al vaker aangetoond dat ongediplomeerde schoolverlaters een kleinere kans hebben op het vinden van betaald werk, zij minder vaak een vaste aanstelling hebben in hun baan, een geringer bruto uurloon verdienen, en minder vaak een voltijdbaan in hebben vergelijking met gediplomeerde schoolverlaters. Ook het aantal jaren scholing dat vereist wordt voor hun huidige functie ligt lager dan bij gediplomeerde schoolverlaters (ROA, 2001). Daarnaast heeft de conjunctuur op deze uitkomsten een belangrijke invloed. Zo onderzocht ROA (2006) de gevolgen van het ongediplomeerd uitstromen uit de beroepsopleidende leerweg van het MBO. Hieruit blijkt een algemene verslechtering van de arbeidsmarkt relatief gezien een sterker negatieve invloed te hebben op ongediplomeerde schoolverlaters dan op gediplomeerde schoolverlaters. Maar hoe verging het de jongeren die in 2007 aan de enquête meededen? Om hierop een antwoord te geven, staan we in deze paragraaf nader stil bij een aantal indicatoren van arbeidsmarktsucces.

6.4.1 De kans op werk

Om te beginnen toont Tabel 6.2 de resultaten van een tweetal analyses op de kans op werk. De eerste analyse gaat in op de vraag of de respondenten relatief snel, dat wil zeggen binnen 3 maanden na het verlaten van de opleiding, een betaalde functie hebben gevonden. In de tweede analyse schatten we dan de kans om op moment van enquête werkloos te zijn.

14. De groep voortijdige schoolverlaters (ongediplomeerd en gediplomeerd) van het AVO is te klein om hierover betrouwbare resultaten te presenteren.

Zowel de kans om minimaal 4 maanden op zoek te zijn voordat men de eerste baan vond, als de kans om op moment van enquête werkloos te zijn, tonen een eenduidig beeld wat de kansen van voortijdige schoolverlaters betreft: Voortijdige schoolverlaters hebben aanzienlijk meer moeite om een baan te vinden. Het wel of niet hebben van een diploma van de laatst gevolgde opleiding speelt hierbij geen rol. Zowel direct na het stoppen met de opleiding als ook 1,5 jaar later verhoogt een diploma op startkwalificatieniveau daarmee de kans op werk.

Tabel 6.2

Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar de kans om meer dan drie maanden werkloos te zijn voor het vinden van de eerste baan en om op het moment van enquête werkloos te zijn

	Intredewerkloosheid > 3 maanden	Werkloos op moment van enquête
Persoonskenmerken		
Leeftijd	0	0
Leeftijd ²	0	0
Autochtone man	Ref.	Ref.
Autochtone vrouw	+++	+
Allochtone man	+++	++
Allochtone vrouw	+++	+++
Type schoolverlater		
Ongediplomeerde VSV	+++	++
Ongediplomeerde HS	++	0
Ongediplomeerde VMNV	0	0
Gediplomeerde VSV	+	++
MBO 2 met diploma	Ref.	Ref.
MBO 3 met diploma	---	---
MBO 4 met diploma	---	---

Bron: SIS, 2007. Zie tabel B.IV en tabel B.IV in de bijlage voor de volledige resultaten

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

In tegenstelling tot de voortijdige schoolverlaters hebben de andere groepen ongediplomeerde respondenten geen verhoogde kans op werkloosheid op moment van enquête. Van invloed hier is natuurlijk dat deze groep of reeds in het bezit is van een startkwalificatie of gezien hun leeftijd vaak zij-instromers in het MBO waren die al enig werkervaring hadden.

Naast het feit tot welk soort schoolverlaters iemand behoort, spelen etniciteit en geslacht ook een belangrijke rol. Autochtone jongens lopen het kleinste risico op werkloosheid. Zowel direct na het verlaten van de opleiding als op moment van enquête hebben vooral allochtone jongens en meisjes relatief vaak moeite een baan te vinden. Daarbij zijn meisjes vaker dan jongens werkloos, zowel bij de autochtone als de autochtone schoolverlaters. Leeftijd lijkt aan de andere kant geen invloed te hebben op de kans om (snel) werk te vinden.

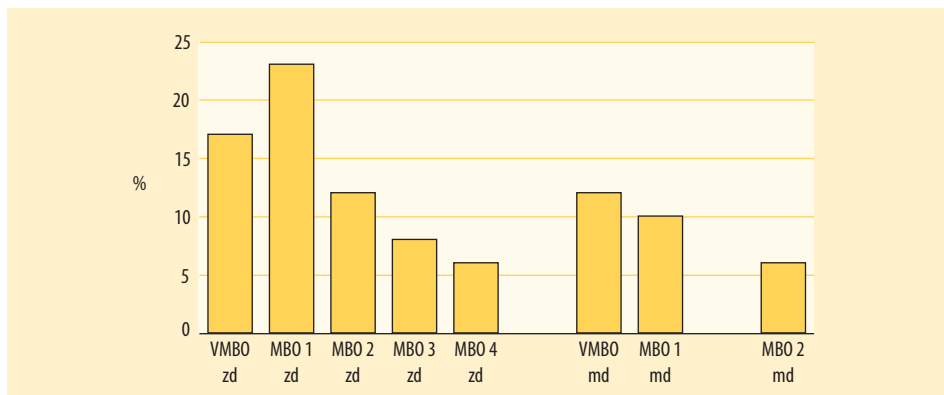
Voortijdige schoolverlaters zijn vaker werkloos. Voordat we deze uitspraak als zodanig handhaven, is het noodzakelijk om de heterogene groep van voortijdige schoolverlaters grondiger te bekijken. Figuur 6.2 brengt daarom voor een aantal soorten voortijdige schoolverlaters

de werkloosheid nader in kaart. Het referentiekader is daarbij het werkloosheidspercentage onder de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO niveau 2 (6%). Figuur 6.2 toont duidelijk dat het werkloosheidspercentage onder de voortijdige schoolverlaters nogal afhankelijk is van het laatst gevolgde onderwijs. Ongediplomeerde uitstromers van een MBO opleiding op niveau 4 (6%) en iets minder van een MBO opleiding op niveau 3 (8%) doen het relatief net zo goed als de houders van een startkwalificatie. Respondenten die een MBO niveau 2 opleiding (12%) zonder diploma dan wel het VMBO (12%) of het MBO niveau 1 (10%) met diploma hebben verlaten, hebben al een aanzienlijk hogere kans op werkloosheid. De ongediplomeerde VMBO respondenten kennen zelfs een werkloosheidspercentage van 17% en onder de groep ongediplomeerde MBO niveau 1 respondenten is het met 23% nog eens 6%-punt erger. Deze twee groepen jongeren dient daarom ook goede ondersteuning te ontvangen om de weg uit de werkloosheid te vinden.

Daarnaast laat nader onderzoek overigens ook zien dat in de groep voortijdige schoolverlaters een extreem sterke geslacht- en etniciteitcomponent in het werkloosheidscijfer aanwezig is. Tegenover een laag werkloosheidspercentage onder de autochtone jongeren in de groep voortijdige schoolverlaters (4%), staat namelijk een extreem hoog percentage van 29% onder de groep allochtone meiden. Autochtone meiden (13%) en allochtone jongens (20%) staan hier tussen in.

Figuur 6.2

Werkloosheid op moment van enquête: voortijdige schoolverlaters (en gediplomeerden MBO niveau 2)

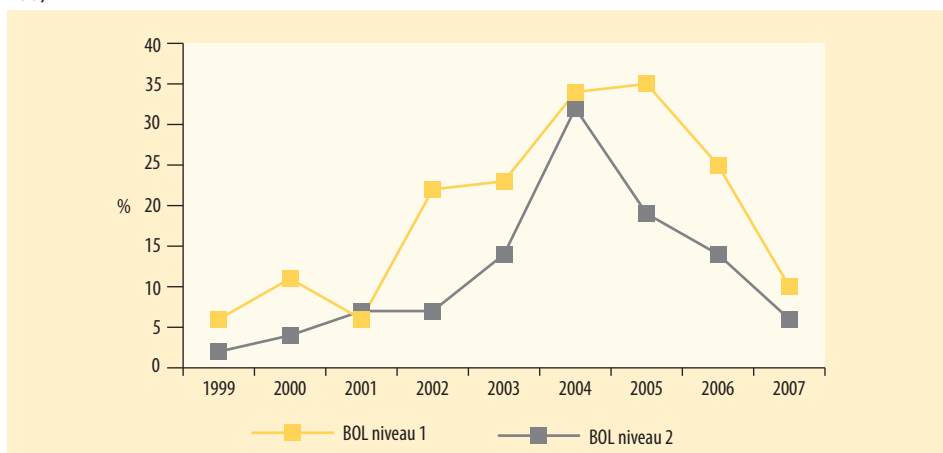
Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

Eerder onderzoek (ROA, 2006) heeft al aangetoond dat de waarde van een startkwalificatie nogal gevoelig is voor de conjunctuur. De relatief lage werkloosheidspercentages in Figuur 6.2 kunnen daarom eventueel ook een uitkomst van een redelijk sterke economie in het jaar 2007 zijn. Figuur 6.3 bevestigt de conjunctuurgevoeligheid nog eens. De tijdsperiode 1999-2000 kan in pakweg drie conjunctuurperiodes ingedeeld worden: 1. De jaren 1999 en 2000 met een relatief sterke economie; 2. De jaren eind 2001 tot 2003 met een duidelijk slechter draaiende economie en 3. De jaren 2005 tot 2007 die zich kenmerken door een wederom aantrekkende economie. Figuur 6.3 toont voor deze drie periodes het werkloosheidspercentage onder de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO-BOL niveau 1 en het MBO-BOL niveau 2. De echte waarde van een startkwalificatie komt daarbij voor het eerst in 2002, en daarmee aan het begin van een periode met een minder sterke groei in de economie naar voren. Terwijl de

werkloosheid onder de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO niveau 1 in dit jaar met bijna een factor vier toeneemt, blijft het werkloosheidspercentage onder de gediplomeerde MBO niveau 2 stabiel. Pas een jaar later trekt ook in deze groep het werkloosheidspercentage aan en op het hoogtepunt van de economische ‘malaise’ kennen de twee groepen schoolverlaters wederom een vergelijkbaar werkloosheidspercentage. Op het moment dat de economie zich weer herstelt (in 2005), nemen de kansen op de arbeidsmarkt in eerste instantie direct weer toe voor de groep gediplomeerden van het MBO niveau 2. Tegelijkertijd ondervinden de jongeren zonder startkwalificatie nog grote moeite om werk te vinden. Pas op moment dat het economisch herstel zich doorzet profiteren ook zij ervan. Hoewel resultaten in het verleden vaak niet een op een als voorspeller voor de toekomst kunnen dienen, laat figuur 6.3 wel een indicatie geven van wat de nabije toekomst voor deze twee groepen jongeren in petto heeft. De scherpe daling in de economische groei in het najaar van 2008 en de indicatie dat herstel eventueel langere tijd op zich laat wachten zal ongetwijfeld in eerste instantie de jongeren zonder startkwalificatie treffen.

Figuur 6.3

Conjunctuurgevoeligheid van een startkwalificatie: Werkloosheidspercentage MBO-BOL niveau 1 en 2, 1999-2007

Bron: SIS, 1999-2007

6.4.2 Waar werken de schoolverlaters?

Werk vinden is een eerste en blijkbaar moeilijke stap voor voortijdige schoolverlaters. De vraag stelt zich dan ook, indien ze werk vinden, wat voor soort werk dit is. In dit gedeelte staan we daarom stil bij het soort banen van ongediplomeerde en gediplomeerde voortijdige schoolverlaters en van de gediplomeerden van MBO niveau 2. Eerst laten we een ranking zien met de tien beroepsgroepen waar ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters het vaakst in werkzaam zijn, met daarbij ook de positie die deze beroepsgroepen innemen bij de gediplomeerde voortijdige schoolverlaters en de gediplomeerden van MBO niveau 2. Vervolgens brengen we de bedrijfsgrootte van de bedrijven waar zij werken in beeld.

Beroepsgroepen

Tabel 6.3

10 meest voorkomende beroepen (ranking op basis van ongediplomeerde VSV; tussen haakjes %)

	Ongediplomeerde VSV	Gediplomeerde VSV	Diploma MBO 2
Elementaire beroepen	1 (16)	1 (24)	3 (8)
Verkopers	2 (13)	2 (20)	3 (8)
Bouwvakkers	3 (9)	3 (10)	7 (5)
Hulpkrachten horeca en verzorging	4 (7)	4 (8)	5 (7)
Commercieel medewerkers	5 (6)	11 (1)	14 (2)
Verzorgend personeel	6 (6)	7 (4)	1 (13)
Aspirant politieagenten, soldaten en beveiligingshulpkrachten	7 (4)	4 (8)	2 (12)
Chauffeurs	7 (4)	6 (5)	6 (6)
Receptionisten en administratieve employees	7 (4)	11 (1)	10 (3)
Mechanisch operators	10 (3)	9 (2)	21 (1)

Bron: SIS, 2007

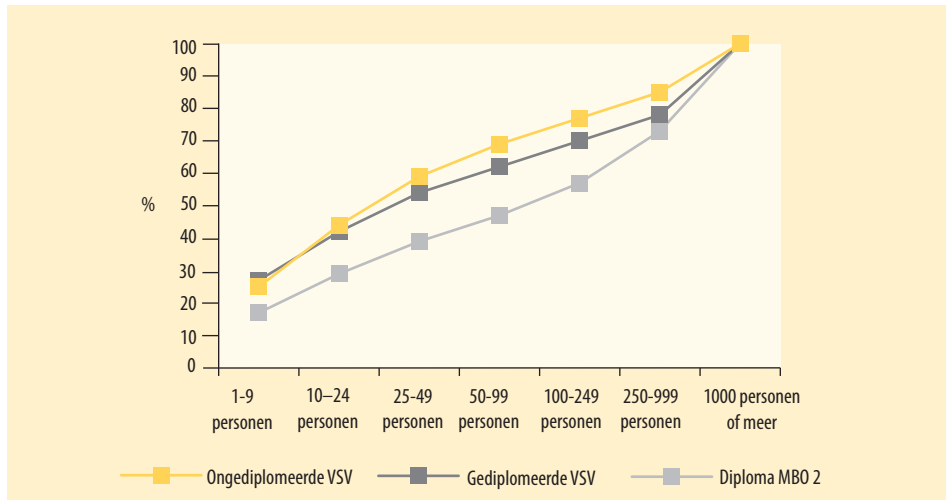
Er is zeker bovenaan de ranglijst van meest voorkomende beroepen weinig verschil te zien tussen ongediplomeerde en gediplomeerde voortijdig schoolverlaters. Bij beide categorieën voortijdig schoolverlaters staan achtereenvolgens *Elementaire beroepen*, *Verkopers*, *Bouwvakkers* en *Hulpkrachten horeca en verzorging* op de bovenste vier plaatsen van de ranglijst. Opvallend genoeg gaat het bij de gediplomeerde voortijdig schoolverlaters om een veel groter deel van de respondenten. Zo is 45% van de ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters werkzaam in deze top 4 van beroepsgroepen, tegenover 62% van de gediplomeerde voortijdig schoolverlaters. De mate van voorkomen van de beide categorieën voortijdig schoolverlaters in de beroepsgroepen *Verzorgend personeel*, *Chauffeurs* en *Mechanisch operators* zijn eveneens redelijk vergelijkbaar. De opvallende verschillen in de ranking tussen de beide soorten voortijdig schoolverlaters bestaan vooral uit het vaker voorkomen van *Aspirant politieagenten, soldaten en beveiligingshulpkrachten* en uit het minder vaak voorkomen van *Commercieel medewerkers* en *Receptionisten en administratieve employees* bij de gediplomeerde voortijdig schoolverlaters.

Bij de gediplomeerden van MBO niveau 2 ziet de rangorde er anders uit. Dat toont maar weer aan dat de startkwalificatie ook in dit opzicht een meerwaarde heeft: veel minder vaak werken deze gediplomeerden in *Elementaire beroepen*, waar feitelijk geen opleiding voor vereist wordt. De gediplomeerden van MBO niveau 2 werken ten opzichte van de voortijdig schoolverlaters vaker als *Verzorgend personeel* en *Aspirant politieagenten, soldaten en beveiligingshulpkrachten*, maar veel minder vaak in *Elementaire beroepen*, *Verkopers*, *Bouwvakkers*, *Commercieel medewerkers* en *Mechanisch operators*.

Bedrijfsgrootte

In figuur 6.4 wordt het aandeel schoolverlaters dat in bedrijven van verschillende grootte werken, cumulatief weergegeven.

Figuur 6.4
Bedrijfsgrootte (cumulatief percentage)

Bron: SIS, 2007

Ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters werken vaker in kleine bedrijven: Een kwart van hen werkt in bedrijven met 1 tot 9 personen en nog eens één op de vijf werkt in bedrijven met 10 tot 24 personen. Ongeveer één op de zes ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters werkt in bedrijven met 25 tot 49 personen. Een zelfde percentage werkt juist in de grootste bedrijven: 1000 personen of meer. 8 a 10% werkt respectievelijk in bedrijven met 50 tot 99 personen, bedrijven met 100 tot 249 personen en bedrijven met 250 tot 999 personen.

Gediplomeerden voortijdig schoolverlaters werken met 27% nog iets vaker in de allerkleinste bedrijven, maar minder vaak in de bedrijven van 10 tot en met 99 personen. Zij werken juist vaker in de allergrootste bedrijven. 22% werkt in bedrijven met minimaal 1000 werknemers. In de bedrijven met 100 tot 249 personen en bedrijven met 250 tot 999 personen werken zij, met 8% elk even vaak als de ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters.

Gediplomeerden van MBO niveau 2 werken het vaakst in de allergrootste bedrijven: Ruim een kwart van hen werkt in een bedrijf met minstens 1000 werknemers. 16% van deze schoolverlaters met startkwalificatie werkt in bedrijven met 250 tot 999 werknemers. 17% werkt echter in de allerkleinste bedrijven. Relatief de minste MBO niveau 2 gediplomeerden werken in vrij kleine tot middelgrote bedrijven. 40% van hen werkt in een bedrijf met tussen de 10 en 249 werknemers.

6.4.3 Welk opleidingsniveau wordt er vereist van de schoolverlaters?

In het meest ongunstige geval werken schoolverlaters op basisschoolniveau: feitelijk wordt er in dit soort banen dus geen secundair onderwijs vereist, wat dus min of meer inhoudt dat dit ongeschoold werk is. Eerst schatten we de kans om op dit niveau werkzaam te zijn. Daarna laten we voor verschillende categorieën ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters zien op welk opleidingsniveau zij werkzaam zijn.

In tabel 6.4 worden de (vereenvoudigde) resultaten van een analyse naar de kans op een baan op basisonderwijsniveau weergegeven.

Tabel 6.4

Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar kans op een baan op basisonderwijsniveau

Persoonskenmerken	
Leeftijd	---
Leeftijd^2	+++
Autochtone man	Ref.
Autochtone vrouw	0
Allochtone man	++
Allochtone vrouw	+
Type schoolverlater	
Ongediplomeerde VSV	+++
Ongediplomeerde HS	0
Ongediplomeerde VMNV	0
Gediplomeerde VSV	+++
MBO 2 met diploma	Ref.
MBO 3 met diploma	---
MBO 4 met diploma	---

Bron: SIS, 2007 (Zie tabel B.VI in de bijlage voor de volledige resultaten)

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

Ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters hebben veel vaker een baan op basisonderwijsniveau dan gediplomeerden van MBO niveau 2. Dit geldt in mindere mate ook voor gediplomeerden voortijdig schoolverlaters. Ongediplomeerden van boven de 22 (VMNV) en ongediplomeerden schoolverlaters met startkwalificatie maken echter niet meer kans op het werkzaam zijn in een baan op basisonderwijsniveau. Gediplomeerden van MBO niveau 3 en niveau 4 daarentegen maken (veel) minder kans om slechts op basisonderwijsniveau werkzaam te zijn.

Ook persoonskenmerken hebben invloed op de kans om werkzaam zijn op basisonderwijsniveau. Aanvankelijk geldt: hoe ouder een respondent is, des te kleiner is de kans om op basisonderwijsniveau werkzaam te zijn. Vanaf een bepaalde leeftijd gaat dit niet meer op. Er lijkt geen verschil tussen jongens en meisjes te bestaan in de kans om op basisschoolniveau te werken. Allochtone respondenten hebben wel een grotere kans om slechts op basisschoolniveau werkzaam te zijn.

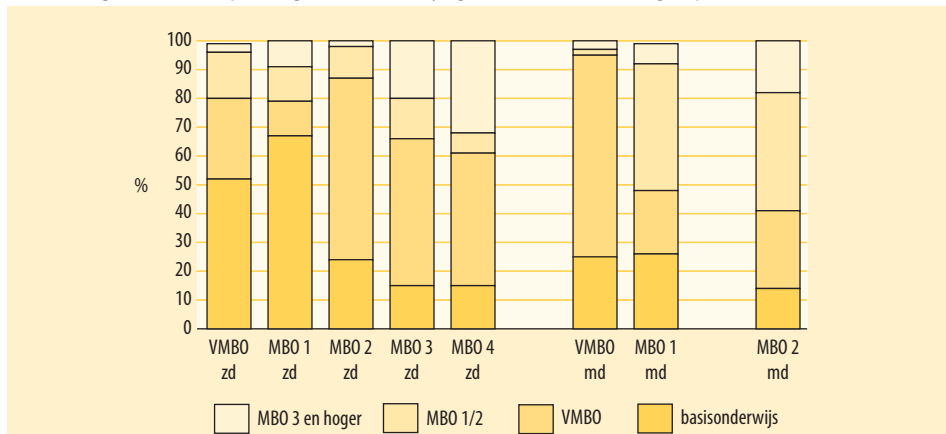
Tot slot zien we dat respondenten afkomstig uit de sector Landbouw meer kans hebben om werkzaam te zijn op basisonderwijs dan respondenten uit de sector Economie. Voor respondenten uit de sectoren Gezondheidszorg en Gedrag & Maatschappij geldt het tegenovergestelde.

Hoe verhoudt zich de kans op een baan die slechts een diploma van het basisonderwijs vraagt met het type onderwijs dat de voortijdige schoolverlaters laatst gevolgd hebben. In figuur 6.5 wordt het vereiste opleidingsniveau voor de functie weergegeven voor ongediplomeerde en

gediplomeerde voortijdige schoolverlaters. Ter vergelijking zijn ook hier wederom de resultaten voor de groep jongeren die het MBO niveau 2 met diploma hebben verlaten opgenomen.

Figuur 6.5

Door werkgever vereist opleidingsniveau, voortijdige schoolverlaters (en gediplomeerden MBO niveau 2)

Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

Hoe lager het opleidingsniveau waar de schoolverlater uit afkomstig is, des te vaker is hij/zij slechts op basisschoolniveau werkzaam in de huidige functie. Zo is ruim de helft van de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters uit het VMBO en maar liefst tweederde van de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters van het MBO niveau 1 werkzaam in ongeschoolde banen. Bij ongediplomeerden van de hogere niveaus van het MBO en gediplomeerden loopt dit aandeel snel af. Een kwart van de ongediplomeerden uit MBO niveau 2 en van de gediplomeerden voortijdige schoolverlaters van VMBO en MBO niveau 1 werkt op basisschoolniveau. Ongediplomeerden van de MBO-niveaus 3 en 4 werken ongeveer even vaak op basisschoolniveau als gediplomeerden van MBO niveau 2: 14 a 15% van hen doet dit. Wat betreft de kans om een functie te moeten accepteren die geen diploma in het voortgezet onderwijs vereist, doen het de voortijdige schoolverlaters met een MBO niveau 1 diploma hiermee net zo goed als de gediplomeerden met een MBO niveau 2 diploma. Nadere analyse over de afgelopen jaren heen, laat zien dat de conjunctuur slechts een marginale invloed heeft op deze uitkomst. Zowel jongeren die met een MBO niveau 1 diploma als jongeren die met een MBO niveau 2 diploma de arbeidsmarkt betreden, kampen in economische slechtere tijden met het risico een functie te moeten accepteren die lager is dan het onderwijsniveau waarvan zij een diploma hebben. In tegenstelling tot de werkloosheid, vinden we daarbij niet direct een indicatie dat jongeren met een MBO niveau 1 diploma in economisch slechtere tijden het relatief gezien veel moeilijker krijgen dan hun studiegenoten met een MBO niveau 2 diploma.

Uiteraard werken VMBO-gediplomeerden vaak op VMBO-niveau. Zeven op de tien werkende VMBO-gediplomeerden heeft een functie op eigen niveau. Ook ongediplomeerden van de MBO niveaus 2, 3 en 4 werken relatief vaak (46-63%) op VMBO-niveau. Ook dit is niet zo vreemd: zij hebben hun MBO-diploma niet gehaald en vallen terug op hun (meestal) eerder behaald VMBO-niveau. Opvallend genoeg werkt nog bijna drie op de tien MBO niveau 2

gediplomeerden slechts op VMBO-niveau. Zowel ongediplomeerde (12%) als gediplomeerde (22%) schoolverlaters van het laagste niveau van het MBO werken maar weinig op VMBO-niveau.

Gek genoeg is van de MBO 1/2-gediplomeerden maar ongeveer vier op de tien ook werkzaam op dit niveau. Een groter deel van hen werkt op lager niveau dan op hoger niveau. Van de ongediplomeerde MBO-schoolverlaters en de VMBO-gediplomeerden werken maar weinig schoolverlaters op MBO niveau 1/2 niveau: Van slechts 2% van de VMBO-gediplomeerden tot 16% van de ongediplomeerde VMBO-schoolverlaters. De ongediplomeerden van het VMBO werken dus vreemd genoeg vaker op MBO niveau 1/2 niveau dan degenen die wel hun VMBO-diploma behaald hebben. Een op de drie ongediplomeerden van MBO niveau 4, één op de vijf ongediplomeerden van MBO niveau 3 en gediplomeerden van MBO niveau 2 werken op MBO niveau 3 of hoger. Schoolverlaters van de overige opleidingen werken maar zelden op MBO 3 niveau of hoger.

6.4.4 Werkzekerheid

Werk vinden is een eerste stap. Werkzekerheid vinden een tweede, en zeker zo belangrijke stap. Om enig zicht te krijgen op de werkzekerheid van de verschillende groepen schoolverlaters, toont Tabel 6.5 de resultaten van een tweetal analyses: de kans op een vaste baan en de kans op een voltijdbaan (33 uur of meer). Naast de controle variabelen zoals in de eerdere analyses meegenomen, omvatten deze analyses ook variabelen met betrekking tot baankarakteristieken en de omvang van de organisatie waarin men werkt. De volledige resultaten inclusief deze controlevariabelen zijn te vinden in Tabel B.VII en Tabel B.VIII in de bijlage.

Tabel 6.5

Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar kans op vaste aanstelling en kans op voltijdbaan

	Vaste aanstelling	Voltijdbaan
Persoonskenmerken		
Leeftijd	0	---
Leeftijd ²	0	+
Autochtone man	Ref.	Ref.
Autochtone vrouw	0	---
Allochtone man	--	0
Allochtone vrouw	---	---
Type schoolverlater		
Ongediplomeerde VSV	--	0
Ongediplomeerde HS	0	0
Ongediplomeerde VMNV	--	0
Gediplomeerde VSV	-	0
MBO 2 met diploma	Ref.	Ref.
MBO 3 met diploma	0	0
MBO 4 met diploma	-	+

Bron: SIS, 2007 (Zie tabel B.VII en tabel B.VIII in bijlage voor de volledige resultaten)

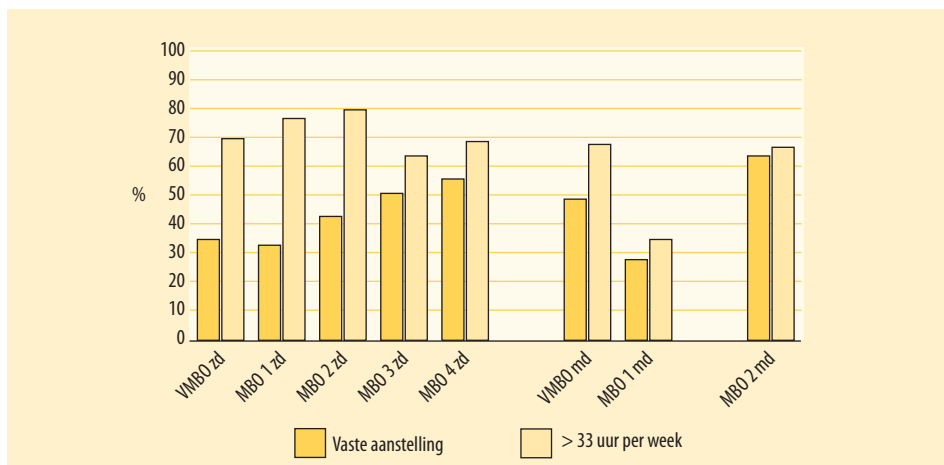
+ Positief significant op 10% niveau - Negatief significant op 10% niveau
 ++ Positief significant op 5% niveau -- Negatief significant op 5% niveau
 +++ Positief significant op 1% niveau --- Negatief significant op 1% niveau

Niet alleen het vinden van werk is voor voortijdig schoolverlaters moeilijk, ook vinden van werk met werkzekerheid lijkt een startkwalificatie te vereisen. Zowel de groep ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters als de groep gediplomeerde voortijdige schoolverlaters kent een significant lager percentage werkenden met een vaste aanstelling. Ongediplomeerde schoolverlaters van boven de 22 jaar (dus geen voortijdige schoolverlaters) hebben zelfs nog minder kans op een vaste aanstelling. Gemiddeld ondervinden de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters hierbij nog iets meer moeite dan de gediplomeerde voortijdige schoolverlaters. Verder blijkt dat allochtone schoolverlaters minder vaak een vaste aanstelling hebben dan autochtone schoolverlaters. Schoolverlaters van de richtingen Landbouw, Techniek en Gezondheidszorg hebben vaker een vaste aanstelling dan schoolverlaters uit de richtingen Economie en Gedrag & Maatschappij. Een hoger vereist opleidingsniveau voor de baan hangt ook samen met vaker een vaste aanstelling hebben.

Werkzekerheid in de zin van een vaste aanstelling is dus moeizaam te vinden voor de voortijdige schoolverlaters, voor een aanstelling van minimaal 33 uur lijkt dit niet te gelden. Alleen gediplomeerden van MBO niveau 4 krijgen iets vaker een voltijd baan. Voor de overige gediplomeerden en alle ongediplomeerden zijn er geen verschillen gevonden. Een hogere leeftijd lijkt aanvankelijk samen te hangen met een kleinere kans om in een voltijd baan te werken, vanaf een bepaalde leeftijd draait dit om. Dit is waarschijnlijk onder invloed van vrouwen die op een gegeven moment kinderen krijgen en daarom minder gaan werken. Als de kinderen ouder worden gaan zij weer meer werken. Dit lijkt overeen te komen met het gegeven dat vrouwen veel minder vaak fulltime werken dan mannen. Verder blijkt uit de analyse dat schoolverlaters uit de richting Techniek vaker dan schoolverlaters uit de richting Economie in een voltijd baan werken. Schoolverlaters uit de richtingen Gezondheidszorg en Gedrag & maatschappij werken juist minder vaak in een voltijd baan. Ook deze uitkomsten hebben waarschijnlijk te maken met het aandeel vrouwen binnen deze richtingen. Overigens blijkt ook het vereiste opleidingsniveau in de baan samen te hangen met het al dan niet hebben van een voltijd baan: Hoe hoger het vereiste opleidingsniveau, des te vaker men in een fulltime baan werkt.

Figuur 6.6

Vaste aanstelling en aanstelling van minimaal 33 uur: voortijdige schoolverlaters (en gediplomeerden MBO niveau 2)

Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

Figuur 6.6 geeft meer inzicht in de individuele verschillen tussen verschillende categorieën voortijdige schoolverlaters.

In de groep ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters zien we een directe relatie tussen het niveau van de opleiding in het MBO die men zonder diploma heeft verlaten en de kans om een vaste aanstelling te hebben. Heeft een op de drie jongeren die het MBO niveau 1 zonder diploma heeft verlaten een vaste aanstelling, in de groep die het MBO niveau 4 zonder diploma heeft verlaten is dit ruim 55%. In de groep gediplomeerde voortijdige schoolverlaters vinden we een verrassend goede positie van de jongeren die na het behalen van het VMBO diploma met het onderwijs stoppen. Van hen heeft de helft een vaste aanstelling. Hoofdzakelijk jongeren, die met of zonder diploma een MBO opleiding op niveau 1 verlaten en jongeren die al tijdens het VMBO afhaken, hebben te kampen met een slechte werkzekerheid. De situatie van MBO niveau 1 gediplomeerde jongeren met betrekking tot het hebben van een vaste aanstelling is de uitkomst van een trend die tijdens de periode met lagere economische groei in Nederland (2001-2003) is ingezet. Had in 2003 nog bijna negen van de tien werkzame MBO niveau 1 gediplomeerden een vaste aanstelling, in 2004 was dit nog maar 60%, in 2005 was dit nog 53% en in 2006 nog slechts 36%. Met het einde van de sterke economische groei blijkt ook een einde aan het tijdperk van vaste aanstellingen voor gediplomeerde MBO niveau 1 schoolverlaters gekomen te zijn. Overigens is deze trend ook bij gediplomeerde schoolverlaters van andere MBO niveaus zichtbaar, maar niet in deze sterke mate.

Een contract voor minimaal 33 uur per week lijkt voor de grote meerderheid van de werkende voortijdige schoolverlaters een gangbare optie. De uitzondering hierop vormt wederom de groep die een opleiding in het MBO op niveau 1 volgde. Dit keer zijn het vreemd genoeg wel alleen de gediplomeerden van dit niveau die moeite ondervinden om een fulltime aanstelling te krijgen. Van hen heeft slechts een van de drieën een aanstelling van minimaal 33 uur. Dit is aanzienlijk lager dan in alle andere groepen. Hier komt nog bij dat de andere groepen voortijdige schoolverlaters het minimaal net zo goed doen als de jongeren met een startkwalificatie op MBO niveau 2. Overigens kunnen we hier als kanttkening plaatsen dat in tegenstelling tot een vaste aanstelling lang niet iedere schoolverlater naar een voltijd baan zal streven. Sommige schoolverlaters werken in een deeltijd baan, omdat ze hier zelf voor gekozen hebben. Schoolverlaters met kinderen bijvoorbeeld, zullen vaak liever parttime werken, om dit zo te kunnen combineren met het zorgen voor het kind/de kinderen.

6.5 Rendement, tevredenheid en het volgen van cursussen

In dit gedeelte staan we stil bij het rendement van en de tevredenheid over de huidige functie van werkende schoolverlaters. Dit doen we in eerste instantie middels het in tabel 6.6 presenteren van de resultaten van een analyse naar de invloed van voortijdig schoolverlaten op respectievelijk bruto uurloon, baantevredenheid en carrièreperspectieven die de schoolverlaters in hun huidige functie zien. Vervolgens brengen we de onderlinge verschillen voor deze baankenmerken tussen de verschillende groepen ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters beter in beeld middels twee figuren.

Bruto uurloon

Ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters verdienen minder dan gediplomeerden van MBO niveau 2 (de referentiegroep). Hun bruto uurloon ligt gemiddeld bijna 15% lager. Gediplomeerde voortijdig schoolverlaters doen het nog slechter: zij verdienen gemiddeld 25% minder in hun bruto uurloon. Voor ongediplomeerde schoolverlaters van boven de 22 en ongediplomeerden met startkwalificatie zijn er geen verschillen gevonden met het bruto uurloon van MBO niveau 2 gediplomeerden. Gediplomeerden van MBO niveau 3 en 4 verdienen gemiddeld respectievelijk 9% en 11% meer dan gediplomeerden van MBO niveau 2. De persoonskenmerken hebben een min of meer voorspelbare uitkomst op het bruto uurloon van schoolverlaters. Zo verdienen oudere schoolverlaters tot op een bepaalde leeftijd meer per uur en verdienen meisjes ongeveer 11% (autochtonen) en 13% (allochtonen) minder dan jongens. Tussen autochtone en allochtone jongens zijn er echter geen verschillen in uurloon gevonden. Schoolverlaters uit de richtingen Techniek, Gezondheidszorg en Gedrag & maatschappij verdienen gemiddeld 5 tot 8% meer dan schoolverlaters uit de richtingen Economie (referentiegroep) en Landbouw. Logischerwijs geldt ook: hoe hoger het vereiste opleidingsniveau van de baan, des te hoger het bruto uurloon. Verder verdienen schoolverlaters met een vaste aanstelling en schoolverlaters die als zelfstandige werken gemiddeld respectievelijk 6% en 12% per uur meer. Uitzendkrachten verdienen daarentegen gemiddeld 6% minder dan schoolverlaters die in loondienst werken. Gezien voortijdige schoolverlaters vaak als uitzendkrachten werkzaam zijn, zal dit hun salaris nog eens verminderen. Ten slotte blijkt dat schoolverlaters die in grote bedrijven werken gemiddeld meer verdienen.

Tabel 6.6Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar bruto uurloon, baantevredenheid en carrièreperspectieven¹⁵

	Bruto uurloon	Baantevredenheid	Carrièreperspectieven
Persoonskenmerken			
Leeftijd	+++	0	0
Leeftijd^2	---	0	0
Autochtone man	Ref.	Ref.	Ref.
Autochtone vrouw	---	0	---
Allochtone man	0	---	-
Allochtone vrouw	---	--	0
Type schoolverlater			
Ongediplomeerde VSV	---	0	0
Ongediplomeerde HS	0	0	--
Ongediplomeerde VMNV	0	0	0
Gediplomeerde VSV	---	0	0
MBO 2 met diploma	Ref.	Ref.	Ref.
MBO 3 met diploma	+++	0	0
MBO 4 met diploma	+++	0	0

Bron: SIS, 2007 (Zie tabel B.IX, tabel B.X en tabel B.XI in de bijlage voor de volledige resultaten)

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

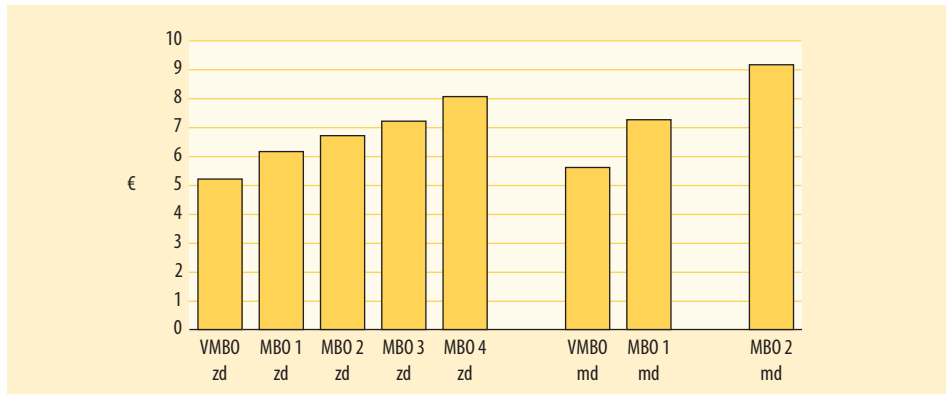
15. De baankenmerken tevredenheid en carrièreperspectieven zijn in de vragenlijst bevraagd middels een vijfpuntschaal van 1 (zeer ontevreden / nauwelijks carrièremogelijkheden) tot 5 (zeer tevreden / heel veel carrièremogelijkheden). In de analyse zijn de antwoordcategorieën 4 en 5 samengenomen.

Voortijdige schoolverlaters verdienen daarmee duidelijk minder dan de gediplomeerde schoolverlaters van het MBO niveau 2. Maar geldt dit ook voor voortijdige schoolverlaters die bijvoorbeeld een aantal jaren een MBO opleiding gevolgd hebben, of wordt dit resultaat vooral beïnvloedt door de jongeren die het VMBO al dan niet met diploma hebben verlaten. Figuur 6.7 geeft het gemiddeld bruto uurloon weer voor de verschillende groepen voortijdige schoolverlaters en de gediplomeerden van MBO niveau 2.

In principe geldt duidelijk: hoe hoger het niveau van de opleiding die voortijdig verlaten werd, des te hoger het gemiddeld uurloon. Zo verdienen de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters uit het VMBO gemiddeld € 5,20 per uur. Ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters van MBO niveau 4 verdienen gemiddeld net boven de 8 Euro per uur. Gediplomeerden uit het VMBO verdienen met € 5,60 per uur nauwelijks meer dan ongediplomeerde VMBO-schoolverlaters. Gediplomeerden van MBO niveau 1 verdienen meer dan alle ongediplomeerden, met uitzondering van de ongediplomeerden uit MBO niveau 4: € 7,25. Uit figuur 6.7 blijkt nog maar eens de waarde van de startkwalificatie. Gediplomeerden van MBO niveau 2 verdienen gemiddeld een stuk meer dan de schoolverlaters zonder startkwalificatie: € 9,15.

Figuur 6.7

Gemiddeld bruto uurloon in euro's van voortijdige schoolverlaters (en gediplomeerden MBO niveau 2)

Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

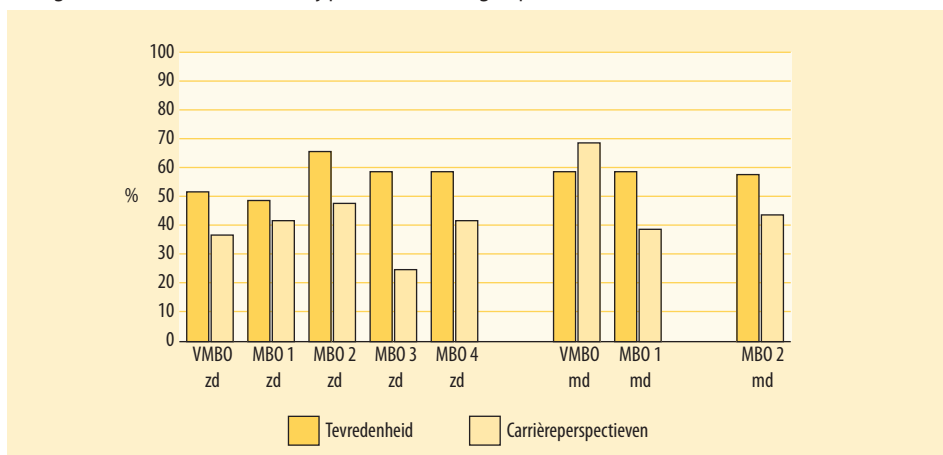
Baantevredenheid

Wat betreft hoe tevreden schoolverlaters met hun baan zijn, maakt het blijkbaar weinig uit of een schoolverlater gediplomeerd of ongediplomeerd is (zie tabel 6.6). Ook het opleidingsniveau en de leeftijd lijken niet samen te hangen met baantevredenheid van schoolverlaters. Wel blijkt dat allochtone schoolverlaters minder tevreden over hun baan zijn dan autochtone schoolverlaters. Ook zijn schoolverlaters uit de richting Gezondheidszorg vaker tevreden met hun baan dan schoolverlaters uit de andere richtingen. Schoolverlaters die werkzaam zijn op MBO niveau 3 niveau of hoger zijn eveneens vaker tevreden over hun huidige baan. Dit geldt ook voor schoolverlaters met een vaste aanstelling, een voltijdbaan of een eigen bedrijf. Uitzendkrachten zijn, niet verrassend minder vaak tevreden met hun baan. Bedrijfsomvang ten slotte lijkt niet veel uit te maken voor baantevredenheid, al geven schoolverlaters die bij de allerkleinste bedrijven wel vaker aan tevreden te zijn met hun baan.

Zoals we in de resultaten van de analyse al zagen, is er ten aanzien van de baantevredenheid niet echt een duidelijk verband tussen al dan niet gediplomeerd de opleiding verlaten of op welk niveau de opleiding werd gevolgd. Figuur 6.8 laat dit nog eens zien. Weliswaar zijn de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters van VMBO en MBO niveau 1 met ongeveer 50% minder tevreden met hun huidige baan; de overige schoolverlaters zijn niet veel vaker tevreden met hun baan. Gemiddeld is een kleine 60% van hun tevreden of zeer tevreden met zijn/haar huidige baan. Gediplomeerden met een startkwalificatie (MBO niveau 2) zijn overigens niet vaker tevreden over hun baan. De startkwalificatie heeft dus wat baantevredenheid betreft geen toegevoegde waarde. Ook op lager niveau kunnen schoolverlaters tevreden zijn over hun baan.

Figuur 6.8

Aandeel voortijdige schoolverlaters met hoge baantevredenheid en goede carrièreperspectieven in de huidige functie (% 4 of 5 van een vijfpuntsschaal) (en gediplomeerden MBO niveau 2)

Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

Carrièreperspectieven

Ook in hun carrièreperspectieven verschillen ongediplomeerde en gediplomeerden weinig van elkaar. Alleen ongediplomeerden die al eerder een startkwalificatie behaalden zien hun carrièreperspectieven somberder in dan de andere groepen schoolverlaters. Zij vergelijken misschien het meest rechtstreeks hun carrièreperspectieven met jongeren die in bezit zijn van een startkwalificatie zonder de stempel drop-out te hebben. Leeftijd heeft eveneens geen invloed op de carrièreperspectieven die schoolverlaters zien. Wel zien autochtone meisjes en allochtone jongens minder carrièreperspectieven dan autochtone jongeren. Schoolverlaters uit de richtingen Landbouw, Gedrag & maatschappij en Gezondheidszorg hebben minder goede carrièreperspectieven dan schoolverlaters uit de richtingen Economie en Techniek. Voor de jongeren afkomstig uit de laatste twee opleidingssectoren zal de goede arbeidsmarktperspectieven voor jongeren met een technische dan wel economische opleiding de carrièreperspectieven positief kunnen beïnvloeden (zie hiervoor ook ROA, 2007). Zoals te verwachten valt, vinden schoolverlaters naarmate ze in een functie op een hoger opleidingsniveau werken dat ze betere carrièreperspectieven hebben. Ook schoolverlaters met een vaste aanstelling, een voltijdbaan of een eigen bedrijf zien betere carrièreperspectieven, terwijl uitzendkrachten het

juist somberder in zien. Schoolverlaters werkzaam in grotere bedrijven geven vaker aan goede carrièreperspectieven te hebben.

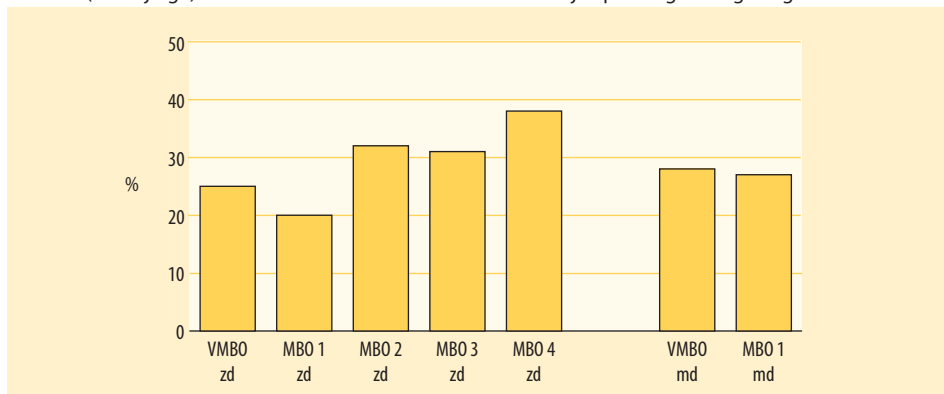
Over hun carrièremogelijkheden in de huidige baan verschillen de jongeren die aangemerkt worden als voortijdige schoolverlaters iets meer van mening (zie figuur 6.8). Slechts een kwart van de ongediplomeerden voortijdige schoolverlaters van MBO niveau 3 ziet goede carrièremogelijkheden in de huidige functie. Da is nog een kleiner aandeel dan bij de ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters uit het VMBO (37%). Van de overige ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters ziet nog zo'n 42% tot 48% goede carrièremogelijkheden. Hiertegenover staat dat maar liefst 70% van de VMBO-gediplomeerden denkt goede carrièremogelijkheden in de huidige functie te hebben. Van de MBO niveau 1 gediplomeerden is dit echter slechts 39%. Ook MBO niveau 2 gediplomeerden zien niet erg vaak goede carrièremogelijkheden in hun huidige functie. Ook hier lijkt het bezitten van een startkwalificatie niet veel uit te maken. Daar moet wel aan toegevoegd worden dat in tegenstelling tot uurloon, baantevredenheid en carrièremogelijkheden subjectieve baankenmerken zijn, die door de respondent worden ervaren in plaats van door de werkgever worden bepaald.

Cursus gevolgd

Tot slot van onze arbeidsmarktanalyses op de korte termijn, staan we stil bij de vraag of de werkende jongeren in het kader van hun werk in de afgelopen 12 maanden een cursus dan wel een bedrijfsopleiding gevolgd hebben. Gezien deze vraag bij de gediplomeerde schoolverlaters alleen aan de respondenten van het VMBO en het MBO niveau 1 gesteld is, beperken we ons hierbij tot een discussie van de voortijdige schoolverlaters. Figuur 6.9 laat het percentage voortijdige schoolverlaters zien dat een cursus/bedrijfsopleiding gevolgd heeft.

Figuur 6.9

Aandeel (voortijdige) schoolverlaters dat een cursus en/of bedrijfsopleiding heeft gevolgd

Bron: SIS, 2007; zd = zonder diploma opleiding verlaten; md = met diploma opleiding verlaten

Gemiddeld heeft een op de vier voortijdige schoolverlaters in de afgelopen 12 maanden een cursus of een bedrijfsopleiding gevolgd. Het verlaten van het onderwijs betekent in deze zin dan ook nog bij lange niet dat men geen verdere vaardigheden leert. Ongediplomeerden van MBO niveau 4 geven het vaakst aan een cursus e/of bedrijfsopleiding te hebben gevolgd. 38% van hen deed dit. Ongediplomeerden uit niveau 2 en 3 volgden met ongeveer 32% even

vaak een cursus en/of bedrijfsopleiding. In de laagste niveaus volgde men het minst vaak een cursus en/of bedrijfsopleiding: 20% van de ongediplomeerden uit MBO niveau 1 en 25% van de ongediplomeerden uit het VMBO. De gediplomeerden van deze beide opleidingen hebben iets vaker een cursus en/of bedrijfsopleiding gevolgd: 27 a 28% van hen deed dit.

6.6 Arbeidsmarktsucces op langere termijn

Nadat we in de eerdere paragrafen hebben stil gestaan bij een aantal indicatoren van arbeidsmarktsucces op de korte termijn, gaan we nu in op een tweetal vragen betreffende de arbeidsmarktchansen op langere termijn. Dit doen we door gebruik te maken van de VOCL (Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen) data in combinatie met data uit het SSB (sociaal statistisch bestand). We gebruiken de VOCL cohortdata van 1989 en 1993. Hierin zijn voornamelijk scholieren gevolgd die in respectievelijk 1989 en 1993 in het eerste leerjaar van de middelbare school instroomden. Voor deze mensen hebben we (1) de kans om minimaal zes maanden werkzaam te zijn geweest in 2005 en (2) de hoogte van het salaris per dag in 2005 geschat. De leerlingen uit het eerste leerjaar in 1989 waren in 2005 ongeveer 28 jaar oud. De leerlingen uit het cohort van 1993 waren in 2005 ongeveer 24 jaar oud. In tabel 6.7 worden de resultaten weergegeven van de analyse naar de kans op minimaal zes maanden werkzaam zijn in 2005.

Tabel 6.7

Resultaten (vereenvoudigd) analyse kans minimaal zes maanden werkzaam te zijn in 2005

Basisonderwijs	---
VBO diploma	--
MBO niveau 1 diploma	-
MBO niveau 2 diploma	ref.
MBO niveau 3 diploma	0
MBO niveau 4 diploma	0
Cohort 1989	ref.
Cohort 1993	--
Mannen	+++
Vrouwen	ref.
Turks/Marokkaans/Surinaamse afkomst	---
Westerse allochtonen	---
Autochtonen	ref.
Opleidingsniveau ouders (van laag naar hoog)	---
Huishouden met werklozen	ref.
Arbeidershuishouden	+++
Huishouden zelfstandigen	+++
Lage werknemershuishouden	+++
Middenklasse werknemershuishouden	++
Hoge werknemershuishouden	++

Bron: CBS (eigen berekening door ROA; Zie tabel B.XII in de bijlage voor de volledige resultaten)

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

Uit de resultaten blijkt dat voortijdig schoolverlaters ook jaren later significant minder vaak minimaal zes maanden per jaar werkzaam zijn dan gediplomeerden van MBO niveau 2. Zowel schoolverlaters zonder enig diploma, als gediplomeerden van het VBO (vergelijkbaar met de huidige VMBO-KL en VMBO-BL), als gediplomeerden met een MBO niveau 1 diploma waren minder vaak minstens zes maanden werkzaam in 2005 dan MBO niveau 2 gediplomeerden. Daarbij blijkt dat hoe meer het opleidingsniveau onder MBO niveau 2 ligt, des te groter de verschillen. Als de respondenten eenmaal een startkwalificatie hebben dan zijn er geen verschillen meer in de kans om minimaal zes maanden werkzaam te zijn geweest in 2005. Deze kans neemt dus niet toe bij respondenten van de hogere niveaus van het MBO.

De respondenten uit het cohort van 1993 zijn iets minder vaak minimaal zes maanden werkzaam geweest in 2005 dan de respondenten uit het cohort van 1989. Deze uitkomst is niet erg verrassend, gezien de jongere leeftijd van de respondenten uit het cohort van 1993. Verder blijken mannen vaker minimaal zes maanden werkzaam geweest te zijn en respondenten van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse afkomst, en westerse allochtonen juist minder vaak. Opmerkelijk genoeg blijkt een hoger opleidingsniveau van de ouders samen te hangen met minder vaak minimaal zes maanden werkzaam te zijn geweest in 2005. Mogelijk zijn respondenten met hoog opgeleide ouders minder genoodzaakt om veel te werken gezien het gemiddeld hoger inkomen van hoger opgeleide ouders. Ten opzichte van respondenten die op 12 jarige leeftijd in een huishouden met werkloze ouders leefden zijn respondenten met alle soorten werkende ouders zelf in 2005 ook vaker minimaal zes maanden aan het werk.

In tabel 6.8 worden de resultaten van de analyse naar dagloon in 2005 weergegeven.

Tabel 6.8

Resultaten (vereenvoudigd) analyse dagloon in 2005

Basisonderwijs	0
VBO diploma	+
MBO niveau 1 diploma	0
MBO niveau 2 diploma	ref.
MBO niveau 3 diploma	+++
MBO niveau 4 diploma	+++
Cohort 1989	ref.
Cohort 1993	---
Mannen	+++
Vrouwen	ref.
Turks/Marokkaans/Surinaamse afkomst	---
Westerse allochtonen	---
Autochtonen	ref.

Bron: CBS (Eigen berekening door ROA; zie tabel B.XIII in bijlage voor de volledige resultaten)

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

Wat betreft het dagloon blijken gediplomeerden van MBO niveau 3 en niveau 4 significant meer te verdienen dan gediplomeerden van MBO niveau 2. Vreemd genoeg blijken ook VBO-gediplomeerden per dag meer te verdienen dan MBO niveau 2 gediplomeerden. Uit

nadere analyse blijkt dat dit effect volledig veroorzaakt wordt door mannen. Het dagloon van de MBO niveau 2 gediplomeerden verschilt echter niet met respondenten zonder diploma of MBO niveau 1 gediplomeerden. De waarde van een startkwalificatie betreffende het salaris dat men verdient, blijkt hiermee vooral in de eerste fase van de arbeidsmarktintrede een belangrijke rol te spelen.

Respondenten uit het cohort 1989 zijn op dit moment ongeveer 28 jaar. Logischerwijs verdienen zij gemiddeld meer per dag dan 24 jarige respondenten uit het cohort van 1993. Verder verdienen mannen meer dan vrouwen en verdienen allochtonen minder dan autochtonen. Dit laatste blijkt eveneens aan de mannelijke allochtone respondenten toe te schrijven.

6.7 Conclusies

Wat zijn de kansen van jongeren die zich zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt willen aanbieden? Hoeveel moeite hebben ze om een baan te vinden, welk type baan vinden ze en wat is zijn de opbrengsten in de functie? Deze en andere vragen stonden in dit hoofdstuk centraal. De resultaten van dit hoofdstuk laten een duidelijk beeld zien:

- Jongeren die zonder startkwalificatie de beslissing nemen om hun carrière niet in het onderwijs voort te zetten, bieden zich in eerste instantie minder vaak op de arbeidsmarkt aan. De aanzienlijke groep niet-aanbieders dient erkent te worden en aan hen dient een handvat gereikt worden om a) de weg terug naar het onderwijs te vinden of b) een succesvolle start op de arbeidsmarkt te maken. Des te langer deze groep noch in het onderwijs, noch op de arbeidsmarkt actief is, des te hoger is het risico dat zij de aansluiting met het onderwijs en de arbeidsmarkt verliezen.
- Voortijdige schoolverlaters zijn vaker werkloos. Hoewel deze conclusie in het algemeen geldig is, hebben onze analyses laten zien dat dit vooral voor jongeren geldt die zonder diploma het VMBO of het MBO niveau 1 verlaten en in minder mate voor jongeren die met diploma het VMBO of het MBO niveau 1 verlaten. Daarnaast is de waarde van een startkwalificatie wat betreft de werkloosheid sterk conjunctuurgevoelig. Vooral aan het begin van een minder goed draaiende economie profiteren jongeren met een startkwalificatie in vergelijking met jongeren die slechts een diploma op MBO niveau 1 bezitten betere kansen op de arbeidsmarkt. En wanneer de economie weer aantrekt verbeteren de arbeidsmarktperspectieven van jongeren met een startkwalificatie eerder dan jongeren zonder een startkwalificatie.
- Voortijdige schoolverlaters hebben niet alleen vaker moeite om een baan te vinden, als ze een functie bemachtigd hebben, is dit ook vaak een functie waarvoor maximaal een diploma op basisonderwijsniveau vereist is. Daarnaast biedt hun functie vaak ook minder werkzekerheid. Voortijdige schoolverlaters bezitten vaak geen vaste aanstelling of werken zelfs als uitzendkrachten.
- De waarde van een startkwalificatie komt ook in het salaris naar voren. In de eerste jaren op de arbeidsmarkt verdienen jongeren met een diploma op MBO niveau 2 aanzienlijk meer dan jongeren zonder een MBO niveau 2 diploma. Interessant is dat analyses onder jongeren die al een aantal jaren op de arbeidsmarkt werkzaam zijn, niet direct een hoger salaris van jongeren met een diploma op startkwalificatieniveau laten zien.

- Voortijdige schoolverlaters onderscheiden zich niet sterk van de jongeren met een diploma op MBO niveau 2 wat betreft de ‘baantevredenheid’ en de ‘carrièreperspectieven’. Daar moet wel aan toegevoegd worden dat dit subjectieve baankenmerken zijn, die door de respondent zelf worden ervaren in plaats van door de werkgever worden bepaald, zoals het salaris.

7

Spijt, toekomstplannen en comeback in het onderwijs

7.1 Introductie

Jaarlijks verlaten tienduizenden jongeren in Nederland hun opleiding zonder diploma. Tot zover hebben we in de voorliggende rapportage antwoorden gezocht op vragen, zoals “waarom ben je gestopt?”, “wat ben je direct na het stoppen met de opleiding gaan doen?”, “hoe is het met de opleidingswisselaars in de nieuwe opleiding vergaan?” en “wat zijn de kansen van de opleidingsuitvallers op de arbeidsmarkt?”. We hebben gezien dat niet iedere jongere succesvol van opleiding wisselt en dat jongeren die voortijdig met een opleiding stoppen het moeilijk hebben om een succesvolle carrière op de arbeidsmarkt op te bouwen. We hebben echter ook gezien dat een groot deel van de jongeren wel degelijk een succesvolle start in een nieuwe opleiding maakt, dan wel op de arbeidsmarkt actief is in een baan. Werkzame jongeren zijn daarnaast vaak tevreden met hun functie en denken ook dat zij goede carrièreperspectieven hebben. De vraag dringt zich dan ook op of de jongeren spijt hebben van de beslissing om de initiële opleiding vroegtijdig te verlaten (paragraaf 7.2).

Op het moment van de enquête is een groot deel van de respondenten al meer dan een jaar uit het onderwijs. Hebben zij plannen om terug te keren in het onderwijs en welke factoren staan een dergelijke terugkeer mogelijk in de weg? Dit is de tweede vraag waarop we in dit hoofdstuk een antwoord willen vinden (paragraaf 7.3). Het in kaart brengen van factoren die een terugkeer in de weg staan, kan belangrijke aanvullende informatie aan beleidsmedewerkers leveren. Conditie waaronder ongediplomeerde schoolverlaters wel of niet willen terugkeren naar het formele onderwijs kunnen immers een aanwijzing vormen hoe het initiële voortijdig schoolverlaten teruggedrongen kan worden.

Jongeren die hun wensen niet in vervulling zien gaan en zeker jongeren die werkloos aan de kant staan zullen deels spijt hebben van de beslissing. Een deel van hen zal zeker ook de intentie hebben om het leren op school of in een leerplaats weer op te pakken. Maar zetten ze deze intentie ook om in daden en melden ze zich aan voor een nieuwe opleiding? Om op deze vraag een antwoord te geven, analyseren we, bij wijze van spreken, in paragraaf 7.4 de toekomst. We doen dit door een jaar na dato de officiële registers te raadplegen en na te gaan of de respondent in oktober 2008 in een opleiding ingeschreven staat of niet.

7.2 Spijt

Hebben de jongeren spijt van het voortijdig stoppen met de opleiding in het schooljaar 2005/2006? Een tweetal citaten van jongeren uit de enquête laten zien dat de meningen hierover nogal verschillen:

“Was ik maar niet van school gegaan dat is wat ik nu denk, aangezien ik heel moeilijk aan werk kom omdat ik geen enkel diploma heb.”

(A., 19 jaar, stopte met VMBO-opleiding in schooljaar 2005/2006).

“Het is stom van me dat ik destijds ben gestopt met mijn opleiding, maar heb er geen spijt van. Ik ben nu bijna kok en heb veel plezier in mijn werk”

(B., 17 jaar, stopte met VMBO-opleiding in schooljaar 2005/2006).

De vraag “spijt of niet?” lijkt sterk gerelateerd te zijn aan de actuele situatie van de jongeren. Respondent A heeft moeite om een baan te vinden en denkt dat de beslissing hiermee te maken heeft. Respondent B is ondertussen met veel plezier in het MBO-BBL een opleiding tot kok aan het volgen en kent daarom geen spijt. Het beeld dat door de antwoorden van respondent A en respondent B geschetst wordt, zien we ook terug in tabel 7.1. 62% van alle respondenten zegt geen spijt te hebben van de beslissing om voortijdig met de opleiding in het schooljaar 2005/2006 gestopt te zijn. Hier tegenover staat 38% die wel spijt hebben. Jongeren die spijt hebben zijn daarbij vaak van mening dat zij destijds geen vrijwillige beslissing genomen hebben, maar dat zij niet anders konden. De oorzaak is volgens hen in externe factoren te zoeken. Voor een groot deel van deze groep jongeren zal dit ook kloppen. In de groep die wel spijt heeft, maar volgens hen destijds niet anders kon, vinden we immers, relatief veel jongeren die eerder in de enquête aangaven dat ze met de opleiding gestopt zijn wegens financiële problemen, gezondheidsklachten of privéproblemen (zoals verslaving of relatieproblemen).

Tabel 7.1

Aandeel respondenten met spijt, naar actuele situatie

	Scholier	VSV	HS	VMNV	Totaal
Nee	70	55	68	43	62
Ja, dat zou ik niet meer doen	11	14	8	8	11
Ja, maar ik kon destijds niet anders	20	31	24	49	27

Bron: SIS, 2007

Jongeren die op het moment van de enquête wederom met een opleiding bezig zijn en jongeren die in het bezit zijn van een startkwalificatie hebben het minst vaak spijt. Deze twee groepen kunnen naar aanleiding van de eerdere hoofdstukken ook als de meest ‘succesvolle’ ongediplomeerde schoolverlaters gezien worden. De groep scholier is (ten minste vooralsnog) succesvol van opleiding gewisseld (zie hoofdstuk 5). De groep die een startkwalificatie bezit kent duidelijk betere kansen op de arbeidsmarkt dan de groep zonder een startkwalificatie (zie hoofdstuk 6). In beide gevallen zegt dan ook zo’n zeven op de tien jongeren geen spijt te hebben van de beslissing. Jongeren in deze groepen die wel spijt hebben, geven in twee van de drie gevallen aan dat externe factoren hen tot de beslissing hebben gebracht.

In de groep voortijdige schoolverlaters heeft 45% van de jongeren spijt en in de groep vroege maar niet voortijdige schoolverlaters is het bijna 60%. Ook in deze twee groepen echter heeft slechts een klein deel direct spijt wat de beslissing betreft. De duidelijke meerderheid van de jongeren met spijt vindt dat zij destijds gedwongen werden en daarom niet anders konden dan met de opleiding te stoppen. Zo heeft 31% van de voortijdige schoolverlaters en zelfs 49% van de vroege maar niet voortijdige schoolverlaters spijt, maar vindt dat hij of zij destijds niet anders kon. De schuld wordt daarmee vaak bij niet direct beïnvloedbare oorzaken gelegd.

Ondanks het feit dat voortijdige schoolverlaters duidelijk verminderde kansen op de arbeidsmarkt hebben (zie hoofdstuk 6), heeft nog steeds meer dan de helft geen spijt van het voortijdige stoppen met de opleiding in het schooljaar 2005/2006. Hieronder gaan we daarom in meer detail in op deze, uit beleidsmatig gezichtspunt zo relevante, groep van opleidingsuitvallers.

Tabel 7.2 laat de resultaten zien van een analyse onder de voortijdige schoolverlaters van de kans dat men spijt heeft van het voortijdig stoppen met de opleiding.

Tabel 7.2
Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar kans op spijt: voortijdige schoolverlaters

Maatschappelijke positie	
Werkzaam	Ref.
Werkloos	+++
Niet-aanbieder	+++
Etniciteit/Geslacht	
Autochtone man	Ref.
Autochtone vrouw	0
Allochtone man	++
Allochtone vrouw	+
Laatst gevolgde opleiding	
VMBO	Ref.
MBO-BOL niveau 1/2	0
MBO-BOL niveau 3/4	0
MBO-BBL niveau 1/2	0
MBO-BBL niveau 3/4	0

Bron: SIS, 2007 (Zie tabel B.XII in bijlage voor de volledige resultaten)

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

Maatschappelijke positie

De resultaten bevestigen nogmaals de sterke relatie tussen de actuele maatschappelijke positie van de jongeren en het wel of niet hebben van spijt.

Voortijdige schoolverlaters die zich niet aanbieden op de arbeidsmarkt en jongeren die graag willen werken maar geen werk vinden, hebben significant vaker spijt dan jongeren die werkzaam zijn. Dit beeld komt in tabel 7.3 nog duidelijker naar voren. Twee op de drie werkzame voortijdige schoolverlaters hebben geen spijt van de eerdere beslissing. Deze, relatief

succesvolle, voortijdige schoolverlaters verschillen op dit aspect dan ook nauwelijks van de groep scholieren en de groep houders van een startkwalificatie. Nadere analyses laten hierbij zien dat er geen relatie is met het vereiste niveau van de functie. Jongeren die een functie uitoefenen waarvoor nog niet eens een diploma op VMBO niveau vereist wordt, hebben niet vaker spijt dan jongeren die een functie uitoefenen waarvoor een VMBO diploma of zelfs een MBO opleiding gevraagd wordt. Wel vinden we een duidelijke relatie tussen de tevredenheid van de jongeren met hun functie en de vraag of ze spijt hebben. Jongeren die tevreden zijn met hun functie hebben aanzienlijk minder vaak spijt dan jongeren die ontevreden zijn.

Tegenover het grote percentage werkenden die geen spijt hebben, staat dat 70% van de niet-aanbieders spijt heeft. In de groep werklozen is dit zelfs bij acht van de tien jongeren het geval. Werkloze jongeren hebben niet alleen vaker spijt van de beslissing, maar ze vinden ook dat zij destijds echt een foute beslissing genomen hebben. Een op de drie werkloze voortijdige schoolverlaters geeft als antwoord namelijk “ja, ik heb spijt en ik zou die beslissing niet meer nemen”. In tegenstelling hiermee zien we dat niet-aanbieders eerder van mening zijn dat zij destijds niet anders konden. Oorzaak van dit verschil kan gedeeltelijk gevonden worden in de initiële aanleiding om met de opleiding te stoppen. Zo vinden we in de groep niet-aanbieders naast jongeren met privéproblemen relatief veel jongeren met gezondheidsklachten en in het bijzonder meisjes die wegens de zorg voor familie/kinderen dan wel zwangerschap met de opleiding stopten.

Tabel 7.3

Spijt van voortijdige schoolverlaters, naar huidige activiteit, in %

	Niet-aanbieders	Werkenden	Werklozen	Totaal
Nee	30	65	19	55
Ja, dat zou ik niet meer doen	13	12	34	14
Ja, maar ik kon destijds niet anders	57	23	47	31

Bron: SIS, 2007

Etniciteit/Geslacht

De resultaten van de analyse (zie tabel 7.2) van de kans spijt te hebben van de beslissing die men destijds heeft genomen, laten nog een tweede significante relatie met achtergrondkenmerken zien. Allochtone voortijdige schoolverlaters hebben significant vaker spijt dan autochtone jongeren. Deze relatie kan niet veroorzaakt worden door een verhoogde kans op inactiviteit en werkloosheid onder de groep allochtone voortijdige schoolverlaters (zie ook hoofdstuk 6) dan wel door een oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de lagere niveaus van het MBO. Hiervoor wordt immers in de analyse gecontroleerd. Tabel 7.4 bevestigt dit nog eens: 71% van de autochtone meisjes en 66% van de autochtone jongens die werkzaam zijn heeft geen spijt. Bij de allochtone meisjes is dit slechts 55% en bij de allochtone jongens nog minder, namelijk 50%. In de groep allochtone jongens komt daarbij nog een tweede opmerkelijk resultaat naar voren. Allochtone jongens leggen de fout van de beslissing namelijk aanmerkelijk vaker bij zichzelf. Een op de drie werkzame allochtone jongens zegt spijt te hebben en zou deze beslissing nu niet meer nemen. Allochtone meisjes en autochtone jongeren zien, indien ze spijt hebben, de oorzaak vaak in externe factoren.

Tabel 7.4

Spijt van werkende voortijdige schoolverlaters, naar etniciteit/geslacht, in %

	Autochtone jongens	Autochtone meisjes	Allochtone jongens	Allochtone meisjes
Nee	66	71	50	55
Ja, dat zou ik niet meer doen	12	7	32	13
Ja, maar ik kon destijds niet anders	22	22	18	32

Bron: SIS, 2007

Laatst gevolgde opleiding

Tot slot laten de resultaten in tabel 7.2 geen significante verschillen zien tussen jongeren die het VMBO ongediplomeerd hebben verlaten en jongeren die een MBO-opleiding ongediplomeerd hebben verlaten. Nader onderzoek laat wel een aparte positie zien van jongeren die het MBO-BBL ongediplomeerd hebben verlaten. Van deze groep jongeren zegt namelijk geen enkele respondent dat hij spijt heeft en deze beslissing niet meer zou nemen. Met andere woorden, de voortijdige schoolverlaters van het MBO-BBL hebben of geen spijt of, als zij spijt hebben, zijn ze van mening dat ze destijds niet anders konden.

Samenvattend kunnen we concluderen dat de vraag “spijt of niet” vooral samenhangt met de huidige maatschappelijke situatie van de jongeren. Jongeren die op het moment van de enquête succesvol in het onderwijs of op de arbeidsmarkt bezig zijn, vinden dat de beslissing om met de opleiding te stoppen niet iets is waar ze spijt van moeten hebben. Jongeren die, vaak wegens gezondheidsklachten dan wel de zorg voor kinderen, zich niet aanbieden op de arbeidsmarkt en ook geen opleiding volgen, hebben vaker spijt. Spijt komt het meest voor bij jongeren die wel willen werken maar geen baan kunnen vinden.

7.3 Comeback in het onderwijs?

“Ik wist niet wat ik wilde worden toen die tijd, nu eigenlijk ook nog niet helemaal maar 1 ding is zeker, ik wil wel met me handen werken of een eigen bedrijfje. Misschien is een eventuele opleiding wel geschikt voor me, maar dat wil ik alleen doen als ik zeker weet wat ik later wil gaan worden, maar het liefst wil ik via een bedrijf iets leren want dan weet je altijd dat het goed is voor het vak waar je mee bezig bent”

(Respondent C, 19 jaar, stopte met VMBO opleiding in 2005/2006)

“Ik heb nu dan wel werk, maar uiteindelijk wil ik toch weer naar school om een opleiding te kunnen volgen. Nu kan ik dat niet doen vanwege persoonlijke reden. Ik weet ook niet precies wat ik wil gaan volgen, ja ik heb al beroepskeuze tests afgelegd. Maar alsnog weet ik er nog niet zo heel veel raad mee, ik kan namelijk niet goede en snel keuzes maken.”

(Respondent C, 19 jaar, stopte met MBO-BBL opleiding in 2005/2006)

Hebben de opleidingsuitvallers plannen om terug te keren in het onderwijs? Welke factoren staan een dergelijke terugkeer mogelijk in de weg? Antwoorden op deze vragen kunnen belangrijke aanvullende informatie bieden. De condities waaronder ongediplomeerde schoolverlaters wel of niet willen terugkeren naar het formele onderwijs geven immers ook een aanwijzing hoe het initiële voortijdig schoolverlaten teruggedrongen kan worden. In de

vragenlijst is daarom aan de respondenten gevraagd of ze van plan zijn om op een later tijdstip (nog) een opleiding te gaan volgen. Respondenten konden in eerste instantie uit 7 voorgegeven categorieën kiezen. Indien zij van mening waren dat geen van deze categorieën van toepassing was, konden zij voor de optie ‘anders’ kiezen en werd de mogelijkheid geboden om de belangrijkste reden in eigen bewoordingen in te vullen. Dit heeft uiteindelijk ertoe geleid dat we in deze rapportage de volgende antwoorden onderscheiden.

- ja, ik heb mij alweer ingeschreven bij een opleiding
- ja, maar ik weet nog niet wat of wanneer
- nee, ik kan via mijn werk verder leren
- nee, ik heb geen verdere studie nodig
- nee, ik wil me door middel van cursussen verder ontwikkelen
- nee, dat wil ik wel maar is niet mogelijk vanwege persoonlijke omstandigheden
- nee, ik heb geen zin meer in het onderwijs
- weet ik nog niet, want ik zit nu nog op school
- ik twijfel nog

Op basis van de antwoorden kunnen de toekomstplannen van de jongeren in drie groepen ingedeeld worden.

De eerste groep omvat de jongeren die wel met de gedachte spelen om terug te keren in het onderwijs dan wel in het onderwijs te blijven. Dit zijn de jongeren die zich alweer ingeschreven hebben, die wel willen maar nog niet weten wat of wanneer en de jongeren die wel willen maar wegens persoonlijke omstandigheden momenteel niet kunnen. De tweede groep omvat de jongeren die nog twijfelen. Een deel van de twijfelaars zit momenteel nog op school en kan de beslissing daarom ook nog even uitstellen. De derde groep omvat de jongeren die niet met de gedachte spelen om terug te keren. Zij denken via het werk of door middel van cursussen verder te kunnen leren of hebben eenvoudigweg geen zin meer in het onderwijs.

Tabel 7.5 laat zien dat de meerderheid van de ongediplomeerde respondenten de intentie heeft om in het formele onderwijs terug te keren dan wel na afronding van de momentele opleiding een vervolgopleiding te gaan volgen. Dit geldt niet alleen voor de jongeren die momenteel een opleiding volgen maar ook voor de opleidingsuitvallers. De laatstgenoemde groep is daarmee zeker nog niet verloren voor het onderwijs. Dit is de positieve kant van tabel 7.5. De negatieve kant is dat de intentie zelden ook tot een daadwerkelijke inschrijving heeft geleid. Alleen in de groep *scholieren* vinden we dat meer dan 10% van de jongeren zich alweer heeft aangemeld voor een opleiding. Bij de opleidingsuitvallers heeft slechts een op de twintig respondenten deze stap al gezet. De onwetendheid over welke opleiding men wil gaan volgen lijkt daarbij het grootste struikelblok. Een op de twee voortijdige schoolverlaters heeft bijvoorbeeld de intentie om in het onderwijs terug te keren maar heeft moeite met het maken van de goede studiekeuze. Een vergelijkbaar resultaat vinden we voor de groepen *houders van een startkwalificatie* en *vroege maar niet voortijdige schoolverlaters*. Problemen met de studiekeuze vormen daarmee niet alleen een belangrijke aanleiding om voortijdig met een opleiding te stoppen (zie hoofdstuk 4) of een belangrijke factor om het onderwijs tussentijds te verlaten (zie hoofdstuk 5), maar ook de belangrijkste belemmering bij het terugkeren naar het onderwijs. Aan deze groep jongeren dient daarom een handvat gereikt te worden. Hierbij dient er rekening mee gehouden te worden dat deze jongeren vaak al langer op de arbeidsmarkt

zijn en daarom de directe binding met het onderwijsveld verbroken is. Werkgevers dienen daarom aangespoord te worden om in samenwerking met het onderwijsveld de jongeren bij de studiekeuze en de comeback in het onderwijs te helpen.

Twijfelaars komen we vooral in de groep *scholieren* tegen. Deze groep volgt momenteel onderwijs, en voor een groot deel van hen dient de beslissing zich niet direct aan. In de groep opleidingsuitvallers twijfelt tussen 2% (houders van een startkwalificatie) en 7% (vroeg maar niet voortijdige schoolverlaters). Nemen we de groep twijfelaars bij de groep die de intentie heeft om in het onderwijs terug te keren, vinden we dat 61% van de *voortijdige schoolverlaters*, 62% van de *houders van een startkwalificatie* en zelfs 71% van de *vroeg maar niet voortijdige schoolverlaters* door stimulatie en hulp voor een comeback in het onderwijs te winnen is.

Jongeren die geen directe intentie hebben om in het onderwijs terug te keren zijn duidelijk in de minderheid. In de groep *scholieren* denkt een op de vier jongeren dat zij het onderwijs na het beëindigen van de lopende opleiding willen verlaten. *Scholieren* die aangeven dat zij via werk verder kunnen leren, volgen momenteel relatief vaak al een opleiding in het MBO-BBL. Bij de *opleidingsuitvallers* varieert het percentage dat geen intentie heeft om in het onderwijs terug te keren tussen 28% (*vroeg maar niet voortijdige schoolverlaters*) en 39% (*voortijdige schoolverlaters*). Deze groep jongeren ziet relatief vaak de kans om via werk verder te leren (10%) of zich door middel van cursussen verder te ontwikkelen (12%). Het feit dat men het onderwijs heeft verlaten wil daarmee nog niet zeggen dat men niet verder wil leren. De groep jongeren die van mening zijn dat ze geen verdere competentieverwerving nodig hebben, is dan ook uitermate klein. Slechts 5% van alle respondenten vindt dat ze geen verdere studie nodig hebben en 7% heeft geen zin meer in school. Voortijdige schoolverlaters (10%) geven daarbij iets vaker te kennen dat ze geen zin meer in school hebben.

Tabel 7.5

Toekomst naar actuele situatie, in %

	Scholier	VSV	HS	VMNV	Totaal
Ja	57	58	60	64	58
Heb mij alweer ingeschreven	19	5	6	5	11
Weet nog niet wat of wanneer	37	49	47	54	44
Kan niet i.v.m. privéaangelegenheden	1	4	7	5	3
Twijfelaars	18	3	2	7	11
Zit nog op school	17	0	0	0	8
Twijfel nog	1	3	2	7	3
Nee	25	39	37	28	32
Kan via werk verder leren	9	11	10	10	10
Heb geen verdere studie nodig	4	6	7	3	5
Wil door middel van cursussen verder leren	7	12	12	12	10
Geen zin meer in school	5	10	8	3	7

Bron: SIS, 2007

Zes op de tien *voortijdige schoolverlaters* heeft de intentie om in het onderwijs terug te keren of twijfelt nog hierover. Dit hoge percentage van potentieel terugkerende jongeren dient, gezien

de beleidsmatige relevantie van voortijdige schoolverlaters, nader geanalyseerd te worden. Essentieel is daarbij de vraag of op basis van achtergrondgegevens de groep verder gekarakteriseerd kan worden. “Geldt de intentie bijvoorbeeld alleen voor de voortijdige schoolverlaters die niet succesvol op de arbeidsmarkt werkzaam zijn?” “Zijn er verschillen tussen autochtonen en allochtonen of tussen jongens en meisjes?” Tabel 7.6 laat de resultaten van een analyse zien van de kans dat men de intentie heeft om in het onderwijs terug te keren.

Maatschappelijke positie

De maatschappelijke positie van de voortijdige schoolverlater heeft weinig verrassend een sterke invloed op de intentie om terug te keren. Zowel werkloze als ‘inactieve’ jongeren hebben significant vaker de intentie om terug te keren in het onderwijs.

Tabel 7.6

Resultaten (vereenvoudigd) analyse naar de kans op de intentie om terug te keren in het onderwijs: voortijdige schoolverlaters

Maatschappelijke positie	
Werkzaam	Ref.
Werkloos	+++
Niet-aanbieder	+++
Etniciteit/Geslacht	
Autochtone man	Ref.
Autochtone vrouw	0
Allochtone man	0
Allochtone vrouw	+
Laatst gevolgde opleiding	
VMBO	Ref.
MBO-BOL niveau 1/2	0
MBO-BOL niveau 3/4	0
MBO-BBL niveau 1/2	0
MBO-BBL niveau 3/4	0

Bron: SIS, 2007 (Zie tabel B.XIII in bijlage voor de volledige resultaten)

+	Positief significant op 10% niveau	-	Negatief significant op 10% niveau
++	Positief significant op 5% niveau	--	Negatief significant op 5% niveau
+++	Positief significant op 1% niveau	---	Negatief significant op 1% niveau

Hoewel de maatschappelijke positie van de voortijdige schoolverlater invloed heeft op de intentie om terug te keren in het onderwijs, is deze in minder dan verwachte omvang aanwezig (zie tabel 7.7). Werkloze (85%) en ‘inactieve’ (77%) voortijdige schoolverlaters willen graag terug naar het onderwijs. Zij hebben immers vaak ook spijt van de genomen beslissing om het onderwijs voortijdig te verlaten en bevinden zich in een situatie die zij niet gewenst hadden. Hoewel werkenden veel minder snel geneigd zijn om een comeback in het onderwijs te ambiëren, vinden we ook in deze groep dat een op de twee respondenten met de gedachte speelt. Onafhankelijk van de maatschappelijke positie van de voortijdige schoolverlater zien we nog eens dat de grootste belemmering daarbij de onwetendheid over de passende opleiding is. Begeleiden en informeren dient andermaal als prioriteit nummer één aangemerkt te worden onder de maatregelen om jongeren terug naar het onderwijs te leiden. Daarnaast hinderen privé-aangelegenheden 13% van de ‘inactieve’ jongeren. Deze jongeren dienen ondersteuning

te ontvangen, bijvoorbeeld bij het combineren van de verantwoordelijkheid voor kinderen en het volgen van een opleiding, dan wel bij hun verslavingsproblemen. Weinig verrassend vinden we in de groep werkende voortijdige schoolverlaters relatief gezien het hoogste percentage jongeren dat via hun werk verder wil leren. Werkenden denken ook het vaakst dat er mogelijkheden zijn om zich via cursussen verder te ontwikkelen. Tot slot is bij een op de tien werkende jongeren de motivatie om naar school te gaan volledig verloren gegaan.

Tabel 7.7

Toekomstplannen van voortijdige schoolverlaters naar actuele situatie, in %

	Niet-aanbieders	Werkende	werkloos	Totaal
Ja	77	51	85	58
Heb mij alweer ingeschreven	8	4	6	5
Weet nog niet wat of wanneer	56	46	63	49
Kan niet i.v.m. privéaangelegenheden	13	1	16	4
Twijfelaars	5	4	1	3
Twijfel nog	5	4	1	3
Nee	18	45	14	39
Kan via werk verder leren	8	14	0	11
Heb geen verdere studie nodig	3	5	10	6
Wil door middel van cursussen verder leren	4	15	4	12
Geen zin meer in school	3	11	0	10

Bron: SIS, 2007

Naast de maatschappelijke positie geeft de analyse in tabel 7.6 ook inzicht in verschillen tussen jongens en meisjes en tussen jongeren van autochtone en allochtone afkomst. Gecontroleerd voor de maatschappelijke positie van deze jongeren, vinden we slechts een licht uitzonderlijke positie van allochtone meisjes: zij hebben iets vaker de wens om terug te keren in het onderwijs. Tot slot zien we dat de intentie niet afhankelijk is van het laatst gevolgde onderwijs.

7.4 Heeft de comeback al plaatsgevonden

De intentie om in het onderwijs terug te keren dient niet noodzakelijkerwijs ook direct in daadwerkelijke stappen omgezet te worden. Tot slot van dit hoofdstuk staan we daarom stil bij de vraag of de intentie werkelijkheid is geworden of niet. Hiervoor is in oktober van 2008 (dat wil zeggen ongeveer een jaar nadat de respondenten de enquête hebben ingevuld) voor alle ongediplomeerde respondenten nagegaan of zij bij de Informatie Beheer Groep (IB-groep) te Groningen als scholier/leerling in een bekostigde opleiding ingeschreven staan. Jongeren die hun onderwijscarrière buiten het bekostigde onderwijs voortgezet hebben, ontbreken hiermee in deze analyse.

Van alle respondenten stond 42% op dat moment ingeschreven als scholier/leerling. Een duidelijke meerderheid (35%-punt) van deze jongeren volgde in oktober 2008 een MBO-opleiding;

5%-punt was ingeschreven in een opleiding in het hoger onderwijs¹⁶ en de rest volgde een opleiding in het reguliere voortgezet onderwijs of het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs.

Veel jongeren die op het moment van de enquête (najaar 2007) een opleiding volgden, doen dit ook in het schooljaar 2008/2009. Maar ook jongeren die op het moment van de enquête als opleidingsuitvaller aangemerkt zijn, hebben de weg terug in het onderwijs gevonden. Wel in aanzienlijk kleinere omvang. Zo volgt 4% van de *vroeg maar niet voortijdige schoolverlaters* een jaar na dato een opleiding, Ditzelfde geldt voor 9% van de *houders van een startkwalificatie* en 13% van de *voortijdige schoolverlaters*.

Een op de zeven *voortijdige schoolverlaters* heeft daarmee een jaar na dato van de enquête de weg naar het onderwijs teruggevonden.¹⁷ Zijn dit nu alle jongeren die in paragraaf 7.2 aangegeven hebben dat zij zich alweer ingeschreven hadden? Nadere analyses laten zien dat dit niet het geval is. In tegendeel zelfs: van de groep jongeren die zich volgens de enquête alweer ingeschreven heeft, vinden we 'slechts' 40% ook daadwerkelijk een jaar later terug in het onderwijs. Inschrijven betekent daarmee nog bij lange na niet dat men in het onderwijs terugkeert. Wel is het zo dat deze groep jongeren eerder een opleiding volgt dan andere jongeren. Zo vinden we van de jongeren die wegens privé-aangelegenheden op het moment van de enquête niet terug konden in het onderwijs 20% terug in een opleiding. Van de jongeren die niet wisten welke opleiding, heeft 14% ondertussen een keuze gemaakt. Maar ook van de groep die dacht via hun functie verder te kunnen leren, heeft een flink deel (17%) een jaar later alsnog de stap naar een reguliere opleiding gemaakt.

De maatschappelijke positie van de voortijdige schoolverlaters op het moment van de enquête lijkt daarbij geen echte factor te zijn. Zo vinden we 16% van de niet-aanbieders, 14% van de werkenden en ook 14% van de werkloze jongeren terug in het onderwijs. Tot slot leidt ook spijt niet per se tot een hogere kans om terug te keren in het onderwijs. Van de jongeren die in 2007 aangaven spijt te hebben van het voortijdig stoppen met de opleiding is 15% een jaar later terug in het onderwijs. Van de groep die geen spijt had, is dit 12%.

7.5 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we een drietal vragen gesteld: (1) "heeft men spijt van het voortijdig stoppen met de opleiding?", (2) "heeft men de intentie om terug te keren in het onderwijs?" en (3) "is men een jaar na dato terug in het onderwijs?". In de volgende conclusies zullen we een aantal belangrijke bevindingen nog eens kort naar voren brengen en hun invloed op het beleid aangeven.

16. Dit zijn hoofdzakelijk jongeren die in het schooljaar 2005/2006 een opleiding in het AVO zonder diploma hebben verlaten. Een deel van hen (ex VWO-ers) had eerder al een HAVO diploma behaald en een ander deel heeft in het schooljaar 2006/2007 alsnog een AVO diploma behaald.

17. Hieruit kan niet afgeleid worden dat slechts een op de zeven voortijdige schoolverlaters van het schooljaar 2005/2006 in het schooljaar 2008/2009 wederom onderwijs volgt. Immers, we definiëren de groep voortijdige schoolverlaters als de groep die op het moment van de enquête als voortijdige schoolverlaters aangemerkt kan worden, en niet de groep die op het moment van stoppen met de opleiding als voortijdige schoolverlaters bekend staat. Eventuele terugkeer in het eerste jaar nadat men met de opleiding gestopt is, dient daarom hierbij opgeteld te worden om een volledige succesindicator van 'terugkeer in het onderwijs' te hebben.

Spijt

- De vraag of jongeren spijt hebben van het voortijdig stoppen met de opleiding hangt sterk samen met hun maatschappelijke positie op het moment van de enquête. Jongeren die ondertussen succesvol een opleiding volgen en jongeren die werkzaam zijn, hebben weinig spijt. Zij kijken terug naar schooljaar 2005/2006 zonder echt problemen vast te stellen. Hier tegenover staan de jongeren die hun wens van een succesvolle arbeidsmarktintrede niet verwezenlijkt zien. Zij kennen in grote mate spijt.

Intentie om terug te keren in het onderwijs

- Een groot deel van de opleidingsuitvallers in het algemeen, en de voortijdige schoolverlaters in het bijzonder, zou graag een comeback in het onderwijs maken. Voortijdige schoolverlaters zijn daarmee zeker niet per definitie een verloren groep jongeren.
- De grootste belemmering om terug te keren in het onderwijs is simpelweg de onwetendheid van de jongeren betreffende de opleiding die zij willen volgen. Een op de twee voortijdige schoolverlaters wil op het moment van de enquête terug naar het onderwijs maar weet niet welke opleiding. Ondersteuning bij de studiekeuze en het vinden van een passende opleiding dient daarom nog eens aangemerkt te worden als een echte topprioriteit onder de maatregelen voor het terugdringen van het aantal voortijdige schoolverlaters.
- Aangezien voortijdige schoolverlaters snel hun binding met het onderwijsveld verliezen, dient naast het directe onderwijsveld ook bijvoorbeeld hun werkomgeving aangespoord te worden om steun te bieden bij het vinden van een passende opleiding.

Is de intentie werkelijkheid geworden?

- De intentie om in het onderwijs terug te keren heeft spijtig genoeg slechts bij een op de zeven voortijdige schoolverlaters tot het daadwerkelijk starten met een opleiding geleid. Zelfs de groep die in het najaar van 2007 aangaf dat zij zich alweer ingeschreven heeft, is in minder dan 50% van de gevallen in het nieuwe schooljaar met de opleiding gestart.

Bijlage I en II: Voortijdige schoolverlaters, aantallen

Tabel B.I

Aantal voortijdig schoolverlaters en aandeel van totaal aantal leerlingen, per niveau, voortgezet onderwijs, 2006 en 2007

	aantallen		% van totaal	
	2006	2007	2006	2007
brug 1-2	2.478	2.483	0,7	0,7
lwoo 1-2	1.480	1.146	2,7	2,1
brug 3	43	43	0,7	0,7
lwoo 3-4	2.903	2.575	6,6	5,6
vmbo 3-4	7.164	6.530	3,9	3,7
havo 3-5	1.475	1.977	1,1	1,4
vwo 3-6	935	1.068	0,6	0,7

Bron: OCW

Tabel B.II

Aantal voortijdig schoolverlaters en aandeel van totaal aantal leerlingen, per niveau, middelbaar beroeps-
onderwijs, 2006 en 2007

	aantallen		% van totaal	
	2006	2007	2006	2007
bbl 1	1.306	1.297	42,2	41
bbl 2	5.810	5.868	15,6	15,5
bbl 3	1.559	1.219	6,3	4,8
bbl 4	452	347	6,4	4,9
bol 1	4.577	4.152	36,3	36,5
bol 2	9.382	9.447	14,9	14,9
bol 3	4.586	4.539	6,8	6,5
bol 4	7.762	8.275	4,6	4,7
Examen	840	769	20	15,8

Bron: OCW

Bijlage III: Aanbieden op de arbeidsmarkt

Tabel B.III

Kans op aanbieden op de arbeidsmarkt

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	0.849	1.072
Type schoolverlater		
NDVSV	-1.814	0.296
NDHS	-0.342	0.489
VMNV	-1.931	0.385
DVSV	-0.737	0.335
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	0.370	0.310
MBO diploma 4	0.609	0.300
Leeftijd	0.202	0.068
Leeftijd ²	-0.003	0.001
Autochtone man		
Autochtone vrouw	-0.840	0.225
Allochtone man	0.028	0.388
Allochtone vrouw	-1.239	0.272
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	0.328	0.375
Techniek	0.281	0.268
Gezondheidszorg	0.319	0.214
Gedrag en maatschappij	-0.296	0.220

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage IV: Intredewerkloosheid

Tabel B.IV

Kans op intredewerkloosheid > 3 maanden

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	-1.884	0.986
Type schoolverlater		
NDVSV	0.833	0.249
NDHS	0.754	0.312
VMNV	0.462	0.406
DVSV	0.510	0.263
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	-0.722	0.233
MBO diploma 4	-0.620	0.208
Leeftijd	-0.059	0.064
Leeftijd \wedge 2	0.001	0.001
Autochtone man		
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	0.559	0.187
Allochtone man	1.293	0.230
Allochtone vrouw	1.282	0.232
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	-0.258	0.294
Techniek	-0.208	0.199
Gezondheidszorg	-0.453	0.192
Gedrag en maatschappij	0.123	0.197

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage V: Werkloosheid

Tabel B.V

Kans op werkloosheid op moment van enquête

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	-3.780	1.191
Type schoolverlater		
NDVSV	0.625	0.311
NDHS	0.436	0.385
VMNV	0.448	0.459
DVSV	0.642	0.321
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	-1.153	0.311
MBO diploma 4	-0.973	0.272
Leeftijd	0.010	0.076
Leeftijd ²	0.000	0.001
Autochtone man		
Autochtone vrouw	0.460	0.236
Allochtone man	0.648	0.330
Allochtone vrouw	0.974	0.290
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	0.421	0.322
Techniek	-0.808	0.306
Gezondheidszorg	-0.059	0.234
Gedrag en maatschappij	0.264	0.257
Intredewerkloosheid > 3 maanden	2.105	0.186

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage VI: Werken op basisonderwijsniveau

Tabel B.VI

Kans op werken op basisonderwijsniveau

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	1.366	0.973
Type schoolverlater		
NDVSV	0.996	0.210
NDHS	0.183	0.328
VMNV	0.397	0.418
DVSV	0.581	0.218
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	-0.773	0.197
MBO diploma 4	-1.761	0.230
Leeftijd	-0.207	0.064
Leeftijd ²	0.003	0.001
Autochtone man		
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	-0.150	0.165
Allochtone man	0.568	0.225
Allochtone vrouw	0.457	0.242
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	0.593	0.212
Techniek	-0.269	0.175
Gezondheidszorg	-0.536	0.197
Gedrag en maatschappij	-0.433	0.230

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage VII: Vaste aanstelling

Tabel B.VII
Kans op vaste aanstelling

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	-1.114	0.587
Type schoolverlater		
NDVSV	-0.429	0.174
NDHS	-0.372	0.231
VMNV	-0.629	0.288
DVSV	-0.284	0.169
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	-0.031	0.125
MBO diploma 4	-0.214	0.123
Leeftijd	0.043	0.038
Leeftijd ²	0.000	0.001
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	-0.104	0.095
Allochtone man	-0.373	0.158
Allochtone vrouw	-0.570	0.144
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	0.322	0.145
Techniek	0.257	0.103
Gezondheidszorg	0.350	0.105
Gedrag en maatschappij	0.137	0.114
Vereist niveau		
Basisonderwijs	Ref.	
VMBO	0.474	0.133
AVO	0.211	0.408
MBO 1/2	0.280	0.146
MBO 3/4	0.396	0.132
HO	0.443	0.262
Voltijdbaan	0.146	0.085

Tabel B.VII (vervolg)
Kans op vaste aanstelling

	Coëfficiënt	Standaardfout
Bedrijfsgrootte		
1-9	0.070	0.138
10-24	0.338	0.145
25-49	0.296	0.155
50-99	Ref.	
100-249	0.085	0.154
250-999	0.125	0.140
1000 of meer	0.316	0.131

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage VIII: Voltijdbaan

Tabel B.VIII
Kans op voltijdbaan

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	3.870	0.617
Type schoolverlater		
NDVSV	-0.064	0.227
NDHS	-0.93	0.275
VMNV	0.432	0.327
DVSV	-0.152	0.210
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	-0.035	0.152
MBO diploma 4	0.282	0.151
Leeftijd	-0.124	0.038
Leeftijd ²	0.001	0.001
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	-1.754	0.115
Allochtone man	-0.120	0.230
Allochtone vrouw	-1.545	0.162
Gevolgte opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	0.109	0.172
Techniek	0.792	0.154
Gezondheidszorg	-1.068	0.108
Gedrag en maatschappij	-1.268	0.121
Vereist niveau		
Basisonderwijs	Ref.	
VMBO	0.511	0.164
AVO	0.653	0.505
MBO 1/2	0.296	0.182
MBO 3/4	0.550	0.163
HO	1.044	0.319
Vaste aanstelling	0.167	0.086

Tabel B.VIII (vervolg)

Kans op voltijd baan

	Coëfficiënt	Standaardfout
Bedrijfsgrootte		
1-9	-0.033	0.173
10-24	0.228	0.179
25-49	0.267	0.193
50-99	Ref.	
100-249	0.109	0.189
250-999	-0.321	0.167
1000 of meer	-0.204	0.158

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage VIX: Bruto uurloon

Tabel B.IX
Schatting op bruto uursalaris

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	0.882	0.073
Type schoolverlater		
NDVSV	-0.146	0.025
NDHS	0.022	0.032
VMNV	0.046	0.040
DVSV	-0.251	0.024
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	0.089	0.017
MBO diploma 4	0.107	0.017
Leeftijd	0.068	0.004
Leeftijd ^2	-0.001	0.000
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	-0.108	0.013
Allochtone man	0.008	0.021
Allochtone vrouw	-0.135	0.020
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	-0.031	0.020
Techniek	0.056	0.014
Gezondheidszorg	0.078	0.014
Gedrag en maatschappij	0.049	0.016
Vereist niveau		
Basisonderwijs	Ref.	
VMBO	0.065	0.019
AVO	0.119	0.056
MBO 1/2	0.066	0.021
MBO 3/4	0.150	0.019
HO	0.276	0.035
Vaste aanstelling	0.057	0.011
Voltijdbaan	-0.014	0.012
Zelfstandige	0.124	0.038
Uitzendkracht	-0.063	0.020

Tabel B.IX (vervolg)

Schatting op bruto uursalaris

	Coëfficiënt	Standaardfout
Bedrijfsgrootte		
1-9	-0.089	0.020
10-24	-0.043	0.020
25-49	-0.014	0.022
50-99	Ref.	
100-249	0.055	0.022
250-999	0.059	0.020
1000 of meer	0.069	0.018

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage X: Baantevredenheid

Tabel B.X

Kans op tevredenheid met baan

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	0.197	0.520
Type schoolverlater		
NDVSV	0.067	0.174
NDHS	-0.099	0.225
VMNV	0.342	0.290
DVSV	0.131	0.168
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	0.136	0.120
MBO diploma 4	-0.081	0.119
Leeftijd	-0.038	0.032
Leeftijd ²	0.000	0.000
Autochtone man		
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	-0.137	0.095
Allochtone man	-0.507	0.155
Allochtone vrouw	-0.353	0.144
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	0.048	0.145
Techniek	0.010	0.103
Gezondheidszorg	0.282	0.105
Gedrag en maatschappij	0.123	0.115
Vereist niveau		
Basisonderwijs	Ref.	
VMBO	0.156	0.131
AVO	0.075	0.392
MBO 1/2	0.223	0.143
MBO 3/4	0.771	0.132
HO	0.802	0.265
Vaste aanstelling	0.349	0.076
Voltijdbaan	0.328	0.085
Zelfstandige	0.985	0.292
Uitzendkracht	-0.287	0.140

Tabel B.X (vervolg)

Kans op tevredenheid met baan

	Coëfficiënt	Standaardfout
Bedrijfsgrootte		
1-9	0.276	0.141
10-24	-0.068	0.143
25-49	0.177	0.154
50-99	Ref.	
100-249	0.202	0.154
250-999	0.194	0.139
1000 of meer	0.225	0.130

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage XI: Carrièreperspectieven

Tabel B.XI
Kans op goede carrièreperspectieven

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	-0.996	0.537
Type schoolverlater		
NDVSV	0.001	0.178
NDHS	-0.556	0.240
VMNV	0.042	0.286
DVSV	0.097	0.170
MBO diploma 2	Ref.	
MBO diploma 3	-0.110	0.120
MBO diploma 4	-0.103	0.120
Leeftijd	0.015	0.033
Leeftijd ²	-0.001	0.000
Autochtone man	Ref.	
Autochtone vrouw	-0.307	0.093
Allochtone man	-0.269	0.158
Allochtone vrouw	-0.209	0.144
Gevolgde opleidingssector		
Economie	Ref.	
Landbouw	-0.439	0.144
Techniek	0.006	0.101
Gezondheidszorg	-0.171	0.103
Gedrag en maatschappij	-0.239	0.114
Vereist niveau		
Basisonderwijs	Ref.	
VMBO	0.327	0.141
AVO	0.581	0.405
MBO 1/2	0.596	0.152
MBO 3/4	0.903	0.141
HO	1.364	0.263
Vaste aanstelling	0.234	0.076
Voltijdbaan	0.433	0.084
Zelfstandige	1.025	0.254
Uitzendkracht	-0.544	0.151

Tabel B.XI (vervolg)

Kans op goede carrièreperspectieven

	Coëfficiënt	Standaardfout
Bedrijfsgrootte		
1-9	-0.077	0.140
10-24	-0.186	0.145
25-49	-0.249	0.155
50-99	Ref.	
100-249	0.259	0.153
250-999	0.240	0.139
1000 of meer	0.557	0.131

Bron: SIS, 2007

Note:

NDVSV = voortijdige schoolverlater die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

NDHS = houder van startkwalificatie die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

VMNV = vroege maar niet voortijdige schoolverlaters die laatst gevolgde opleiding zonder diploma verliet

DVSV = voortijdige schoolverlater die diploma VMBO of MBO 1 heeft

Bijlage XII: Werkzaam in 2005

Tabel XII

Kans om in 2005 werkzaam te zijn (minimaal 6 maanden)

	Coëfficiënt
Constante	-1.161***
Diploma	
Geen	-0.678***
VBO/VMBO	-0.154**
MBO 1	-0.374*
MBO 2	Ref
MBO 3	-0.005
MBO 4	0.047
Cohorte 1993	-0.090
Man	0.904***
Westerse allochtoon	-0.541***
Turkse/Marokkaanse/ Surinaamse	-0.344***
Opleiding ouders	-0.096***
Status beroep ouders	
Laag	0.244***
Zelfstandig	0.279***
Gemiddeld	0.168**
Hoog	0.176**
Werkloos	Ref.

Bron: CBS (Eigen berekening door ROA)

Bijlage XIII: Salaris in 2005

Tabel XIII
Salaris in 2005

	Coëfficiënt
Constante	4.403***
Diploma	
Geen	-0.015
VBO/VMBO	0.022*
MBO 1	0.025
MBO 2	Ref.
MBO 3	0.107***
MBO 4	0.045***
Cohorte 1993	-0.158***
Man	0.202***
Westerse allochtoon	-0.063***
Turkse/Marokkaanse/ Surinaamse	-0.061***

Bron: CBS (Eigen berekening door ROA)

Bijlage XIV: Spijt

Tabel B.XIV

Kans op spijt om met de opleiding gestopt te zijn: voortijdige schoolverlaters

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	-0.656	0.272
Werkzaam	Ref.	
Niet-aanbieden	1.454	0.356
Werkloos	1.561	0.464
Laatst gevolgde opleiding		
VMBO	Ref.	
BOL 1/2	0.053	0.352
BOL 3/4	-0.430	0.324
BBL 1/2	-0.303	0.432
BBL 3/4	-0.334	0.641

Bron: SIS, 2007

Bijlage XV: Intentie om terug te keren in het onderwijs

Tabel B.XV

Intentie om terug te keren in het onderwijs: voortijdige schoolverlaters

	Coëfficiënt	Standaardfout
Constante	-0.230	0.256
Werkzaam	Ref.	
Niet-aanbieden	0.961	0.364
Werkloos	1.745	0.563
Laatst gevolgde opleiding		
VMBO	Ref.	
BOL 1/2	0.224	0.357
BOL 3/4	0.220	0.321
BBL 1/2	-0.580	0.424
BBL 3/4	-0.424	0.625

Bron: SIS, 2007

Literatuur

Alexander, Karl, Entwisle, Doris and Carrie S. Horsey (1997), From first grade forward: early foundations of high school dropout, *Sociology of Education* 70: 87-107.

Alexander, Karl, Entwisle, Doris and Nader Kabbani (2001), The dropout process in life course perspective: early risk factors at home and school, *Teachers College Record* 103: 760-822.

Audas, Richard and J. Douglas Willms (2001), Engagement and dropping out of school: A life course perspective, Working Paper for the Applied Research Branch, Strategic Policy, *Human Resources Development*.

Business Council of Australia (2003), *The cost of dropping out: The economic impact of early school leaving*, Retrieved January 2003, from http://www.bca.com.au/upload/The_Cost_of_Dropping_Out.pdf.

Cairns, Robert B., Beverly D. Cairns and Holly J. Neckerman (1989), Early school dropout: configurations and determinants, *Child Development* 60: 1437-1452.

CBS (2008), Steeds minder allochtone tienermoeders, *Webmagazine*, 5 juni 2008.

Eimers, T. m.m.v. Bekhuis, H. (2006), Vroeg is nog niet voortijdig. Naar een nieuwe beleidstheorie voortijdig schoolverlaten, *Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt*, Nijmegen.

Eimers, T. & Roelofs, M. (2005), Zicht op een sluitende aanpak: een nieuwe fase in de bestrijding van het voortijdig schoolverlaten, *Onderwijsraad*, Den Haag.

Ensminger, Margaret E. and Anita L. Slusarcick (1992), Paths to high school graduation and dropout: a longitudinal study of a first-grade cohort, *Sociology of Education* 65: 95-113.

Herweijer, L. (2008), Gestruikeld voor de start. De school verlaten zonder startkwalificatie, *Sociaal Cultureel Planbureau*, Den Haag.

Hofman, W.H. Adriaan (1993), *Effectief onderwijs aan allochtone leerlingen, een empirische studie naar de invloed van school- en klasfactoren op de loopbaan van allochtone en autochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs*, Eburon: Delft.

Inspectie van het Onderwijs (2008), *De staat van het onderwijs, Onderwijsverslag 2006/2007*, Inspectie van het Onderwijs, Utrecht.

Lamb, Stephen (1994), Dropping out of school in Australia: Recent trends in participation and outcomes, *Youth and Society* 26(2): 194-222.

Marks, G.N. (2007), Do schools matter for early school leaving? Individual and school influences in Australia, *School Effectiveness and School Improvement*, Vol. 18, No. 4, pp. 429-450.

Marks, G. N., & Fleming, N. (1999), *Early school leaving in Australia: Findings from the 1995 Year 9 LSAY Cohort* (Longitudinal Surveys of Australian Youth Research Report No. 7), Melbourne, Australia: Australian Council for Educational Research.

Marks, G. N., Headey, B., & Wooden, M. (2005), Household wealth in Australia: Its components, distribution and correlates, *Journal of Sociology*, 41(1), 47 – 68.

MBO Raad (2007), *Jaarbericht 2006, beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in beweging*, MBO-Raad, De Bilt.

McCaul, E. J., Donaldson, G. A. J., Coladarci, T., & Davis, W. A. (1992), Consequences of dropping out of school: Findings from high school and beyond, *The Journal of Educational Research*, 85, 198 – 207.

Oberon (2008), *De belevingswereld van voortijdig schoolverlaters. Een onderzoeksrapportage*, Oberon, Utrecht.

ROA (2001), Het effect van voortijdige schooluitval op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs, in: *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000*, ROA-R-2001/3, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.

ROA (2006), Arbeidsmarkteffecten van voortijdige schooluitval in de beroepsopleidende leerweg, in: *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005*, ROA-R-2006/6, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.

ROA (2008), *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2007*, ROA-R-2008/3, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.

Rumberger, Russell W. (1983), Dropping out of high school: The influence of race, sex and family background, *American Educational Research Journal* 20(2): 199-220.

Rumberger, R. W. (1987), High school dropouts: A review of issues and evidence, *Review of Educational Research*, 57, 101 – 121.

Rumberger, R. W. (1995), Dropping out of middle school: A multilevel analysis of students and schools, *American Educational Research Journal*, 32, 583 – 625.

Rumberger, R. W., & Lamb, S. (2003), The early employment and further education experiences of high school dropouts: A comparative study of the United States and Australia, *Economics of Education Review*, 22(4), 353 – 366.

Traag, T. & Van der Velden, R.K.W. (2008), *Early school leaving in the Netherlands. The role of student-, family- and school factors for early school-leaving in lower secondary education*, ROA-RM-2008/3, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.

Wit de, Walter and Hetty Dekkers (1997), Drop-out of startkwalificatie. Omvang, achtergronden en gevolgen van voortijdig schoolverlaten in de eerste vijf jaren voortgezet onderwijs, *Tijdschrift voor Onderwijsresearch* 22(4): 211-227.

